

TAMPEREEN YLIOPISTO

Josefina Sipinen

”Kahden kiskon välissä” – rautatievallasta eloonjäätikamppailuun

Pieksämäen kaupungin harjoittama elinkeinopolitiikka 1960–1990-luvuilla

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2014

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

SIPINEN, JOSEFINA: ”Kahden kiskon välissä” – rautatievallasta eloonjäätikamppailuun.
Pieksämäen kaupungin harjoittama elinkeinopolitiikka 1960–1990-luvuilla

Pro gradu -tutkielma, 108 s. + 2 liites.
Historia
Marraskuu 2014

Kaikkia niitä periaatteellisia linjauksia, joita kunnissa on tehty elinkeinojen kehittämiseksi, voidaan nimittää elinkeinopolitiikaksi. Elinkeinopolitiikan harjoittamisesta ei ole säädetty laissa, minkä vuoksi sen harjoittaminen on ollut kiinni kuntalaisten omasta aktiivisuudesta ja näkemyksestä sen tarpeellisuudesta. Tutkin pro gradu -tutkielmassani, kuinka Pieksämäen kaupunki on 1960–1990-lukujen aikana pyrkinyt edistämään alueensa elinkeinoelämää. Itä-Suomessa, Keski-Savossa, sijaitseva Pieksämäki kuuluu maantieteellisesti katsottuna alueeseen, missä keskimääräinen elintaso on perinteisesti ollut eteläistä Suomea matalampi ja joka on aina 1950-luvulta lähtien menettänyt voimakkaasti väestöään muuttoliikkeen seurauksena.

Pieksämäen kaupungin olemassaolon perusta oli pitkään sen asema rautateiden solmukohtana. Tämä kaupungin elinkeino- ja väestörakenteeseen vahvasti vaikuttanut seikka muovasi vahvasti kaupungin identiteettiä ja kehittymistä aina 1980-luvun alkuun saakka, jolloin Valtion Rautatiet supistivat toimintojaan ja ryhtyivät vähentämään henkilöstöään. Tuolloin Pieksämäelläkin alkoi voimistua ajatus, ettei tulevaisuutta voitu enää rakentaa rautateiden varaan. Elinkeinopolitiikan tavoitteina voidaan pitää korkeaa työllisyyttä, menestyviä yrityksiä, tyytyväisiä kuntalaisia ja näiden kautta kunnan myönteisen kehityksen turvaamista. Elinkeinopolitiikasta on tullut toiminta-alue, joka on nähty keinoksi ratkaista kunnan taloudellisia ongelmia. Rautatievallan hellittäessä otetaan Pieksämäellä, ryhdyttiin kaupungissa 1980-luvulta lähtien pohtimaan tiiviisti, kuinka elinkeinoelämän edellytyksiä voitaisi paikallisesti tukea.

Jo 1970-luvulta lähtien kaupunki oli tukenut teollistumista kaavoittamalla sen tarpeisiin tontteja ja rakentamalla halleja. Vuosikymmenen puolivälissä kaupunkiin perustettiin elinkeinoasiamiehen virka, jolloin elinkeinoasiamiehen tehtäväksi tuli paikallisten yritysten ja yrittäjien neuvominen ja auttaminen. 1980-luvulla elinkeinopolitiikan sisältö muuttui ja sen merkitystä alettiin koko maan laajuisesti korostaa osana uudenlaista valtion aluepolitiikkaa, jossa vastuuta omasta tulevaisuudesta siirrettiin enenevässä määrin valtiolta kunnille ja alueille itselleen. Pieksämäellä kehitys johti ennen keskenään kilpasilla olleiden Pieksämäen seudun kuntien yhteistyöhön, kun elinkeinopolitiikkaa ryhdyttiin tarkastelemaan yhä enemmän seudullisesta näkökulmasta. Seutuistumisesta tuli kuntien yhteinen tavoite, mutta samalla vanhat erimielisyydet kuitenkin vaikeuttivat yhteistyötä.

Pieksämäen kaupunki ja maalaiskunta yhdistivät voimansa vuonna 1988, kun ne perustivat yhteisen elinkeinotoimiston, josta käsin kuntien elinkeinoasiamiehet hoitivat elinkeinopolitiikkaa yhdessä tuumin. Samaan aikaan koko Suomen julkinen sektori oli murroksessa, kun sen johtamisessa otettiin käyttöön uuden julkisjohtamisen, New Public Managementin, opit. Yritysmailmasta lainattujen, tehokkaampaan hallintoon tähänneiden, ajatusten omaksuminen johti siihen, että Pieksämäen kaupunki keskitti elinkeinopolitiikan hoidon yhdessä Pieksämäen maalaiskunnan ja Virtasalmen kunnan kanssa seudulliseen elinkeinoyhtiöön. Yhtiön nimeksi tuli Pieksämäen Seudun Kehittämisyhtiö PMK-Yhtymä Oy.

Elinkeinoyhtiö ei kuitenkaan saanut taakseen kaikkien Pieksämäen kaupungin päättäjien tukea. Yhtiömuotoisuus ei sellaisenaan sopinut demokraattisin perustein toimivaan kaupunginhallintoon, sillä kaupungin luottamushenkilöt eivät kyenneet enää vaikuttamaan elinkeinopolitiikan hoitoon. Elinkeinopolitiikasta päätti sen sijaan yhtiön hallitus ja yhtiön toiminnasta vastasi sen toimitusjohtaja. Elinkeinopolitiikan ulkoistaminen elinkeinoyhtiöön herätti osassa päättäjiä niin voimallista vastustusta, että 1990-luvun puolivälin tienoilla elinkeinopolitiikan hoito palautettiin pääasiassa takaisin kaupungin omaan organisaatioon. Elinkeinopolitiikan organisoiminen seudullisesti ei siten ristiriitojen vuoksi onnistunut. Lopullisesti Pieksämäen seudun kuntien väliset yhteistyöongelmat ratkaisi vuonna 2007 solmittu kuntaliitos, kun kunnat yhdistyivät yhdeksi kunnaksi.

Elinkeinopolitiikan sisältö määräytyy kulloistenkin paikallisten ja yhteiskunnallisten olosuhteiden ja tilannetekijöiden mukaan, jotka ovat jokaisessa kunnassa yksilölliset. Kunnan elinkeinopolitiikan ymmärtämiseksi on siitä syystä tunnettava nämä mahdollisuusrakenteiksikin kutsutut puitteet, jotka vaikuttavat kunnassa tehtyihin valintoihin. Olen pyrkinyt tutkielmassani valottamaan Pieksämäen kaupungin historiaa siltä osin, kun se on vaikuttanut kaupungin elinkeinopolitiikan muotoutumiseen. Lähteinäni olen käyttänyt kaupungin virallisia asiakirjoja valtuuston ja hallituksen pöytäkirjoista kunnalliskertomuksiin. Lisäksi olen tutustunut virallisen aineiston ohella paikallislehti Pieksämäen Lehden kirjoituksiin. Olen myös haastatellut muutamia paikalliseen päätöksentekoon osallistuneita henkilöitä. Muistitietoon suhtaudun kokemuksellisenä aineistona, jolla olen täydentänyt tulkintaa pieksämäkeläisen elinkeinopolitiikan edellytyksistä ja olosuhteista.

Asiasanat: elinkeinopolitiikka, kunnallispolitiikka, Pieksämäki, rakennemuutos, rautatieläisyys

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuskysymys.....	1
1.2. Elinkeinopolitiikka osana kunnallista päätöksentekoa	5
1.3. Lähteet ja kirjallisuus.....	7
2. Kirkonkylästä kauppalaksi, kauppalasta kaupungiksi	10
2.1. Yhdyskunnan rakentuminen radan varteen	10
2.2. Pieksämäestä kaupunki.....	16
2.3. Poliittisen vallan ja vastuun jakautuminen	18
3. Teollistamispolitiikasta elinkeinopolitiikkaan	22
3.1. Teollistamislautakunta – kaupungin ensi askel kohti elinkeinopolitiikkaa.....	22
3.2. Elinkeinopoliittinen suunnittelu osaksi kaupungin organisaatiota	28
3.3. Elinkeinoasiamiehen viran perustaminen	33
3.4. Teollisuuskylästä edellytyksiä yritystoiminnalle.....	35
4. Paine elinkeinopolitiikan tehostamiseen kasvaa	41
4.1. Kuntien itsehallinnon kasvattaminen 1980-luvun Suomessa	41
4.2. Sijaisjärjestelyjen vuosikymmen – kaupunki vailla johtajaa.....	43
4.3. Elinkeinotoiminnan kehittäminen osana tulosjohtamisjärjestelmää.....	46
4.3.1. Tulosjohtaminen osaksi Pieksämäen kunnallishallintoa	46
4.3.2. Elinkeinoelämän kehittämisprojektit.....	49
4.3.3. Kaupungin ja maalaiskunnan yhteinen elinkeinotoimisto	53
5. Elinkeinopolitiikan kytkeminen seudulliseen elinkeinoyhtiöön	57
5.1. Elinkeinopolitiikan seutuistuminen	57
5.2. Miksi elinkeinoyhtiö?	59
5.3. Kiistanalainen elinkeinoyhtiö PMK-Yhtymä Oy	64
5.3.1. Ristiriitaiset näkemykset elinkeinoasioiden järjestämisestä	64
5.3.2. Seudulliset kehittämishankkeet toiminnan ohjenuorana	68
5.3.3. Matkailu ja markkinointi osana elinkeinopolitiikkaa.....	73
5.3.4. Elinkeino-yhtiön uudelleenorganisointi ja alasajo	77
6. Elinkeinopolitiikkaan vaikuttaneet johtajuusongelmat 1990-luvulla	85
6.1. ”Poliittisten koirien” vainoama kaupunginjohtaja Heimo Polvi	85
6.2. Kaupunginjohtajan erottaminen	90
7. Lopuksi	93
Lähteet ja kirjallisuus	100
Liitteet	109
Liite 1. Puolueiden suhteellinen (%) kannatus Pieksämäellä vuosina 1976–2012	109
Liite 2. Pieksämäen kauppalan ja kaupungin väkiluvun kehitys 1930–1996	110

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuskysymys

”Joka niukasti kylvää, hän niukasti niittää, mutta joka runsaasti kylvää, hän runsaasti niittää”, totesi pieksämäkeläinen sementtivalimon omistaja Eero Lensu vuonna 1965 kaupungin yritys-
siin lähettämässä kyselyssä.¹ Lensun mielestä Pieksämäen kaupungin oli panostettava aiempaa
enemmän paikkakunnan elinkeinoelämän kehittämiseen päästäkseen nauttimaan elinkeinoelä-
män kukoistuksen mukanaan tuomista hedelmistä, kuten elintason noususta. Yrityskyselyn
avulla Pieksämäen kaupunki tiedusteli paikkakunnan yrittäjiltä, millaisia kehittämisajatuksia ja
tarpeita he olivat kohdanneet yritystoiminnassaan. Kyselyllä kerättiin tietoa kunnallisen pää-
töksenteon tueksi. Se oli yksi kaupungin varhaisista askelista kohti organisaatiota, joka ottaisi
toimenkuvaansa yksityisen sektorin kehittämisen ja tukemisen samalla tavoin, kuin se vuosi-
kymmenen aikana oli ottanut vastuulleen huolehtia kunnan asukkaille tarjotuista sosiaalisista
palveluista.

Kyselyn keräämisen hetkellä Suomessa elettiin aikaa, jolloin valtion roolia yhteiskuntapoliti-
kan eri alueilla haluttiin kasvattaa. 1960-luvulla keskustelu sosiaalipolitiikasta ja talouskasvusta
kietoutuivat yhteen. Turvatakseen kansalaisten hyvän elämän, tuli valtion ja kuntien sekä in-
vestoida kansalaisten hyvinvointiin että tarjota heille työtä. Verratessaan Suomea vauraampiin
naapurivaltioihin, maan päättäjät totesivat agraarivaltaisen Suomen olleen jäljessä kansainväli-
sestä kehityksestä. Rakennemuutos nähtiin sekä välttämättömänä että toivottavana. Suuri osa
maan väestöstä työskenteli yhä tuottamattomissa maa- ja metsätalousammateissa ja heidät oli
valtion kannustuksella ohjattava tuottaviin töihin teollisuuden pariin.² ”Ainoa tiemme on teol-
listamistie”, totesi rakennemuutoksen puolesta puhunut yhteiskuntatieteilijä ja kansanedustaja
Pekka Kuusi.³

Peräänkuulutettu rakennemuutos käynnistyi valtiojohtoisesti 1960-luvulla. Maa- ja metsäta-
lousammateista siirryttiin tehdastyöhön ja maaseudulta kaupunkeihin. Vastapainoksi rakenne-
muutosta seuranneelle maaseudun tyhjentymiselle maan hallitus ryhtyi tasaamaan kehityseroja

¹ Vuoden 1965 yritys-kyselyn vastaukset, Lensun Sementtivalimon vastauslomake, Teollistamislautakunnan ar-
kisto Ce:20, PKA.

² Ks. esim. Meinander 2010, 226–234; Tuomioja 2002.

³ Kuusi 1957.

rakennemuutoksen saajien ja häviäjien välillä. Valtion tukitoimet⁴ kohdistettiin erityisesti Pohjois- ja Itä-Suomeen, jotka olivat menettäneet paljon asukkaitaan väestövirtojen suunnatessa maan eteläisempiin osiin.⁵

Etelä-Savossa sijaitseva Pieksämäen kaupunki oli pitkään turvassa maailman muutoksilta, sillä teollisuuden rakennemuutos ei välittömästi koetellut teollistumatonta rautatieläiskaupunkia, jonka asukkaista suurin osa oli valtion ja kaupungin palveluksessa työskennelleitä virkamiehiä. Pekka Lappalainen selvitti vuonna 1961 julkaistussa Pieksämäen historiassa kauppalan yhteiskunnallista rakennetta ytimekkäin sanoin:

Nykyisin [1950-luvulla] on rautatieläisiä kauppalassa yli 1200 työssä käyvää sekä noin kolmisen sataa eläkeläistä. Perheenjäsenineen he muodostavat noin puolet kauppalan koko väestömäärästä. Tämän rautatieläisyhdyskunnan – ympäröivän maaseudun ohella – ruokkimiseksi ja vaatettamiseksi ovat kauppalan liikkeet perustetut, heidän hallintoaan ja huoltoaan varten kauppalan viralliset elimet.⁶

Pieksämäen kaupunki oli vahva rautatieläiskeskittymä ja rautatielaitoksen uskottiin pitkään säilyttävän asemansa varmana työnantajana tuoden leivän paikkakunnan asukkaiden pöytiin. Aktiiviset rautatieläiset myös luotsasivat kaupungin kunnallista elämää, minkä vuoksi rautatielaitoksen merkitys kaupungin päätöksenteossa oli ensisijainen. Vasta 1980-luvulla rautatien asema horjumattomana työnantajana jouduttiin asettamaan kyseenalaiseksi, kun teknologian kehittyessä työvoiman tarve väheni. Julkisten työnantajien vahvasta asemasta huolimatta teollistamisretoriikka ei kuitenkaan täysin ohittanut Pieksämäen kaupunkia ja sen päättäjiä. Teollisuuden tiedettiin tuovan seudulle sekä työpaikkoja että vaurautta, minkä vuoksi teollistuminen asetettiin viimeistään 1970-luvulla kaupungin elinkeinopoliittisten ponnisteluiden tavoitteeksi myös Pieksämäellä. Kaupunkiin haluttiin lisää työpaikkoja ja veronmaksajia.

Pro gradu -tutkielmani rakentuu elinkeinopoliittikka-käsitteen ympärille. Tutkin, millä tavoin Pieksämäen kaupunki on julkisena toimijana ponnistellut alueen elinkeinotoiminnalle suotuisien edellytysten luomiseksi. Elinkeinopoliittikalla kunnat pyrkivät turvaamaan asukkaidensa ja alueensa hyvinvointia muovaamalla alueestaan otollisen kasvualustan elinkeinoelämälle. Yri-

⁴ Tukitoimia kutsuttiin 1960–1970-luvuilla kehitysaluepolitiikaksi, mutta 1970-luvun aikana käsite muuttui aluepolitiikaksi. Aluepolitiikka-käsitettä käytetään yhä 2010-luvulla, mutta nykyään sillä viitataan usein Euroopan Unionin harjoittamaan aluepolitiikkaan, jolla EU pyrkii tasaamaan kehityseroja vauraampien ja köyhempien jäsenmaiden välillä.

⁵ Ks. esim. Sippola 2011, 52–53.

⁶ Lappalainen 1961, 728.

tystoiminta kuuluu yksityiselle sektorille, mutta koska kunnat ovat riippuvaisia alueensa yritysten maksamista verotuloista sekä yritysten luomista työpaikoista, on kuntien perusteltua julkin varoin osallistua elinkeinotoiminnan yleisten edellytysten luomiseen.

Mitä kukoistavampi elinkeinoelämä, sitä suuremmat verotulot kunta paikallisilta yrityksiltä kerää ja sitä vähemmän verotus kohdistuu tavallisiin palkansaajiin. Kunnat pyrkivät toiminnallaan turvaamaan työllisyyden alueellaan, sillä työttömyys käy kunnalle kalliiksi niin sosiaalisten tulo-siirtojen kuin tuottamattomaksi jäävän väestön kautta.⁷ Kunnan asukkaiden näkökulmasta elinkeinopolitiikan perimmäisenä tavoitteena on kunnan tuki- ja edistämistoimien kautta syntyvä hyvinvointi, joka syntyy varallisuuden kasvusta ja siten kunnan mahdollisuudesta taata asukkailleen parempia ja monipuolisempia palveluja.⁸

Kaikkia niitä periaatteellisia linjauksia, joita kunnissa on tehty elinkeinojen kehittämiseksi, kutsun tutkielmassani elinkeinopolitiikaksi. Elinkeinot ymmärrän tavoiksi, joilla ihmiset hankkivat päivittäisen elantonsa. Elinkeinojen kehittämisen näen konkreettisiksi toimiksi ja päätöksiksi, elinkeinojen kehittämisen eteen tehdyksi työksi. Sikäli kun elinkeinojen kehittämiseen kuuluu työ, joka edistää kunnan elinkeinojen kehitystä, voivat sen tekijöitä olla lähes ketkä tahansa.⁹ Tutkielman aiheen rajaamiseksi olen kuitenkin keskittynyt ainoastaan kaupunkiorganisaation toimiin, sillä tarkastelun ulottaminen yrittäjä-, matkailu- ja kulttuurijärjestöihin tai yksittäisiin paikallisvaikuttajiin olisi tehnyt tutkimustyöstä liian laajan pro gradu -tutkielmaksi.

Elinkeinopolitiikan harjoittamisesta ei ole säädetty laissa, minkä vuoksi sen harjoittaminen on ollut kiinni kuntalaisten omasta aktiivisuudesta ja näkemyksestä sen tarpeellisuudesta. Vapaaehtoisten tehtävien kohdalla kunnan on ollut mahdollista itse määritellä, millaisia ylimääräisiä tehtäviä se on halunnut ottaa tehtäväpiiriinsä ja kuinka se on kyseiset tehtävät halunnut hoitaa. Kuitenkin jo vuoden 1917 kunnallislaisissa kunnan yhdeksi tehtäväksi määriteltiin ”elinkeinojen kohottaminen ja ammattitaidon edistäminen”.¹⁰

⁷ Kietäväinen 1994, 7–8.

⁸ Kettunen 1998, 19–25.

⁹ Nojaan tässä Pertti Kettusen (1998) tulkintaan elinkeinopolitiikan sisällöstä ja merkityksestä. Käsitteen laajuus on yhteydessä itse ilmiön laajuuteen, sillä elinkeinopolitiikka on eri aikoina ymmärretty eri tavoin.

¹⁰ Sotarauta ja Linnamaa 1997, 41

Kunnan harjoittamaa elinkeinopolitiikkaa voidaankin pitää kunnan vapaaehtoisen toiminnan kenties huomattavimpana osa-alueena, sillä jo yhdenkin merkittävän yrityksen toiminnan tyrehtyminen kunnan alueella voi aiheuttaa merkittäviä taloudellisia rasitteita, jos suuri osa kuntalaisista jää työttömäksi ja yrityksen kunnalle maksamat verotulot menetetään. Kunnat ovat perinteisesti ikään kuin kilpailleet keskenään yritysten ja ihmisten asettumisesta paikkakunnalle, sillä kunta elää näiden maksamien verotulojen kautta.¹¹

Elinkeinopolitiikan tavoitteina ovat korkea työllisyys, menestyvät yritykset, tyytyväiset kuntalaiset ja kunnan myönteisen kehityksen turvaaminen. Elinkeinopolitiikasta on tullut toiminta-alue, joka on nähty keinoksi ratkaista kunnan taloudellisia ongelmia. Elinkeinopolitiikan sisältö määräytyy kulloistenkin paikallisten ja yhteiskunnallisten olosuhteiden ja tilannetekijöiden mukaan, jotka ovat jokaisessa kunnassa yksilölliset. Kunnan elinkeinopolitiikan ymmärtämiseksi on siitä syystä tunnettava nämä mahdollisuusrakenteiksikin kutsutut puitteet, jotka vaikuttavat kunnassa tehtyihin valintoihin.¹²

Tutkimalla Pieksämäen kaupungin kehitystä 1960–1990-luvuilla pyrin paikantamaan ajan hengessä tuotettujen päätösten taustalla vaikuttaneita tekijöitä. Tarkastelemalla Pieksämäen elinkeinopoliittista päätöksentekoa rakennan kuvaa paikkakunnan alueellisista erityispiirteistä, jotka ovat seurausta alueen historiasta ja sen elinkeinorakenteesta. Tutkimusajanjaksolla Pieksämäen kaupungin historiassa merkittävin tekijä elinkeinopolitiikan kannalta on ollut rautatien vaikutus kaupungin elinkeinorakenteeseen ja lopulta rautatien vahvan aseman asteittainen purkautuminen 1980-luvulta alkaen.

Toinen keskeinen seikka liittyy seutuistumiskehitykseen, jolla viitataan 1980-luvulla lisääntyneeseen elinkeinopoliittiseen yhteistyöhön Pieksämäen seudun kuntien välillä. Tuo yhteistyö voimistui 1990-luvun laman seurauksena, kun seudun kunnat joutuivat pakon edessä tehostamaan toimintojaan. Jännitteet, jotka tutkielmassa nousevat esille, liittyvät kaupungin sisäiseen elinkeinorakenteeseen, seudun kuntien väliseen kilpailuun ja lopulta yhteiseen huoleen Pieksämäen seudun selviytymisestä koko maan kattavassa alueiden välisessä kilpailussa, jossa paremmin pärjäävät alueet imevät elinvoimaa heikommilta.

¹¹ Sallinen 2007, 227.

¹² Muotio ym. 1999, 13, 18–19; Hoikka 1985a, 4.

Tutkielman edetessä tarkastelen Pieksämäen kehitystä vaihe vaiheelta tuodakseni esille, millaiset olosuhteet ovat määrittäneet paikkakunnan kehitystä tutkimieni neljän vuosikymmenen aikana. Tutkielmani aikarajaus alkaa suomalaisen elinkeinopolitiikan syntyvaiheista teollistamispolitiikkana 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa, pitää sisällään suunnitteluoptimismin vuodet 1960- ja 1970-luvuilla, siirtyä 1980-luvulle, jolloin kunnan rooli oman alueensa kehittämisessä kasvoi, sekä kattaa 1990-luvun, jolloin Suomi ajautui talouden lamaan ja kuntien vastuu elinkeinoelämän kehittämisestä ja työpaikkojen lisäämistä entisestään korostui.

Kunnat elävät murrosvaihetta myös 2010-luvulla. Käynnissä on laaja keskustelu kunnallisten palvelujen tuottamisesta maassa, jossa väestö yhä enenevässä määrin muuttaa kehittyviin keskuksiin ja suuri osa maata autioituu. Erityisen ajankohtaisia aiheita yhteiskunnallisessa keskustelussa vuonna 2014 ovat kuntaliitokset sekä sosiaali- ja terveystalouden turvaaminen haja-asutusseuduilla. 1900-luvun puolivälin jälkeiset muutokset suomalaisessa elämässä ja maan hallinnossa antavat perspektiiviä nyt käynnissä oleville muutoksille. Siinä missä Pieksämäen seudulla kuntaliitoksesta ehdittiin neuvotella yli 40 vuotta ennen sen toteutumista vuonna 2007, on kuntaliitoskeskustelua jouduttu jatkamaan yhä suurempien kokonaisuuksien muodostamiseksi, kun varat eivät väestön vähenemisen ja vanhenemisen vuoksi enää riitä kattamaan entisenlaisia peruspalveluja alueen asukkaille. Kuntien toiminta yhteiskunnan muuttuessa on siten alati käynnissä oleva prosessi.

1.2. Elinkeinopolitiikka osana kunnallista päätöksentekoa

Elinkeinopolitiikka käsitteenä pitää sisällään kantasanan politiikka, joka suomen kielessä viittaa valtaan, vaikuttamiseen, vallan jakautumiseen ja käyttämiseen. Suomen kielen politiikka-termillä on kaksi ulottuvuutta: toisaalta se viittaa niin yhteisten asioiden hoitamiseen, politiikointiin eli yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kamppailuun erilaisten sidosryhmien välillä, toisaalta se viittaa toimintapolitiikkaan eli toiminnan linjojen asettamiseen.¹³ Poliitiikka käsitteenä pitää siten sisällään erilaisten ryhmien usein ristiriitaisten toiveiden yhteensovittamisen.¹⁴

¹³ Sotarauta ja Linnamaa 1997, 41.

¹⁴ Borg & Hoikka 1990.

Elinkeinpolitiikka on osa kunnallista päätöksentekoa. Päätöksenteko puolestaan on tavoitteiden asettamista, yhdessä toimimista ja keinojen valitsemista haluttujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Päätöksenteko käsitteenä sisältää itse valinnan sekä kaiken sen mikä on tarpeellista tuon valinnan tekemiseksi.¹⁵ Elinkeinpolitiikassa, kuten muussakin politiikassa, keskeistä on erilaisten arvojen kamppailu ja niiden pohjalta luodut linjaukset.

Hallintotieteiden tohtori Torsti Hyyryläinen nostaa keskeisimmäksi ongelmaksi valintojen tarkastelemisessa tavoitteen oikeiden asioiden tekemisestä oikein. Valinnan kriteereitä voi asettaa äärettömästi, mutta yhdeksi tärkeäksi kriteeriksi Hyyryläinen on nostanut päätösten oletetun vaikutuksen arvioimisen. Luottamushenkilö voi arvioida tekemänsä päätöksen vaikutusta joko henkilökohtaiseen arvostukseensa, edustamansa puolueen kannatukseen seuraavissa vaaleissa, tai päätöksen vaikutuksia kunnallistalouteen tai muiden puolueiden kanssa tehtyihin sopimuksiin.¹⁶ Hyyryläisen käsitys kunnallisesta päätöksenteosta on tiivistettävissä kysymyksiin mitä ja miten. Keskeistä kunnallisessa päätöksenteossa on siten määritellä mitä tehdään ja miten tehdään, eli määritellä ne arvot, joita on syytä tavoitella, sekä ne keinot, joiden avulla valittuja arvoja tavoitellaan.

Kehittämisiongelmiin ei ole olemassa mitään universaalia ratkaisua, sillä valintatilanteet kunnallisessa päätöksenteossa ovat sidoksissa niin aikaan, paikkaan kuin toimijoihin. Hyyryläisen toimintateoreettiset lähtökohdat tarkastella aika/paikka -suhteita lähestyvät historian tutkimuksen tulkintaa historiallisten tapahtumien tutkimuksesta, sillä myös historian tutkimuksessa keskeistä on ymmärtää olosuhteiden, kuten ajankohdan, paikan ja toiminnan muodostama ainutlaatuinen kokonaisuus. Jälkiviisaaksi ei siten ole syytä ryhtyä, vaan tarkastella toimintaa aika-laisten näkökulmasta ja tämän tutkielman tapauksessa juuri pieksämäkeläisten kuntapäätäjien valintatilanteita kunnallisessa päätöksenteossa, sekä päätösten oletettuja seurauksia. Jälkeenpäin on helppoa tuomita päätöksiä, joiden seuraukset ovat olleet ei-toivottuja. Arvostelun sijaan on perehdyttävä tuona aikana ja sijainniltaan rajatussa paikassa tehtyjen päätösten taustoihin, eli tuolloin vaikuttaneisiin olosuhteisiin.

¹⁵ Pystynen 1971, 14–25.

¹⁶ Hyyryläinen 1992, 20–21.

1.3. Lähteet ja kirjallisuus

Edellä mainitut elinkeinopolitiikan määritelmät mielessäni olen suunnannut katseeni kohti Pieksämäen kaupungin kunnallista päätöksentekoa ja päättäjiä. Tietoa paikkakunnan päätöksenteosta olen etsinyt Pieksämäen kaupunginarkistosta, josta löytyvät kaikki kaupungin päätöksentekoon liittyvät viralliset asiakirjat. Tutkielmani lähteinä olen käyttänyt kaupunginvaltuuston ja kaupunginhallituksen pöytäkirjoja, sekä kaupunginhallituksen alaisuudessa toimineiden teollisuuslautakunnan ja kaupunkisuunnittelujaoston pöytäkirjoja. Pöytäkirjojen yhteyteen on liitetty erilaisten työryhmien ja viranomaisten laatimia selvityksiä muun muassa kaupungin elinkeino- ja väestörakenteesta, sekä tulevaisuuteen kurkottaneita suunnitelmia tulevaisuuden Pieksämäestä. Näiden kautta olen tutustunut päättäjien ja viranomaisten näkemyksiin kaupungin kehityksen kannalta tarpeellisista toimenpiteistä. Olen tutustunut myös vuosittain laadittuihin kaupungin kunnalliskertomuksiin, joissa on kuvattu kaupungin vuotuista päätöksentekoa pääpiirteittäin.

Kaupungin oman organisaation tuottaman aineiston lisäksi olen käynyt läpi paikallisen julkisen sanan, Pieksämäen Lehden, kirjoituksia tutkimusajanjaksollani. Lehtikirjoituksissa paikalliseen päätöksentekoon liittyviä näkökantoja on tuotu esiin suurin sanoin ja tapahtumien taustaa valottaen. Tällainen ilmaisuvoima puuttuu kaupunkiorganisaation virallisista asiakirjoista. Lehden omistivat veljekset Pekka ja Ilkka Seppä, joista Pekka Seppä toimi lehden toimitusjohtajana ja Ilkka Seppä lehden päätoimittajana. Molemmat ovat myös olleet vahvasti mukana kaupungin päätöksenteossa. Vaikka lehden omistajat olivat veljeksiä, heidän yhteiskunnalliset näkemyksensä eivät olleet kaikilta osin keskenään samassa linjassa. Siinä missä Pekka Seppä toimi kunnallispolitiikassa kokoomuksen kunnanvaltuutettuna, Ilkka Seppä kanavoi vaikuttamisensa yrittäjäjärjestötoimintaan ja uraan lehtimiehenä.¹⁷ Lehtimiehenä ja muun muassa Pieksämäen Yrittäjät ry:n puheenjohtajana Ilkka Seppä tarkasteli näköalapaikalta paikallista elinkeinopolitiikkaa.¹⁸

Eräs tutkielmani keskeinen aineisto on myös ollut Pieksämäen kaupunginjohtajana vuosina 1993–2002 toimineen Heimo Polven vuonna 2007 ilmestynyt muistelmateos. Muistelmateosta on pidettävä relevanttina aineistona, sillä sen kirjoittaja on kaupunkia lähes kymmenen vuotta

¹⁷ Korpimo & Punkari 1980, 77–88; Ruohonen 1996, 33.

¹⁸ Ilkka Seppä toimi Pieksämäen Yrittäjät ry:n puheenjohtajana vuosina 1993–1996. Pieksämäen Yrittäjät 2014.

johtanut virkamies. Samalla muistelmateos on hyvin subjektiivinen kuvaus. Entinen kaupunginjohtaja purkaa muistelmateoksessaan tuntojaan ja kokemuksiaan kaupunginjohtajana, jonka kaupunginvaltuusto erotti virastaan vuonna 2002.

Suomalaisen elinkeinopolitiikan vaiheita ovat käyneet läpi useat tutkijat. Erityisesti hallintotieteiden, aluetieteen ja kunnallistieteen alueilla liikkuvat tutkijat ovat keskustelleet elinkeinopolitiikasta. Samalla elinkeinopolitiikka on ollut osa suomalaisen yhteiskunnan rakentumisen historiaa sekä alueellisesti omaleimaisten paikkakuntien paikallista historiaa. Näistä näkökulmista myös historiantutkijat ovat lähestyneet elinkeinopolitiikkaa ja sen roolia alueiden rakentumisessa. Esimerkiksi Helena Honka-Hallila on Riihimäen kaupungin historiasta kirjoittaessaan ottanut näkökulmaksi paikallisen työn ja sen kautta alueen kehittymisen vuosien varrella.¹⁹ Vastaavasti Savon historian kuudennessa osassa Erkki Kinnunen, Eino Lyytinen, Hannu Soikkanen ja Teppo Vihola ovat kartoittaneet elinkeinoelämän eri alojen kehitystä ja sen vaikutusta Etelä- ja Pohjois-Savon maakunnissa vuodesta 1945 vuoteen 2000.²⁰ Vaikka oma tutkimusaiheeni on rajatumpi kokonaisuus, kiinnittyy se aihepiiriltään edellä mainittuun paikalliseen historiantutkimukseen.

Pieksämäen historiasta on kirjoitettu laaja paikallishistoria, mutta kyseinen kaksiosainen teos on ilmestynyt vuonna 1961, eikä kokonaiskuvaa paikkakunnan historiasta ole tämän jälkeen laadittu. Oman tutkimusaiheeni kannalta tärkeitä lähteitä ovat olleet opetusneuvos Pentti Ruohosen teokset. Hän on tarkastellut Pieksämäkeä, pieksämäkeläistä kunnallispolitiikkaa sekä paikallista työtä ja työn tekijöitä näköalapaikalta toimiessaan itse muun muassa kaupunginhallituksen jäsenenä 1970-luvulla sekä kirjoittaessaan yrityshistoriikkeja paikallisista yrityksistä. Ruohonen on kuitenkin ollut itsekin aikoinaan poliittisesti sitoutunut ja myös hänen teoksiaan on tarkasteltava kirjoituksina, jotka on laadittu yhdestä näkökulmasta.

Ruohosen lisäksi paikkakunnan historiasta on kirjoitettu verrattain vähän. Enimmäkseen historiateokset koskevat maailmansotien aikaisia tapahtumia, sekä rautateiden historiaa, joka paikkakunnan kannalta on toki ollut tärkeässä roolissa. Koska historiateoksia Pieksämäestä on kirjoitettu vähän, en ole voinut suoraan peilata tutkimustyön aikana nousseita ajatuksia aikaisem-

¹⁹ Ks. Honka-Hallila 2000.

²⁰ Ks. Kinnunen ym. 2006.

pien kirjoittajien tulkintoihin. Tämän vuoksi olen itse haastatellut kuutta paikkakunnan päätöksentekoa omasta näkökulmastaan tarkastellutta henkilöä.²¹ Haastattelujen merkitys ei ole niinkään ollut kerätä aineistoa siinä mielessä, että olisin tarkastellut niitä samanlaisena asiakirjalähteisiin verrattavana aineistona tai edes muistitietona. Tämä lähestymistapa olisi vaatinut tutkielmaltani toisenlaista tutkimusasetelmaa. Haastattelut ovat sen sijaan ohjanneet minua erilaisten aineistojen äärelle sekä luoneet kokonaiskuvaa paikkakunnan päätöksentekokulttuurista ja sen historiasta.

Tutkielmani rakentuu kronologisesti. Alun johdannon jälkeen luvussa kaksi kuvaan lyhyesti Pieksämäen kaupungin syntyvaiheita ja kehitystä ennen 1960-lukua, josta varsinainen tutkimusajanjaksoni alkaa. Luvusta kolme lähtien keskityn varsinaisen tutkimuskysymyksen tarkasteluun. Luku käsittää ajanjakson 1950-luvun viimeisistä vuosista aina 1980-luvun puoliväliin. Tuona aikana kaupungin harjoittama elinkeinopolitiikka oli niin sanottua ensimmäisen vaiheen elinkeinopolitiikkaa, jossa keskityttiin luomaan kehityksen edellytyksiä rakentamalla kunnallista infrastruktuuria ja kaavoittamalla tontteja teollisuuden tarpeisiin.

Luvussa neljä olen ehtinyt tarkastelussani jo 1980-luvun puoliväliin, jolloin elinkeinopolitiikan harjoittaminen entisestään ammattimaistui ja siihen suunnattiin aikaisempaa enemmän resursseja. Myös elinkeinopolitiikan sisältö muuttui suomalaisen yhteiskunnan muuttuessa. Enää kaupungin toiminnassa ei ollut kyse pelkästään teollisuushallien ja kunnallisen infrastruktuurin rakentamisesta vaan panostamisesta paikalliseen erityisosaamiseen – henkiseen pääomaan – ja pärjäämisestä kuntien välisessä alueellisessa kilpailussa niin väestöstä kuin elinkeinonharjoittajien sijoittumisesta. Lisäksi kaupungin organisaatiossa tehtiin muutoksia, kun julkishallintoa ryhdyttiin muuttamaan uuden julkisjohtamisen oppien mukaiseksi ja käyttöön otettiin tulosjohtamisjärjestelmä.

Luvussa viisi siirryn 1990-luvulle, jota leimasi suomalaisittain syvä lama-aika ja siitä selviytyminen. Elinkeinopolitiikan merkitys korostui, kun kunnat kamppailivat maassa yleistynyttä massatyöttömyyttä vastaan. Työttömyys paheni myös Pieksämäellä, minkä vuoksi odotukset kaupungin elinkeinopolitiikalta kasvoivat ja elinkeinopolitiikalta toivottiin näkyviä tuloksia.

²¹ Tiedot haastatelluista ja haastattelujen ajankohdista ks. luku Lähteet ja kirjallisuus.

Elinkeinopolitiikan hoito siirrettiin seudulliseksi kaavailtuun elinkeinoyhtiöön. Seudullinen yhteistyö syveni 1990-luvun aikana lähes pakon edessä, kun kuntien voimavaroja oli tiukentuneessa taloudellisessa tilanteessa suunnattava uudelleen.

Luvussa kuusi tarkastelen Pieksämäen kaupunginjohtajana vuosina 1993–2002 toimineen Heimo Polven muistelmateosta oman tutkimuskysymykseni näkökulmasta. Polvi on kuvannut teoksessaan vaikeita vuosiaan Pieksämäen kaupunginjohtajana. Kaupunginjohtajan kokemukset liittyvät keskeisesti kaupungin päätöksentekokulttuuriin ja siellä harjoitettuun elinkeinopolitiikkaan. Vaikka muistelmateos on kuvauksena hyvin henkilökohtainen, olen pyrkinyt tarkastelemaan sitä mahdollisimman neutraalisti. Viimeisessä, seitsemännessä, luvussa kokoan yhteen lähteiden ja kirjallisuuden avulla tekemäni päätelmät ja vastaan tutkimuskysymykseeni, millaiseksi Pieksämäen kaupungin elinkeinopolitiikka muotoutui 1960–1990-luvuilla.

2. KIRKONKYLÄSTÄ KAUPPALAKSI, KAUPPALASTA KAUPUNGIKSI

2.1. Yhdyskunnan rakentuminen radan varteen

Pieksämäen seutu oli alun alkujaan talonpoikien asuttamaa Savonselän vedenjakajaseutujen karluontoista aluetta. Maakunnallisesti seutu oli ja on osa Keski-Savoa. Hallinnollisesti Pieksämäen seudun kunnat kuuluivat Mikkelin lääniin sijaiten läänin pohjoisosassa Kuopion läänin rajalla aina läänien lakkauttamiseen saakka vuonna 1997. Tämän jälkeen Pieksämäki on luettu kuuluvaksi Etelä-Savon maakuntaan. Vaikka Pieksämäki sijaitsee keskellä Järvi-Suomea, on sen sijainti järviolueen korkeimmalla vedenjakajalla Savonselällä sellainen, ettei sinne pääse vesiteitse.²²

Kuitenkin myös Pieksämäen kehittymisen edellytyksenä oli sijainti liikenneväylän varrella tai pikemminkin liikenteen solmukohdassa. Ennen rautateiden rakentamista syrjäinen sijainti ja huonot liikenneyhteydet olivat pitäneet seudun harvaan asuttuna.²³ Paikkakunnan oma valtio-

²² Lappalainen 1961, 13–20.

²³ Lappalainen, 1961, 746.

päivämies ja maakauppias Aapeli Häyrinen ajoi Suomen valtiopäivillä sinnikkäästi Savon radan rakentamista Pieksämäen kautta, ja niin vuonna 1889 valmistunut Savon rata vedettiin Kouvolasta Mikkelin ja Pieksämäen kautta Kuopioon. Seuraavana vuonna rata ulotettiin Kouvolasta Kotkaan ja vuoteen 1904 mennessä rata ulottui Kajaaniin saakka. Seuraava Pieksämäen kautta kulkenut rata oli pääratoja yhdistävä poikkirata, joka valmistui kokonaisuudessaan vuonna 1918. Poikkirata yhdisti Pohjanmaan, Savon ja Karjalan pitkittäisradat ja sen myötä Pieksämäen sijainti ratojen leikkauskohdassa muuttui syrjäisestä kylästä tärkeäksi risteysasemaksi.²⁴

Rautateiden saapuminen muutti ratkaisevasti Pieksämäen oloja. Pieksämäen pitäjän ja kunnan keskus oli pitkään ollut Tienristillä mäen päällä sijainnut kirkonkylä. Rautatien rakentaminen Pieksänjärven itäpuolitse merkitsi keskustan siirtymistä lähemmäksi asemanseutua, sillä rautatieasemalle tultiin ja sieltä lähdettiin. Pieksämäelle saapuneet ”junantuomat” kasvattivat alueen väkilukua juuri aseman tuntumassa. Vuonna 1884 Pieksämäen kirkonkylän väkiluku oli noin 700 henkeä. Vuonna 1910 tulevan kauppalan eli kirkonkylän ja asemanseudun alueella asui reilut 800 henkeä, mikä kattoi vajaan kymmenyksen koko Pieksämäen kunnan väkiluvusta. Väestömäärä lähti nousuun poikkiradan valmistumisen jälkeen: vuonna 1925 alueella oli asukkaita 1783 ja kolme vuotta myöhemmin luku oli kasvanut 2401:een, mikä oli lähes neljännes koko kunnan väkiluvusta.²⁵

Aseman seudulle muodostunut uusi rautatiehenkilökunnan tarpeisiin rakennettu asutusalue veti puoleensa myös muuta rakennustoimintaa. Kauppiaat ja käsityöläiset siirtyivät asiakkaiden perässä aseman läheisyyteen matkan asemalta kirkolle osoittautuessa pitkäksi. Tienristi menetti asemansa keskuspaikkana, sillä Tienristin kirkonkylän ja asemanseudun välinen suoalue teki kulkemisesta keskusten välillä hankalaa. Myös kauppatorin valmistuminen lähelle asemaa vuonna 1931 oli merkki yhdyskunnan keskuksen painopisteen siirtymisestä Tienristiltä asema-alueen yhteyteen.²⁶

Asemanseudun kasvu ja väestön keskittyminen sen tuntumaan tekivät ajankohtaiseksi Pieksämäen kauppalan perustamisen vuonna 1930. Aseman alueen asutuksen laajeneminen oli johtanut järjestäytymättömään rakentamiseen, eikä tilanne ratkennut ennen kauppalan perustamista,

²⁴ Lappalainen 1961, 117–127.

²⁵ Lappalainen 1961, 693.

²⁶ Ruohonen 1977, 13.

sillä vasta kauppalalle oli mahdollista laatia oma asemakaava. Kauppalahanke oli hetken pyhädyksissä 1920-luvulla, sillä aseman ja kirkonkylän välisen suokylän halki kulkevan huonokuntoisen tien kunnostaminen oli valtiovallan ehto pieksämäkeläisten kauppalanmuodostukselle. Tiellä kulkijan oli varottava suohon vajoamista – muistitiedon mukaan erään paikallisen lehmä oli ollut hukkuu siihen. Tien kunnostamisesta kuitenkin alkoi kokonaisen yhdyskunnan rakentaminen suon päälle. Vaikka suon päälle rakennettu kestävä tie yhdisti entisen kirkonkylän ja asemanseudun yhtenäiseksi alueeksi, keskusta oli auttamattomasti jo siirtynyt Tienristiltä mäkeä alas aseman viereen. Liike-elämälle kauppalaksi tulo, väestömäärän kasvu, asemakaavoitus ja rakentamista auttava kunnallistekniikka merkitsivät parempia toimintaedellytyksiä tulevaisuuden kannalta.²⁷

Pieksämäen kunnan edustajat vastustivat Tienristin ja aseman asukkaiden aikeita perustaa oma yhdyskunta, sillä kauppalan perustaminen lohkaisi kunnan tuloista suuren osan varallisuuden keskittyessä juuri kauppalan alueelle. Aseman seudun asukkaista moni sai rautateiden palveluksessa säännöllistä kuukausipalkkaa, minkä lisäksi liike-elämän vilkastumisen seurauksena alueelle perustetut kaupat ja muut liikeyritykset nostivat varallisuustasoa. Varhaisina aikoina Pieksämäen pitäjä oli itse asiassa ollut Mikkelin läänin suurin pitäjä, mutta ajan saatossa siitä oli lohkottu useita alueita itsenäisiksi kunniksi. Pieksämäen kauppala perustettiin maantieteellisesti keskelle Pieksämäen kuntaa ja siten myöhempi maalaiskunta ympäröi alueena kauppalaa ja myöhemmin kaupunkia. Kauppalan irrottauduttua omaksi hallintoyksiköksi maalaiskunnan alueelle jäi harvasti asuva köyhempi maaseutuväestö.²⁸ Pieksämäen kauppala puolestaan alkoi kasvaa ja muotoutua yhä enemmän kaupunkimaiseksi kunnaksi.

Nuoren kauppalan ensimmäiset haasteet liittyivät asemakaavaan. Lopullinen valtioneuvoston vuonna 1937 vahvistama ratkaisu oli arkkitehti Otto Ivar Meurmannin kynästä ja kattoi kauppalan 34 neliökilometrin alueesta 4,5 neliökilometriä. Kauppalalle jäi siten vielä kasvunvaraa tuleville vuosille, sillä asemakaava suunniteltiin enemmän tulevaisuutta kuin silloista tarvetta varten. Kauppala sijoitettiin asemakaavassa ratapiha-alueen ympärille vanhan Tienristin kirkonkylän jäädessä osin sen ulkopuolelle. Asemakaavalla kauppalasta tavoiteltiin puutarhamaista asutuskeskusta ja asuintonteista suurin osa oli varattu omakotitalorakentamista varten.²⁹

²⁷ Ruohonen 1977, 14; Lappalainen 1961, 693–699, 720, 730.

²⁸ Lappalainen 1961, 695–699.

²⁹ Lappalainen 1961, 703–710.

Asemakaava muokkasi kauppalan ulkonäöstä ”kaksikerroksisten talojen kauppalan”, mikä sai osakseen myös arvostelua. Puutarhamainen maanpintaa pitkin rakennettu kauppala ei juuri kasvanut korkeutta ja asutuksen laajetessa uudet rakennukset jäivät yhä kauemmaksi keskustasta. Keskustaan toivottiin kerrostaloja, sillä asutuksen laajenemisen pelättiin johtavan myös elinvoimaisen keskustan näivettymiseen. Asemakaava oli pitkään tällaisen rakentamisen esteenä, sillä keskustan tontit oli suunniteltu pienempiä rakennuksia varten.³⁰

Ratapiha-alueen ympärille rakennettu kauppala oli pitkälti riippuvainen rautatiehallituksen päätöksistä rata-aluetta koskevissa päätöksissä. Asema ei ollut merkittävä ainoastaan paikallisesti, sillä liikennepaikkana se oli Savon ja Karjalan liikennealueen keskus. Aseman sekä maakunnallinen että valtakunnallinen merkitys edellytti asema-alueen laajentamista. VR:n asema- ja ratapiha-alue muodostivat Pieksämäen asemakaavasta keskeisen osan erityisesti liikennejärjestelyiden kannalta. Suuri rakennushanke 1960-luvulla olikin aseman yli kulkevan sillan suunnittelu ja pystyttäminen, sillä rautatiehallitus oli kytkenyt uuden sillan rakentamisen uuden aseman rakentamiseen. Pieksämäen kauppalan kehittäminen riippui siten kauppalan ja valtionrautateiden keskeisistä sopimuksista, minkä vuoksi Pieksämäellä seurattiin VR:n mielenliikkeitä tarkoin.³¹

Jo alkuperäisessä vuoden 1937 asemakaavassa teollisuudelle oli varattu tonttialueita, mutta teollisuutta ei Pieksämäelle eikä sitä ympäröivälle talousalueelle ollut juuri syntynyt. Muualla Mikkelin läänissä, runsaiden metsävarojen ”puuläänissä”, luonnollinen teollisuuden ala oli puu- ja paperiteollisuus, mutta Pieksämäellä alan kehittymisen esteenä oli koskivoiman täydellinen puuttuminen. Pienemmille teollisuuslaitoksille olisi kuitenkin ollut tarjolla sähkövoimaa aina 1930-luvulta lähtien, mutta niitäkään paikkakunnalle ei ollut perustettu. Historioitsija Pekka Lappalainen nosti *Pieksämäen seudun historiassa* esiin sitkeän väitteen siitä, kuinka kauppalan teollistumisen esteenä olisi ollut kauppalan johdon kielteinen suhtautuminen teollisuuteen. Silloisen oikeistolaisen johdon uskottiin kavahtavan teollisuuden kauppalaan mukanaan tuomaa työväestöä. Lappalaisen mukaan viitteitä tällaisesta asenteesta ei 1960-luvun alussa ollut enää havaittavissa, mutta tästä huolimatta Lappalainen arvioi, ettei kaupungin johto kenties sittenkään ollut ryhtynyt riittäviin toimenpiteisiin teollisuuden saamiseksi paikkakunnalle.³²

³⁰ Lappalainen 1961, 712–713.

³¹ Lappalainen 1961, 751.

³² Lappalainen 1961, 745–748.

Pieksämäen johdon suhtautuminen kielteisesti teollistumiskysymykseen on saattanut pitää paikkaansa, sillä yleinen suhtautuminen teollistumiseen muuttui kunnissa vasta 1940-luvulla. Vielä 1930-luvulla teollistumiseen panostaminen nähtiin monesti jopa kielteisenä tekijänä, joka vei kunnan voimavaroja muun muassa köyhäinhoidolta. 1940-luvun lopussa työttömyyden kasvaessa useat suomalaiset kunnat kuitenkin ajautuivat pohtimaan elinkeinorakenteen monipuolistamiseen liittyviä kysymyksiä järjestääkseen asukkailleen työtä ja elantoa. Toisen maailmansodan jälkeen teollistumisen tarpeellisuutta ryhdyttiin entisestään korostamaan ja yleisesti alettiin puhua teollistamispolitiikasta. Elinkeinoelämän kehittäminen koettiin tärkeäksi kunnalliseksi tehtäväksi siten 1940-luvun lopulta ja enenevässä määrin 1950-luvulta alkaen.³³

Lappalaisen 1960-luvun alussa esittämä arvio siitä, kuinka Pieksämäen olisi täytynyt panostaa teollistumiseen enemmän, on nähtävä vasten 1960-luvulla koko maassa vilkastunutta teollistumiskeskustelua. Suomi oli pitkään säilynyt agraarivaltaisena maana, mutta 1960-luvulle tultaessa maa oli suuren murroksen edessä. Elintason ja vaurauden lisääntyminen kytkettiin teollistumiseen. Teollistamispolitiikan painopisteet tuli lopulta määrittämään maalaisliitto, joka haajannuksesta kärsivän työväenliikkeen rinnalla kasvatti vaikutusvaltaansa. Teollistamispolitiikassa korostuivat agraaripuolueen intressien mukaisesti Pohjois-Suomen tukeminen, voimatalous sekä puunjalostus- ja lannoiteteollisuus. Maalaisliitto/keskustan vahvan kannatuksen vuoksi työttömyyttä päädyttiin hoitamaan aluepolitiikalla samalla säilyttäen yhteiskunnan vanhoja agraarirakenteita.³⁴

Ennen sotia Pieksämäen kauppalan harjoittama talonrakennustoiminta oli lähes olematonta kauppalan pyrkiessä taloudessaan mahdollisimman suureen säästäväisyyteen. Tarkan markan politiikka oli Pieksämäellä hallintatapa, jolla oli pitkät perinteet. Kauppala noudatti erittäin varovaista luottopolitiikkaa ja ryhtyi pakollisiin rakennustöihin vasta, kun niitä ei voinut enää välttää. Yrittäjiä ei kauppalassa taloudellisesti tuettu julkisin varoin, eikä se vielä tuolloin ollut ajankohtaista muissakaan kunnissa. Varovaisuus esti kauppalaa ajautumasta maksuvaikeuksiin, mutta samalla hallintatapa säilytti kehityksen pitkään tasaisen vaatimattomana.³⁵

³³ Soikkanen 1966, 188, 786; Turunen ym. 1990, 34–35.

³⁴ Tuomioja 2002.

³⁵ Lappalainen 1961, 772–777.

Asuntotilanteen kärjistyessä sotien jälkeen kauppalan päättäjät eivät voineet enää lykätä investointeja. Kauppalaan saapui rintamalta kotiutuvien miesten mukana siirtoväkeä ja samalla asutun alueen pahensi entisestään maaseudulta parempien ansiomahdollisuuksien perässä kaupunkiin muuttaneiden virta. 1950–1960-luvuilla kauppalan rakentaminen vilkastui niin välttämättömien investointien kuin korkeasuhdanteen ansiosta. Vuonna 1962 perustettu Pieksämäen kaupunki poikkesi ulkomuodoltaan jo suuresti vuonna 1930 perustetusta kauppalasta, sillä Pieksämäki oli kasvanut 1960-luvulle tultaessa yli 10 000 asukkaan yhdyskunnaksi. Suo entisen kirkonkylän ja asemanseudun välissä oli sotien jälkeen päällystetty tein ja rakennuksin. Kaupunki rakennettiin sotien jälkeisinä vuosikymmeninä hyvin pitkälti sellaiseksi kuin se yhä nykyään on.³⁶

Kauppalan yhteiskunnallinen rakenne oli seurausta sen elinkeinorakenteesta: Pieksämäki oli rautatieläisten kaupunki. Alueen elämä oli 1900-luvun alussa vilkastunut huomattavasti radanrakentajien ja ratahenkilöstön myötä. Paikallinen väestö suhtautui rautatieläisiin yleensä suopeasti ja rautatieläisammattaja arvostettiin, sillä ennen sotia rautatieläisen ammatti oli lähes ainoa vakituinen työ, jota Pieksämäellä oli tarjolla. Radanrakentajat olivat tuoneet silloiseen Pieksämäen kirkonkylään työväenliikkeen samalla osallistuen myös aiemmin perustettujen yhdistysten toimintaan. Rautatieläiset järjestäytyivät ammattiyhdistyksiin, ja erityisesti veturimiehet erottautuivat omaksi ryhmäkseen, jonka keskuudessa oman ammatin arvostus näkyi vahvasti. Veturimiehiä kunnioittivat myös muut rautatieläiset ja rautateiden ulkopuoliset. Toki arvostettua oli myös rautatiepäällystö, mutta heidän määränsä oli hyvin pieni verrattuna veturimiesten määrään.³⁷

Rautatieläiset osallistuivat aktiivisesti myös Pieksämäen kunnalliselämään. Kunnan ja kauppalanvaltuustossa rautatieläisiä oli mukana kaikilta eri rautatieammattialoilta. Toisinaan rautatieläisten osuus kunnanvaltuutetuista ylitti jopa heidän suhteellisen osuutensa pieksämäkeläisistä. Erityisen paljon valtuustoon valittiin veturinkuljettajia. Rautatieläiset osallistuivat myös kaupan ja teollisuuden tehtäviin: he olivat osakkaina molemmissa Pieksämäellä perustetuissa osuuskauppaliikkeissä. Ensimmäinen asemapäällikkö oli osakkaana sahassa ja eräs veturinkuljettaja, myöhemmin teollisuusneuvoksen arvon saanut Lauri Saari, johti vuonna 1917 perustettua Pieksämäen kauppalan ainoaa rautateiden ulkopuolista merkittävää teollista yritystä, Pieksämäen Vehnämyllyä, joka kuitenkin siirtyi valtion viljavarastoksi 1960-luvulle tultaessa.³⁸

³⁶ Ruohonen 1977, 14; Lappalainen 1961, 724–728.

³⁷ Itkonen 1989, 92–94.

³⁸ Itkonen 1989, 95.

2.2. Pieksämäestä kaupunki

Vuonna 1962 Pieksämäen kauppalasta tehtiin Pieksämäen kaupunki. Syynä oli vuoden 1959 lakimuutos, jonka seurauksena kaupunkien valtionavun perusteet ja kaupunkien velvoitteet muuttuivat.³⁹ Ennen lakimuutosta kuntamuodon muutos olisi merkinnyt kunnan asukkaille lisää verorasituksia, mutta kun nämä vaatimukset poistuivat, Pieksämäestäkin tehtiin kaupunki, sillä kaupunki-status koettiin ”oman hännän nostona”.⁴⁰ Pieksämäki alkoi kaupungiksi tulonsa jälkeen uudistua keskustasta laidoilta päin, eli päinvastoin kuin mitä kehitys aiemmin oli ollut.⁴¹

Vuonna 1940 vain neljäsosa suomalaisista asui kauppaloissa ja kaupungeissa. Sodanjälkeinen jälleenrakennus vilkastutti maassamuuttoa ja kaupungistumista jo 1950-luvulla, mutta tuolloinkin kaupungeissa asui vasta yksi kolmasosa suomalaisista. 1960-luvulle tultaessa kaupungistuminen kiihtyi ja vuosikymmenen alussa neljä kymmenestä suomalaisesta asui kaupungissa tai kauppalassa.⁴² Myös Pieksämäelle muutti väkeä lähiseuduilta aikana, jolloin maaseutu alkoi voimakkaasti tyhjäntyä maanviljelyn käydessä elinkeinona kannattamattomaksi. Vaikka muuttoliike suuntautui pääosin Pohjois- ja Itä-Suomesta eteläiseen Teollisuus-Suomeen, oli muuttajia myös alueiden sisällä maalta kaupunkiin. Koska muuttoliike tapahtui erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomen kustannuksella, ajateltiin sen häiritsevän alueiden väestönkehitystä myös tulevana vuosina, sillä muuttava väestö oli usein nuorta ja muuttoliike aiheutti väestökatoa odotetun syntyvyyden laskuna.⁴³

1960-luvulla teollisuuden palveluksessa työskentelevien osuus kasvoi siinä missä maatalouden parissa työskentelevien osuus väestöstä pieneni. Vielä 1950-luvulla maa- ja metsätalous työllisti yli puolet työvoimasta, mutta 1960-luvulta alkaen Suomi muuttui vauhdilla teolliseksi yhteiskunnaksi. Nopeimmin 1960-luvulla kasvoivat kuitenkin palveluelinkeinot. Teollisuustuotanto ei suinkaan vähentynyt, mutta työn tuottavuuden nousun vuoksi teollisuuden työvoimatarpeen kasvu hidastui. Myös elintason nousu ja kaupungistuminen loivat palveluille kysyntää. Palveluelinkeinojen kasvu voimisti entisestään väestön kasaantumista kasvukeskuksiin ja palvelualasta tuli suurin työllistäjä. Työn tuottavuuden kasvu vapautti työvoimaa muille aloille ja

³⁹ Vuoden 1959 lainmuutoksen seurauksena monesta suomalaisesta kauppalasta tehtiin kaupunki. Kauppala kuntamuotona lakkautettiin Suomessa vuonna 1977.

⁴⁰ Taisto Kaartisen haastattelu 9.5.2014; Kaupunki sanalla oli tuolloin vielä paljon painoarvoa. Ks. esim. Riihimäen historiasta Honka-Hallila 2000, 9.

⁴¹ Ruohonen 1977, 14.

⁴² Heinonen 1999, 32.

⁴³ Seppänen 1963, 17–18.

johti jopa suhteelliseen liikkaväestöön. Ongelma purkautui maastamuuttona erityisesti Ruotsiin 1960-luvulla.⁴⁴

Suomi kaupungistui ja autoistui nopeasti, yhteiskunta tasa-arvoistui, koulutusmahdollisuudet paranivat ja elämä muuttui sotien ja sotakorvauksien maksamisen leimaamien vuosikymmenten jälkeen kaikin puolin vauraammaksi. Taloudellisen kasvun seurauksena hyvinvoinnin taso nousi ennalta-arvaamattoman nopeasti ja muutti merkittävästi yleistä asenneilmapiiriä ja elämäntapoja.⁴⁵ Suomi otti yhteiskuntapolitiikkaansa mallia ruotsalaisesta kansankotijärjestelmästä, jonka se oli havainnut toimivaksi tavaksi järjestää hyvinvointiyhteiskuntaa.⁴⁶

Sosiologi Paavo Seppänen tiivisti vuonna 1963 kirjoittamassaan artikkelissa yhteiskunnassa tapahtuneita keskeisiä muutoksia. Hänen mukaansa maaltapako-sana kuvasti hyvin yhteiskunnan muutosta, sillä perinteisestä maatalousammattista luopumiseen liittyi ”petturuuden häive”. 1960-luvulla kaupunkiin muuttaminen yhdistettiin kuitenkin jo ajatukseen hyvinvoinnin edellytysten lisääntymisestä ja tuolloin kaupungistuminen ja teollistuminen nähtiin tavoiteltavina. Vajaassa vuosisadassa ”korvenraivaaja- ja kaskenkaataajavaltaisesta” Suomesta oli tullut uuden-aikainen, teollistunut Suomi, jossa maalaiskulttuurista oli siirrytty kaupunkikulttuuriin. Saarijärven Paavon yhteiskunta ei sopinut enää sellaisen teollistuvan suomalaisen yhteiskunnan symboliksi, joka rakentui omien tietojensa ja saavutustensa varaan.⁴⁷

Kaupunkiympäristö kykeni tarjoamaan laajentuvalla teollisuudelle sellaisia sijaintietuja, joita maaseudulla ei ollut. Kaupungistumisen ja teollistumisen yhtenä edellytyksenä olikin kaupunkikuntien harjoittama aktiivinen infrastruktuuripolitiikka, joka loi edellytykset teollisuuden ja väestön sijoittumiselle kaupunkiin.⁴⁸ Pieksämäelläkin kaupungin infrastruktuurin rakentamiseen käytettiin paljon voimavaroja. Niin kutsutun ensimmäisen vaiheen elinkeinopolitiikan toimenpiteet kohdistuivatkin lähinnä infrastruktuurin, eli yleisten toimintaedellytysten kehittämiseen. Tuolloin suunniteltiin maankäyttöä, kehitettiin liikenneoloja ja rakennettiin yrityksiä palvelevaa kunnallistekniikkaa parantamalla veden- ja energiansaantia.⁴⁹

⁴⁴ Ks. esim Meinander 2010, 226–234.

⁴⁵ Ks. esim Meinander 2010, 226–234.

⁴⁶ Vihola 2006a, 718.

⁴⁷ Seppänen 1963, 15–17.

⁴⁸ Nupponen 1986, 5–6; Hoikka 1985b, 3.

⁴⁹ Nupponen 1986, 5–6; Hoikka 1985b, 3.

Teollisuuden edistämisen noustua sotien jälkeen yhä tärkeämmäksi, vaati se Pieksämäellä osaltaan asemakaavan tarkistusta. 1960-luvun alussa kauppalan laidalle Joroistentien ja Mikkelin radan väliin muodostettiin teollisuusalue.⁵⁰ Kaupungin toiminnassa tähdättiin teollistumistoi-
menpiteisiin uusien työpaikkojen luomiseksi ja toiminta teollisuuden edistämiseksi piti sisäl-
lään juuri teollisuustonttien ja -hallien rakentamisen. Suurten kaupunki-infrastruktuuriin liitty-
vien rakennusprojektien jälkeen asukkaille oli kyettävä tarjoamaan työtä.⁵¹

2.3. Poliittisen vallan ja vastuun jakautuminen

Pieksämäen kaupungin päätöksenteosta vastasi vaaleilla valituista luottamusmiehistä muodos-
tettu valtuusto. Kauppalan varhaisina vuosina asukkaiden yhteisiä asioita hoitivat lähes yksin-
omaan luottamustehtäviin valitut paikkakuntalaiset, mutta kuntien tehtävien lisääntyessä pal-
kattujen viranhaltijoiden määrä lähti 1960-luvulta lähtien nopeasti kasvuun.⁵²

Pieksämäen kaupunki oli maantieteellisesti pieni alue. Aikoinaan kauppalan rajaa vedettäessä
maa- ja metsätyöläiset olivat jääneet maalaiskunnan puolelle, ja maalaiskunnan poliittinen
elämä oli vakaasti keskustapuolueen hallussa. Kaupungissa, jonne rata-alueen rautatieläisvä-
estö ja sen ympärille kehittynyt liike-elämä olivat keskittyneet, oli sen sijaan selvemmin näky-
vissä poliittinen jako vasempaan ja oikeaan. Lukuun ottamatta vuosia 1930–1933 kauppalan
valtuusto oli oikeistovoittoinen aina 1960-luvulle saakka, jolloin voimasuhteet kääntyivät. Työ-
väenliike oli rantautunut radanrakentajien myötä Pieksämäelle jo 1900-luvun vaihteessa, mutta
itse teollisten laitosten puuttuessa työväestön osuus oli jäänyt vähäiseksi. Vaikka rautatieläi-
sistä moni mielsi itsensä vasemmistolaiseksi, samastui osa korkeampi-arvoisista rautatievirka-
miehistä oikeistolaisiin arvoihin.⁵³

Ennen 1960-lukua merkittäviä muutoksia Suomen puoluekentässä tapahtui pääpiirteissään kol-
mesti: SKDL:n kannatus nousi äärivasemmiston palattua politiikkaan, SDP hajosi 1950-luvun
lopulla, ja maalaisliitto jakautui SMP:n irtaantuessa omaksi puolueekseen.⁵⁴ Näistä kaksi vii-
meistä näkyivät selkeästi myös Pieksämäellä. Kun 1950-luvulla SDP:n sisäinen oppositio jär-
jestäytyi Emil Skogin johdolla Työväen ja Pienviljelijöiden Sosialidemokraattiseksi Liitoksi

⁵⁰ Lappalainen 1961, 710–711.

⁵¹ Lappalainen 1961, 746; ks. liite 2.

⁵² Lappalainen 1961, 761–767.

⁵³ Lappalainen 1961, 753–758.

⁵⁴ Kinnunen 2006, 235.

(TPSL), saivat skogilaiset vuoden 1960 kunnallisvaaleissa Pieksämäelläkin kuusi valtuustopaikkaa, demarit yhdeksän ja SKDL neljä.⁵⁵ TPSL:ää kannatti Pieksämäellä kaupungin köyhempi väestö, joka työskenteli sekä topparoikassa⁵⁶ että ratapihalla.⁵⁷ Vuoden 1962 eduskuntavaaleissa TPSL keräsi äänistään kymmenen prosenttia Pieksämäeltä, Mikkelistä, Mäntyharjusta ja Savonlinnasta.⁵⁸ 1970-luvulta lähtien SDP kuitenkin eheytyi ja vuoden 1972 jälkeen saavutettiin Pieksämäellä puoluesopu.⁵⁹ Tämän jälkeen SDP muodosti yhdessä SKDL:n kanssa vasemmiston Pieksämäen kaupunginvaltuustossa. SKDL oli aika ajoin vaa’ankieliasemassa sosialidemokraattien ja porvarien äänten jakaantuessa tasan.⁶⁰

Suomen pientalonpoikien puolue, joka sittemmin muutti nimensä Suomen maaseudun puolueeksi (SMP), perustettiin Pieksämäellä vuonna 1959. Maalaisliitosta irtaantunut SMP muutti Pieksämäen poliittisia valtasuhteita vuoden 1980 vaalien seurauksena.⁶¹ Kommunismi sen sijaan ei teollistumattomalla Pieksämäellä kaupungin historian aikana saanut vahvaa jalansijaa. Tämä saattoi johtua siitä, että koko Etelä-Savossa työväenpuolueiden rintamajako oli tapahtunut jo 1920-luvulla, jolloin rajankäynti SDP:n maltillisen ja SKDL:n radikaalin sosialismin välillä suoritettiin niin tarkoin, ettei kumpikaan puolueista saavuttanut merkittävää asemaa toistensa vahvoilla alueilla. Koko Savon maakunnan alueella SDP:n kannatus oli suurinta Pieksämäen lisäksi Varkaudessa, Savonlinnassa ja Mikkelissä.⁶²

1950-luvulta lähtien Pieksämäen poliittinen valta siirtyi vasemmistovetoiseksi. Vasemmistovalta kesti kaupungissa 30 vuoden ajan ja sen aikana kaupungin vasemmistolainen johto ehti nimittää laajentuneen julkisen sektorin palvelukseen poliittisesti vasemmalle virittyneen virkamieskunnan.⁶³ Kaupunkia johti aina vuodesta 1965 vuoteen 1992 saakka sosiaalidemokraatiksi tunnettu kaupunginjohtaja Pertti Hietala, joka tosin toimi kansanedustajana vuosina 1979–1991. Yhdeksän vuoden ajan aina vuoteen 1974 asti Pieksämäen yläasteen rehtorina toiminut, sittemmin opetusneuvoksen arvonimen saanut, Pentti Ruohonen on muistellut omaa syrjäyttämistään rehtorin paikalta sekä historiategoksissaan että värikkäämmiin sanakääntein kirjoittamis-

⁵⁵ Ruohonen 1996, 110.

⁵⁶ *Topparoikka* on vanhentunut nimitys rautateitä rakentavasta työkunnasta.

⁵⁷ Ilkka Sepän haastattelu 12.3.2014.

⁵⁸ Kinnunen 2006, 246–248.

⁵⁹ Kääriäinen 1985, 14–16.

⁶⁰ Rajasärkkä 1985, 69–73.

⁶¹ Ruohonen 1988, 87; Ruohonen 1996, 169; ks. Liite 1.

⁶² Kinnunen 2006, 235.

⁶³ Ruohonen 1996, 144–145, 170.

saan pakinoissa. Liberaaleihin kuulunut Ruohonen kirjoitti pakinassaan, kuinka kaupungin virkoja hakevan on ”suotavaa ilmaista jo tässä vaiheessa jatkotutkimusten välttämiseksi hakijan suhte liemiruokiin ja erilaisiin värisävylöihin”.⁶⁴

Keskeisten viranhaltijoiden puoluepolitisoituminen loi yleisesti oman ongelma-alueensa suomalaiselle kuntasektorille, sillä viranhaltijoita ei valittu virkoihinsa lainkaan yhtä demokraattisesti kuin kunnanvaltuutettuja, vaikka heidän roolinsa kunnallisessa päätöksenteossa muuttui virkavaltaistumisen seurauksena ehkä merkittävämmäksi kuin luottamusmiesten.⁶⁵ Puoluepoliittiset virkanimitykset olivat kuitenkin tavallisia niin muissa kunnissa kuin valtakunnantasolla. Vasemmisto perusteli poliittisia virkanimityksiä sillä, että aiemmin virkamiehet olivat olleet vain porvarillisia, minkä vuoksi vasemmistolaisten virkamiesten pääsyä hallintokoneistoon oli erikseen tuettava.⁶⁶

Vuoden 1980 lokakuun kunnallisvaalien seurauksena valta vaihtui kaupungissa vasemmalta oikealle. Vaalien jälkeen vasemmisto sai valtuustopaikoista 16 ja oikeisto 19. Kaupunginvaltuuston puheenjohtajuus siirtyi vuoden 1981 alusta kokoomuslaiselle apulaisnimismies Kalevi Karjalaiselle ja kaupunginhallituksen puheenjohtajuus pankinjohtaja Lauri Pölläselle. Ennen Karjalaista valtuustoa oli kymmenen vuoden ajan johtanut veturinkuljettaja Veikko Kuusisto (SDP). Vuoden 1980 muutos vaalituloksessa oli seurausta Suomen Maaseudun Puolueen kasvaneesta kannatuksesta. Puolue sai noin kymmenyksen kaikista äänistä, joista suurimman osan keräsi puolueen ääniharava Pentti Skön. Skön oli juuri jättänyt vanhan puolueensa SKDL:n ajaututtuaan erimielisyyksiin puolueen paikallisosaston muiden jäsenten kanssa.⁶⁷

Vaaleissa kärsitty tappio johti vasemmiston osalta valtuuston puheenjohtajan paikan menettämiseen. Virkamiesjohtoon jäivät kuitenkin vasemmiston valitsevat johtoasemassa olleet viranhaltijat. SMP:n Pentti Skön ja valtuuston kokoomuslainen puheenjohtaja Kalevi Karjalainen ilmaisivat vuonna 1982 närkästyksensä siitä, kuinka oikeistoenemmistöisessä kaupungissa koko virkamiesten johtoporras oli edelleen voimasuhteiden vaihduttuakin vasemmiston määriteltävissä.⁶⁸ 1980-luvun poliittisen vallanvaihdoksen tiimellyksessä vasemmistovaltainen vir-

⁶⁴ Ruohonen 1989, 66; Ruohonen 1996 144–145.

⁶⁵ Borg & Hoikka 1990, 103–104.

⁶⁶ Roos 1999, 17–25.

⁶⁷ Ruohonen 1996, 169–170; Skön 1988.

⁶⁸ Ruohonen 1996, 170–174.

kamieskunta heittäytyi passiiviseen vastarintaan kaupungin organisaatioissa odotellessaan seuraavia vaaleja ja vasemmistovallan paluuta.⁶⁹ 1990-luvulla kaupunginjohtajana toiminut Heimo Polvi nimitti puoluepoliittista virkanimikkeiden jakoa ”mulle sulle” -politiikaksi, sillä puoluekannalla oli keskeinen asema nimityksissä myös 1990-luvulla.⁷⁰

Koska äärivasemmiston osuus päättävissä pöydissä jäi niin marginaaliseksi, muodostui Pieksämäellä poliittisideologinen juopa juuri SDP:n ja kokoomuksen välille. Muutamissa suomalaisissa kaupungeissa, joissa työväkeä oli runsaasti ja SKDL:llä enemmän kannattajia, oli demarien ja kokoomuksen välille syntynyt sotien jälkeisenä aikana puolueideologiat ylittävää yhteistyötä, kun neuvostovastaiset sotaveteraanit halusivat estää kommunistien pääsyn päätöksenteon areenoille.⁷¹ Pieksämäellä vastaavaa aseveliakselia ei koskaan muodostunut, sillä yhteiseksi koettu uhka, kommunismin leviäminen, puuttui.

Vaikka porvaripuolueet saivat äänten enemmistön vuoden 1980 vaalien jälkeen, eivät ne onnistuneet luomaan keskenään toimivaa yhteistyötä.⁷² Pieksämäkeläinen paikallispolitiikka muotoutui vastakkainasettelujen ja keskinäisten kahnauksen vuoksi vuosien saatossa riitaisaksi. Eri-seuraisuuden vuoksi puolueet keskittyivät valvomaan korostetun voimakkaasti omien eturyhmiensä asioita. Poliittisia ristiriitoja selvittämään tarvittiin välistä jopa poliisia ja oikeuslaitosta.⁷³

Seuraavassa luvussa siirrytään tähän saakka kestäneen taustoittamisen siivittämänä entistä enemmän käsittelemään itse tutkimuskysymystä eli Pieksämäen kaupungin toimenpiteitä alueensa elinkeinoelämän edistämiseksi. Pieksämäellekin perustettiin kaupunkiorganisaation alaisuuteen vuonna 1957 muun maan esimerkin mukaisesti teollistamislautakunta pohtimaan teollistumisen edellytyksiä. Seuraavaksi tarkastellaan Pieksämäen elinkeinopolitiikan varhaisia vaihteita.

⁶⁹ Ilkka Sepän haastattelu 12.3.2014.

⁷⁰ Polvi itse oli keskustalainen.

⁷¹ Ks. esim. Peltonen 2004, 30. Peltonen kirjoittaa artikkelissaan *Paikallisen hallintatavan polkuriippuvuus – Tampereen aseveliakselin tie rintamalta regiimiksi* Tampereen paikallisen hallinnan instituution synnystä ja uusintamisesta. Aseveljinä rintamalla palvelleet ja sittemmin kunnallispoliitikoiksi eri puolueisiin päätyneet tamperelaiset jatkoivat rintamalla syntynyttä yhteistyötään paikallispolitiikassa. SDP:n oikeistoa ja kokoomuksen vasemmistoa yhdistäneet koalitiot muodostuivat lähinnä Etelä-Suomen suuriin kaupunkeihin, kuten Tampereelle. Peltonen hahmottaa SDP:n ja kokoomuksen yhteistyön eli aseveliakselin instituutioksi, joka syntyi aikanaan ”alkuperäisten aseveljien”, vuorovaikutuksen seurauksena, ja joka myöhemmin irtosi kyseisestä vuorovaikutuksesta ja vakiintui ”parhaaksi mahdolliseksi” hallintatavaksi tamperelaisessa kunnallispolitiikassa.

⁷² Ruohonen 1996, 177.

⁷³ Legionella-kohu v. 1984; Eino Törrönen vs. Pekka Seppä v. 1992; Heimo Polvi vs. Pekka Seppä v. 1998–2001.

3. TEOLLISTAMISPOLITIIKASTA ELINKEINOPOLITIikkaAN

3.1. Teollistamislautakunta – kaupungin ensi askel kohti elinkeinopolitiikkaa

Vuoden 1917 kunnallislaissa yhdeksi kunnan tehtävistä asetettiin elinkeinojen kohottaminen ja ammattitaidon edistäminen. Itsenäisyyden jälkeisinä vuosina kunnissa ei kuitenkaan vielä harjoitettu aktiivista elinkeinopolitiikkaa ja määrätietoisemman toiminnan voidaankin nähdä alkaneen vasta toisen maailmansodan jälkeen.⁷⁴ Lähtökohtana kunnan omalle aktiiviselle elinkeinopolitiikalle useimmissa kunnissa oli konkreettinen tarve. Maaseudulla kamppailtiin väestön vähenemisen aiheuttamasta verotulojen ja kunnan kehityksen taantumisesta, kun taas kaupungeissa uusille tulijoille oli järjestettävä työtä.⁷⁵

Teollistumisesta tuli 1960-luvulla koko maan kattava elinkeinopoliittinen tavoite, mutta sen merkitys nousi esiin jo 1950-luvulla.⁷⁶ Yleisen teollistumiskehityksen seurauksena kunnat alkoivat kilpailla keskenään saadakseen lisää teollisuutta alueelleen. Vuonna 1957 Pieksämäelläkin havahduttiin teollistamistoimiin perustamalla teollistamislautakunta kaupunginhallituksen alaisuuteen. Lautakunta ryhtyi valmistelemaan kaupungin elinkeinoelämän kehittämiseen liittyviä kysymyksiä ja laatimaan ehdotuksia elinkeinoelämän kehittämiseksi teollisuudelle sopivaksi.

Teollistamislautakuntien perustaminen moniin kuntiin seurasi Maalaiskuntien Liiton ja Maaseudun Teollistamisiiton maaseutukunnille vuonna 1956 esittämää kehotusta, jonka mukaan kuntien olisi ryhdyttävä järjestelmällisesti toimimaan teollisuuden edistämiseksi. 1950-luvun lopulla teollistamislautakuntia oli jo 310 kunnassa.⁷⁷ Ajankohta ei kenties vielä 1950-luvulla ollut otollinen määrätietoisille askelille kuntien teollistamiseksi, mutta teollistamislautakunnissa piili siemen, joka myöhemmin, maaseudun maaltapaon aiheuttamien ongelmien kärjistyessä, alkoi itää ja tuottaa tuloksia.⁷⁸

⁷⁴ Sotarauta ja Linnamaa 1997, 44.

⁷⁵ Halonen 1983, 17.

⁷⁶ Sotarauta ja Linnamaa 1997, 45.

⁷⁷ Harisalo 1984, 165–166.

⁷⁸ Vihola 2006a, 721.

Pieksämäellä teollistamislautakunnan ehdotukset kunnanhallitukselle jäivät monesti ehdotusten tasolle. Toiminnan ensimmäisinä vuosina lautakunta pyrki esimerkiksi saamaan kauppalanhallituksen myöntämään sille rahaa sihteerin palkkaamista varten, jotta lautakunnan olisi ollut mahdollista työskennellä tehokkaammin.⁷⁹ Sihteerin haluttiin vastaavan yhteydenpidosta teollistamisen alueellisiin ja valtakunnallisiin yhteiselimiin sekä kaupungin teollistamistoimenpiteiden suunnittelusta ja valmistelusta.⁸⁰ Sihteerin toimenkuvassa tiivistyvät teollistamislautakunnan ajatukset siitä, mitä Pieksämäen kaupungin olisi täytynyt tehdä teollistumisen edistämiseksi. Kaupunginhallitus ei kuitenkaan suhtautunut aluksi kovin myönteisesti lautakunnan määrärahojen lisäämiseen. Hallitus ei myöntänyt pyydettyjä varoja vaan totesi, kuinka ”sihteerin palkkaaminen sitä tehtävää varten kuin mitä edellä mainitaan, tuskin edistää asioiden hoitamista siinä mielessä, että teollisuutta paikkakunnalle helpommin saataisiin”.⁸¹

Teollistamislautakunta sai sihteerinsä ensin vuonna 1965, kun ylioppilas Heikki Hauhala palkattiin tekemään vuoden 1965 yrityskyselyä. Tutkimustyön ohessa Hauhala hoiti osittain myös teollistamislautakunnan sihteerin tehtäviä. Hauhalan jälkeen sihteerin tehtäviä asetettiin hoitamaan sivutoimisesti kaupungin toimistopäällikkö Urpo Leikas. Vuonna 1967 teollistamislautakunta nimesi Leikkaan toimimaan alaisenaan teollistamisasiamiehen tehtävissä. Teollistamisasiamiehen tehtäviin kuului kaupungin alueesta kiinnostuneiden yrittäjien, teollisuuslaitosten ja elinkeinoelämän neuvonta ja ohjaus tonttikysymyksissä.⁸² Teollistamisasiamiehen tehtävien hoito sivutoimisesti kieli siitä, ettei tuohon aikaan teollistamisasiamiehen työlle vielä asetettu kovin suuria odotuksia. Pikemminkin lautakunnan perustamisessa vaikuttaa olleen kyse kuntien toimintaa ohjaavien ylhäältä tulevien ehdotusten noudattamisesta. Koska muihinkin kuntiin perustettiin teollistamislautakuntia, perustettiin sellainen myös Pieksämäelle, vaikka lautakunnan toimet jäivätkin vähäisiksi.

Vuonna 1965 teollistamislautakunta päätti suorittaa tutkimuksen teollisuudenharjoittajien, sekä liikenteen ja palveluammattien piirissä. Tutkimuksen avulla haluttiin selvittää yleiskuva teollisen ja yritystoiminnan mahdollisuuksista Pieksämäellä. Yleiskuvan muodostamista varten lautakunta halusi saada tietoa alueen luonnonvaroista ja niiden hyväksikäytöstä, väestöstä ja työ-

⁷⁹ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Ptk. teollistamislautakunnan kokouksesta 19.3.1960.

⁸⁰ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Ptk. teollistamislautakunnan kokouksesta 19.10.1964.

⁸¹ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Ptk. teollistamislautakunnan kokouksesta 10.9.1962, liite 1, Lyhennysote Pieksämäen kaupunginhallituksen 20.11.1962 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta.

⁸² PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Ptk. teollistamislautakunnan kokouksesta 12.9.1967.

voimasta, pääoma- ja verokysymyksistä, markkinoinnista, liikenteestä, sekä sijoittumiskysymyksistä, kuten teollisuusmaan saannista, asutus- ja asunto-oloista, palveluvarustuksesta ja hintatasosta.⁸³

Vuoden 1965 yrityskyselyssä pieksämäkeläisyrittäjien mukaan kehitystä estäviä tekijöitä Pieksämäellä olivat huonot tieliikenneolosuhteet, pula ammattitaitoisesta työvoimasta ja hyvästä teollisuusmaasta, sekä vaikeus saada pääomaa yritystoiminnan käynnistämiseksi. Pieksämäen yrittäjät toivoivat kaupungilta myös viihtyvyyden parantamista kaupungin elinvoimaisuuden turvaamiseksi. Yrittäjät kaipasivat monipuolisempia vapaa-ajan mahdollisuuksia, kuten kirjastoja, kaupunginteatteria, urheilu- ja uimahalleja, oluttupaa, tanssipaiikkaa nuorisolle sekä muita ajanviettopaikkoja. Myös kouluja kaupunkiin haluttiin lisää, erityisesti teknillisen alan koulutuksen nähtiin puuttuvan.⁸⁴

Pieksämäen Liikemiesyhdistys ry toimitti vastauslomakkeen yhteydessä teollistamislautakunnalle kirjeen, jossa se esitti, että kaupungin olisi täytynyt järjestää kiireesti teollisuustontteja suurteollisuutta varten, sillä nykyiset teollisuudelle varatut alueet olivat Liikemiesyhdistyksen mukaan tyystin vailla kunnollisia teitä, sekä viemäri-, vesi- ja voimajohtoverkoston. Kaupungin tieasioissa kaivattiin ”voimaperäisiä” toimia ja etusijalle asetettiin erityisesti etelään ja länteen johtavat tieyhteydet. Liikemiesyhdistyksen mielestä kaupungin olisi täytynyt myös tuoda mainonnan kautta paremmin esille paikkakuntaa ja sen teollisuusalueita, samoin kuin sen työvoimareserviä. Erityisesti kaivattiin naisia työllistävän teollisuuden alan tehtaan saamista paikkakunnalle.⁸⁵

Yrittäjien vastausten joukossa on myös useita tulikivenkatkuisia kirjoituksia siitä, kuinka kaupungin johto ei ollut osoittanut tarvittavaa ystävällisyyttä yrittäjiä kohtaan. Teollistamislautakunnassa koko sen toiminnan ajan mukana ollut sementtivalimon omistaja Eero Lensu halusi muistuttaa kaupunginvaltuustoa ”että joka niukasti kylvää, hän niukasti niittää, mutta joka runsaasti kylvää, hän runsaasti niittää”. Lensu kirjoitti, kuinka kaupungin taholta oli kuuleman mukaan epäilty, että ”varat, jotka uhrattaisiin teollisuuden saamiseksi paikkakunnallemme, olisi

⁸³ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Ptk. teollistamislautakunnan kokouksesta 28.5.1965

⁸⁴ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Vuoden 1965 yrityskyselyn vastauslomakkeet.

⁸⁵ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Ptk. teollistamislautakunnan kokouksesta 12.8.1965, liite 1, Pieksämäen Liikemiesyhdistys ry:n kirje teollistamislautakunnalle, 14.7.1965.

hukkaan heitetty. Eihän niitä yrittäjiä kuitenkaan ilmaantuisi.”⁸⁶ Tässä kaupungin ja yrittäjien käsitykset elinkeinopolitiikasta erosivatkin toisistaan, sillä siinä missä yrittäjät ja elinkeinoelämä kaipasivat kaupungilta voimakkaita toimia elinkeinoelämän edistämiseksi, keskittyi kaupunki mieluummin parantamaan sosiaalisia palvelujaan. Vaikka elinkeinoelämän edistämällä ymmärrettiin olevan kaikkien kuntalaisten elämää parantava rooli, oli kaupungin raha kaupungin rahaa eikä sitä sellaisenaan haluttu antaa yrittäjille.⁸⁷

Silloisen Pika-Pesulan omistaja vastasi kysymykseen, mikä paikkakunnalla estää teollisuuden muodostumista, syyn olevan puoluepolitiikassa ja syrjäisessä sijainnissa:

Ennakkoluulot uusia yrityksiä kohtaan. Lisäksi Pieksämäki on sijainniltaan käsitykseni mukaan sikäli vähän takapajuista aluetta, ja ikään kuin pohjukassa, josta eivät johda minkäänlaiset ’hermot’ mihinkään päin ja jotka innostaisivat varsinkaan muualta yrittäjiä siirtymään tänne, jollei kaupungilla olisi erikoisen edull[is]ia ehtoja tarjottavanaan. Puoluepolitiikka ei saisi näytellä niin suurta osaa yhteisissä asioissa, kuin se tällä hetkellä näyttelee täällä.⁸⁸

Rakennusliike U. Lipsasen vastaus on samoilla linjoilla: ”Vallassa olevat järjestöt asettavat yksityisyrittäjät aina toissijaisiksi kaikessa”.⁸⁹ Puutavaraliikkeen omistaja, teollistamislautakunnassakin vaikuttanut yrittäjä Väinö Koponen lisäsi, kuinka ”pitäisi saada erittäin myötämielinen henki yrittäjiä kohtaan, eivät teollisuuden harjoittajat tule millekään paikkakunnalle elleivät ne ota selville mikä on kaupungin johdon ja vallassa olevien mielipide teollisuutta kohtaan”.⁹⁰ Ylimielistä suhtautumista kritisoi myös Autokorjaamo Pieksämäen Auton omistaja T. Vallisto:

Kaupungin johdon pitäisi oma-aloitteisesti ja aktiivisesti ottaa yhteyttä uusia teollisuusyrityksiä tai entisten yritysten laajentamista suunnitteleviin henkilöihin tai toiminimiin, eikä odottaa, että nämä tulisivat ’hattu kourassa’ kaupungin johdon puheille kysymään paikkaa laitokselleen. [...] Kaupunginjohto liian passiivinen. Odottaa ’kädet ristissä’ teollisuutta, mutta ei toimi. Jättänyt monta erinomaista tilaisuutta käyttämättä. Poliittisilla luulotelluilla näkökohdilla liian suuri osuus ratkaisuisissa.⁹¹

⁸⁶ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Vuoden 1965 yrityskyselyn vastaukset, Lensun Sementtivalimon vastauslomake.

⁸⁷ Taisto Kaartisen haastattelu 9.5.2014.

⁸⁸ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Vuoden 1965 yrityskyselyn vastaukset, Pika-Pesulan vastauslomake.

⁸⁹ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Vuoden 1965 yrityskyselyn vastaukset, Rakennusliike U. Lipsasen vastauslomake.

⁹⁰ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Vuoden 1965 yrityskyselyn vastaukset, Puutavaraliike Väinö Koposen vastauslomake.

⁹¹ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Vuoden 1965 yrityskyselyn vastaukset, Autokorjaamo Pieksämäen Auton vastauslomake.

Yrittäjien keskuudessa kaupungin vasemmistijohtoa arvosteltiin usein näköalattomuudesta harjoittamassaan elinkeinopolitiikassa. Sosialidemokraatit olivat jo 1930-luvulta lähtien nauttineet Pieksämäellä suurinta kannatusta yksittäisenä puolueena. Vuoden 1980 kunnallisvaalien jälkeen valtuusto muuttui porvarienemmistöiseksi ensimmäistä kertaa sitten 1950-luvun, kun SMP:n kannatuksen nousu yli kymmeneen prosenttiin keikautti valtasuhteita. Tällöinkin suurimpana yksittäisenä puolueena säilyi SDP.⁹² 1960–1970-lukujen aikana SDP:n huomio keskittyi luokkavastakohtien tasoittamiseen ja suunnittelun keinoin harjoitettuun sosiaalipolitiikkaan. Pieksämäellä demarijohtajien 1960- ja 1970-lukujen aikana harjoittama työllisyyspolitiikka tiivistyi herkkyytenä VR:n toivomuksille.

Pieksämäen yhteiskunnallinen rakenne oli pitkälti seurausta sen elinkeinoelämän rakenteesta, sillä rautatie ja rautatieläiset olivat muokanneet kauppalankuvaa huomattavasti. Pieksämäkeä voi luonnehtia tyypilliseksi yhden laitoksen kasvattamaksi keskuukseksi. VR oli Pieksämäellä kuin ”valtio valtiossa”, sillä rautatieläisammatit olivat periytyneet pieksämäkeläisten keskuudessa isältä pojalle jo usean vuosikymmenen ajan. Rautatieläisyys oli ikään kuin oma yhteiskuntaluokkansa. Koska VR työllisti niin suuren osan kaupungin asukkaista, oli sen merkitys kunnallisessa päätöksenteossa keskeinen, ja siten VR:n johdolla ja rautatiehallituksella oli paljon sananvaltaa Pieksämäen asioihin.⁹³ Samalla VR:n vakaus luotettavana työnantajana johti Pieksämäellä osittain siihen, ettei painetta elinkeinorakenteen monipuolistamiseen syntynyt ennen 1980-lukua. Kaupunki oli täynnä virkamiehiä – joko valtion tai kaupungin. Kaupungin yrittäjien mielestä virkamiehet olivat toisinaan sokeita yrittäjien ponnisteluille, eivätkä arvostaneet heidän työtään. Vaatturi Väinö Utriainen lähetti kaupungin päättäjille katkerat terveiset todeten, kuinka ”ei kannata yrittää, täytyisi hakeutua yhteiskunnan palkkaukseen”.⁹⁴

Yrittäjät painottivat, kuinka Pieksämäki olisi tarvinnut lisää teollisuutta ja elinkeinotoimintaa, jotta veroja kaikkien osalta olisi voitu laskea ja kaupungin talous olisi saatu vankemmalle pohjalle. Huonekaluliike V. Lehto ja Kaluste-Lehto kirjoitti vastauksessaan kuinka kaupungin etua palvelisi parhaiten ”terve tapa suhtautua oikeamielisesti teollisuuden pyrkimyksiin. Sillä siellä, missä on teollisuutta, siellä voi elämä jatkua suunnitelmallisesti eteenpäin, joka koituu

⁹² Lappalainen 1961, 808; ks. Liite 1.

⁹³ Lappalainen 1961b, 749; Ilkka Sepän haastattelu 12.3.2014

⁹⁴ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Vuoden 1965 yritys­kyselyn vastaukset, Vaatturiliike Väinö Utraisen vastauslomake.

kaikkien kaupung. asuvien hyöd.”⁹⁵

Teollistamislautakunnan yrityskyselyssä kuului yrittäjien ääni, joka kieli kitkasta kaupungin päättäjien ja yrittäjien välillä. Tällainen asetelma toistui kuitenkin kaikkialla. Kunnallispolitiikan professori Paavo Hoikka tutki 1980-luvulla yrittäjien ja kunnallisten päättäjien suhdetta kunnan elinkeinopolitiikassa ja havaitsi, että lähes poikkeuksetta kunnan päättäjillä oli elinkeinopolitiikasta positiivisempi käsitys kuin yrittäjillä. Yrittäjien mielestä ongelmia oli usein siinä, kuinka päättäjät tunsivat kunnassa toimivien yritysten tarpeet, toiveet ja ongelmat, ja kuinka päätöksenteossa näihin reagoitiin. Vastaavasti yrittäjien keskuudessa kunnan elinkeinopoliittisen päätöksentekojärjestelmän tuntemus oli Hoikan mukaan usein heikkoa, mikä puolestaan osoitti, että kriittiset äänenpainot eivät kenties aina pohjautuneet tarkkaan tietoon vaan pikemminkin omiin tuntemuksiin. Yleisesti ottaen yrittäjät arvioivat kaikkialla kuntien elinkeinopoliittisia toimia kriittisemmin kuin kunnan viranhaltijat tai luottamushenkilöt.⁹⁶ Hoikan 1980-luvulla tekemistä havainnoista osa voi selittää pieksämäkeläisyrittäjien asenteita myös 1960-luvun kontekstissa.

Teollistamislautakunnan jäsenet olivat pääosin pieksämäkeläisiä yrittäjiä ja siten lautakunnan mahdollisuus toimia yrittäjien ja kaupungin välisenä yhteydenpitokanavana oli periaatteessa olemassa. Asiantuntijalautakunnan roolissa teollistamislautakunta olisikin halunnut olla kiinteämmin mukana paikkakunnalle pyrkivien uusien yrittäjien kanssa käydyissä neuvotteluissa koskien uuden yrityksen perustamiseen liittyviä järjestelyjä. Kaupunginhallitukselle kesäkuussa 1972 lähettämässään kirjeessä teollistamislautakunta kirjoitti:

Nyt kuitenkin teollistamislautakunta kiinnittää kaupunginhallituksen huomiota siihen, että teollistamislautakunta valittuna asiantuntijalautakuntana on saanut toimia vähempiarvoisten tehtävien parissa ja neuvottelut yritysten kanssa on hoidettu muuta tietä eikä kaikista neuvotteluista ole edes informoitu teollistamislautakuntaa.⁹⁷

Teollistamislautakunta olisi toivonut, että kaikissa yritystoiminnan kanssa käytävissä neuvotteluissa olisi ollut paikalla myös teollistamislautakunnan jäsen ja teollistamisasiamies, jotka myöhemmin olisivat informoineet muuta lautakunnan jäsenistöä.⁹⁸ Kirjeeseen kaupunginhallitus

⁹⁵ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Vuoden 1965 yrityskyselyn vastaukset, Huonekaluliike V. Lehdon ja Kaluste-Lehdon vastauslomake.

⁹⁶ Hoikka 1985b, 83–113.

⁹⁷ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Ptk. teollistamislautakunnan kokouksesta 1.6.1972, liite 1, Luonnos teollistamislautakunnan kirjeestä kaupunginhallitukselle koskien toimivaltakysymystä.

⁹⁸ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Ptk. 1.6.1972, liite 1: Luonnos teollistamislautakunnan kirjeestä kaupunginhallitukselle koskien toimivaltakysymystä.

vastasi, että kaikissa tärkeimmissä teollistamisasioita koskevissa neuvotteluissa olivat olleet mukana teollistamislautakunnan puheenjohtaja sekä lautakunnan jäsenet pankinjohtaja Olavi Ryhänen ja kaupunginjohtaja Pertti Hietala. Lisäksi kaupunginhallitus mainitsi, että tehtävien uudelleenorganisointi teollistamisasioiden osalta oli parhaillaan tutkittavana.⁹⁹ Kaupunginhallitus lakkauttikin teollistamislautakunnan valtuuston päätöksellä 1.1.1973 alkaen ja siirsi sen tehtävät kaupunkisuunnittelujaoston hoidettaviksi.¹⁰⁰ Siten elinkeinoasioiden hoito otettiin kiinteäksi osaksi kaupungin hallintoa ja sen rooli osana kaupungin päätöksentekoa institutionalisoiittiin.

Asiantuntijalautakuntana teollistamislautakunta kiinnitti olemassaolonsa ajan kaupunginvaltuuston huomion erilaisiin seikkoihin, jotka olisivat voineet lautakunnan mielestä edistää teollisuuden ja elinkeinonharjoittajien olosuhteita paikkakunnalla. Esimerkiksi yritysvierailujen ja teollistamispäivien merkeissä lautakunnan jäsenet kuuluivat kaupungin yrittäjiä ja heidän ongelmiaan ja pyrkivät pohtimaan niihin jonkinlaisia ratkaisuja ja välittämään ratkaisuehdotukset kaupunginvaltuustolle. Teollistamislautakunnan jäseniin kuului paikallisia elinkeinonharjoittajia, joilla oli oma näkemyksensä yrittäjän asemasta. Yhteydenpito yrittäjien ja kaupungin välillä siirtyi 1970-luvulla elinkeinoasiamiehen tehtäväksi.

Teollistamislautakunnan merkitys Pieksämäen teollistumisen vauhdittajana jäi vaatimattomaksi. Vaikka lautakunta pyrki herättämään keskustelua teollistamiskysymyksistä, ei teollistamistahto Pieksämäellä ollut muotoutunut sellaiseksi, että teollistamistoimenpiteisiin oltaisi vielä 1950- ja 1960-luvuilla oltu valmiita suuntaamaan juurikaan voimavaroja.

3.2. Elinkeinopoliittinen suunnittelu osaksi kaupungin organisaatiota

Kuntasuunnittelua haluttiin koko Suomessa yhtenäistää 1970-luvulta lähtien ajan suunnitteluoptimismin hengessä. Kuntasuunnittelun muuttamisella pakolliseksi tähdättiin siihen, että alueelliseen kehittämis- ja suunnittelutyöhön oli paneuduttava Suomen jokaisessa kunnassa. Keskitettyä suunnittelua vielä 1970-luvun lopussa ihannoineen poliitikko ja valtiotieteilijä Kimmo Kiljusen mukaan alueellinen kehityssuunnittelu oli Suomessa rajoittunut taloudellisen toiminnan yleisten edellytysten kehittämiseen ilman, että kasvun luonteeseen ja sisältöön olisi

⁹⁹ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Ptk. 1.6.1972, liite 3: Ote kaupunginhallituksen 12.6.1972 järjestetyn kokouksen pöytäkirjasta, 1211 § Teollistamislautakunnan tehtävien vahvistaminen.

¹⁰⁰ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1972, 24, 77–78.

pyrityt tai pystytyt vaikuttamaan. Sosiaalidemokraattina Kiljunen ajoi 1970-luvulla voimakkaampaa ja yksityistä sektoria velvoittavampaa yhteiskuntapolitiikkaa. Hän katsoi elinkeinopoliittisten keinojen kulkeneen yksityisen sektorin toiveiden mukaisesti sen sijaan, että julkisen sektorin ohjauksella olisi kyetty vaikuttamaan sekä yksityisiin että julkisiin investointi- ja sijaintipäätöksiin. Kiljunen halusi suunnittelujärjestelmän olevan luonteeltaan ohjeellisen sijaan velvoittava. Kiljunen mielestä 1970-luvun loppuun mennessä Suomeen ei ollut muodostunut sellaista valtakunnallista, kokonaisvaltaista, hallinnon haaroittain koordinoitua selkeisiin tavoite- ja toimintaohjelmiin kytkeytyvää yhteiskuntapolitiikkaa, jota hänen mielestään olisi yhteiskunnan suotuisan kehityksen kannalta tarvittu.¹⁰¹

Kiljunen puhe suunnittelujärjestelmän puolesta oli kiinteä osa 1970-luvun sosiaalipolitiikan sävyttämää yhteiskunnallista keskustelua. Rationaalinen suunnitteluideologia rantautui Suomeen viimeistään 1960-luvun alussa. Yksi keskeisistä suunnitteluretoriikan juurruttajista maahamme oli hyvinvointivaltion isäksikin tituleerattu Pekka Kuusi. Klassikoksi muodostuneessa teoksessaan *60-luvun sosiaalipolitiikka* Kuusi painotti ajatusta, jonka mukaan oikein suunnattu sosiaalipolitiikka tukee kokonaisvaltaista taloudellista kehitystä. Hänen kannattamansa keynesiläinen ajattelutapa tuki suunnitelmataloutta yhteiskuntapolitiikassa sekä talouskasvun että yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden saavuttamiseksi. Keynesiläisessä ajattelussa valtiolla oli keskeinen rooli kysynnän lisäämisessä suhdannevaihteluiden tasoittamiseksi. Talouden taantuma-aikoina valtion tehtävä oli investoida ja siten saada talous uudelleen käyntiin. Markkinoiden vapaa toiminta oli liian kaukana tasapainotilasta, minkä vuoksi suhdannevaihtelua tuli tasoittaa valtion puuttumisella. Sosiaalipolitiikalla, eli siirtämällä tulonsiirtojen avulla varoja yhteiskunnan vauraammilta sen köyhemmille ryhmille, valtio puuttui yhteiskunnan kehitykseen ja muokkasi sitä haluamaansa suuntaan.¹⁰²

Kuusen mukaan suomalaisen yhteiskunnan tuli olla kansalaistensa taloudellinen yhteisyritys. Jokaisen yhteiskunnan jäsenen tuli yhteiskuntaluokkaan katsomatta työskennellä taloudellisen kasvun edistämiseksi. Ainoastaan kasvattamalla kansantuloa maalla olisi mahdollisuus taata paremmat elinolot myös sen heikommille väestöryhmille. Kasvuhakuisuus ja yhteisen hyvän tavoittelu tarkoittivat myös luopumista. Vauraammalle väestölle sosiaalipolitiikka merkitsi korkeampaa verotusta, mutta myös työläisväestön oli oltava valmiita luopumaan perinteisistä maa- ja metsätaloussammateistaan ja siirtymään teollisuuden ja palveluiden aloille, joissa työtä oli

¹⁰¹ Kiljunen 1979, 206–213.

¹⁰² Kuusi 1961, 15–34.

tarjolla. Kuusi puhui välttämättömän rakennemuutoksen tarpeesta, joka suomalaisen yhteiskunnan oli käytävä läpi.¹⁰³

Suomen sosiaalipolitiikka rakennettiin pitkälti Kuusen näkemysten mukaisesti teollistuvan ja kaupungistuvan maan tarpeisiin.¹⁰⁴ Kuusi uskoi tieteelliseen tietoon nojaavalla rationaalisella valtiojohtoisella suunnittelulla rakennettuun hyvinvointiin. Matalien tuloerojen ja oikeudenmukaisen yhteiskuntajärjestelmän uskottiin myötävaikuttavan taloudelle edullisen motivaation syntyyn. Suunnittelu nähtiin keinona ohjata suomalaista yhteiskuntapolitiikkaa ja julkisen sektorin toimintaa. Kuusi halusi ulottaa valtiojohtoisen suunnittelun kokonaisvaltaisesti yhteiskunnan kaikille osa-alueille niveltämällä sen työvoimapolitiikkaan, asuntopolitiikkaan, perhepolitiikkaan, vanhuus- ja työkyvyttömyyspolitiikkaan, terveydenhuoltopolitiikkaan sekä sosiaalihuoltoon. Kaikkialla tuli ottaa huomioon sosiaalinen näkökulma.¹⁰⁵

Kuusen ajatteluun kytkeytyi vahvasti maan teollistaminen ja sitä kautta rationaaliseen suunnitteluun perustunut teollistamispolitiikka, joka asteittain muotoutui elinkeinot laajemmin tunnistavaksi elinkeinopolitiikaksi. Suunnitteluideologian ryydittämänä maahan perustettiin erilaisia suunnitteluelimiä, joissa virkamiehet ja päättäjät laativat raameja tulevaisuuden Suomelle. Suunnittelutyö perustui selvitysten laatimiseen ja selvitykset viranomaisten kokoamaan tietoon yhteiskunnasta ja päätöksenteon alaisista asioista.¹⁰⁶

Vastuu maassa pakolliseksi tulleesta kuntasuunnittelusta organisoitiin Pieksämäellä perinteisen linjaorganisaatiomallin mukaisesti. Linjaorganisaatiolla viitataan porrasteisen malliin, joka perustuu hierarkiaan siten, että kaikki käskyvalta on keskitetty organisaation ylimpään johtoon ja jokainen toimija keskittyy kukin omaan erikoisalaansa johdon alaisuudessa.¹⁰⁷ Ylintä päätösvaltaa kaupungissa käytti poliittisin perustein valituista luottamusmiehistä rakentunut valtuusto. Päätökset valmistelevana ja toimeenpanevana elimenä puolestaan toimi kaupunginhallitus. Hallitus esitti valtuustolle asiat ja ehdotukset, joihin valtuuston päätöstä ylimpänä päättävänä elimenä tarvittiin, ja nämä päätökset toimeen valtuuston päätösten mukaisesti. Hallitus kuuli asiantuntijoita, laati selvityksiä ja hankki tietoa päätöksenteon kohteina olevista asiakysymyksistä.

¹⁰³ Kuusi 1961, 9–13, 41–53.

¹⁰⁴ Tuomioja 2002.

¹⁰⁵ Kuusi 1961, 78–81.

¹⁰⁶ Esim. Matti Sippola (2011) on kirjoittanut yksityiskohtaisesti suomalaisesta aluepolitiikasta valmistelevan virkamiehen näkökulmasta.

¹⁰⁷ Peltonen 2007, 34.

Sen alaisuudessa toimivat lauta- ja johtokunnat olivat kukin erikoistuneet omiin erityistehtäviinsä ja raportoivat toiminnastaan hallitukselle. Hallitus oli siten se elin, joka organisoii kaupungin toimintaa ja vastasi valtuuston päätettäviksi vietävistä asioista. Valtuusto teki päätöksensä hallituksen suodattaman tiedon pohjalta.

1970-luvulta lähtien elinkeinosuunnittelu keskitettiin kaupunginhallituksen alaisuuteen perustettuun kaupunkisuunnittelutoimikuntaan¹⁰⁸. Elinkeinosuunnittelu tuli siten osaksi kuntasuunnittelua tavoitteenaan ”tasapainoisen elinkeinorakenteen aikaansaaminen ja säilyttäminen kunnassa”. Elinkeinosuunnittelun tavoitteena oli lisätä verotuloja, työpaikkoja, teollisuusalueita ja teollisuustiloja, ja siten nostaa kaupungin tulo- ja palvelutasoa. Kaupunginhallitus asetti lisäksi syksyllä 1970 kaupunkisuunnittelutoimikunnan alaisuuteen erillisen elinkeinosuunnittelutyöryhmän. Työryhmän jäseniä olivat kaupunginjohtaja Pertti Hietala, sekä elinkeinoelämän edustajina Toivo Kareinen, Aimo Rinkinen, sekä Pekka Seppä. Ryhmän puheenjohtajana toimi pankinjohtaja Olavi Ryhänen ja sihteerinä kaupungin suunnittelusihteri Tenho Tiili.¹⁰⁹

Osana kehitystyötä elinkeinosuunnittelutyöryhmä laati selvityksen kaupungin elinkeinorakenteesta toteuttamalla kyselyn paikallisille yrittäjille.¹¹⁰ Vuonna 1970 Pieksämäen kaupungissa toimi yhteensä 226 erilaista yritystä ja liikettä. Vuoden 1971 yrityskyselyyn näistä vastasi 187 yritystä, joiden toimialat jakautuivat seuraavasti:

Taulukko 1. Pieksämäkeläisyrietykset toimialoittain vuonna 1971.

<i>Toimiala</i>	<i>Lukumäärä</i>	<i>%</i>
Teollisuus	29	15,5
Rakennustoimi	4	2,1
Kauppa	89	47,6
Liikenne	9	4,8
Palvelukset	56	30,0
<i>Yhteensä</i>	<i>187</i>	<i>100,0</i>

Lähde: PKA, Kaupunginvaltuusto- ja hallitus, II, Ce2:4, Elinkeinosuunnittelutyöryhmä 1972: Yritystiedustelu 1971. Kaupunkisuunnittelun perusselvitysraportti. S. 4.

¹⁰⁸ Kaupunkisuunnittelutoimikuntaa kutsuttiin vaihtoehtoisesti myös kaupunkisuunnittelujaostoksi.

¹⁰⁹ PKA, Kaupunginvaltuusto- ja hallitus, II, Ce2:4, Elinkeinosuunnittelutyöryhmä 1972: Yritystiedustelu 1971. Kaupunkisuunnittelun perusselvitysraportti, s. 2–3.

¹¹⁰ Harmillista kyllä, vuoden 1970 yrityskyselystä ei ole säilytetty kyselylomakkeita vuoden 1965 yrityskyselyn tapaan, eikä yrittäjien tunteja voi siten lukea suoraan heidän omien kirjoitustensa kautta.

Toimialojen tarkastelu osoittaa, kuinka suuri merkitys juuri kaupalla oli Pieksämäen kaupungille. Saman huomion toi esille pieksämäkeläinen opetusneuvos Pentti Ruohonen Pieksämäen Liikemiesyhdistyksen juhla-julkaisussa vuonna 1977 kysyessään: ”onko mikään muu merkinnyt yhtä paljon Pieksämäen kehitykselle kuin liike-elämä?”. Valtion rautateiden lisäksi kaupunkiin ei 1970-luvun loppupuolelle mennessä ollut saatu vielääkään suurta teollisuutta, joten teollisuuskaupungiksi Pieksämäkeä ei koskaan voinut luonnehtia. Ruohosen mukaan Pieksämäki olisi jäänyt ”pahaiseksi mökkikyläksi” ilman liike-elämän voimakasta mukanaoloa ja sen työllistävää vaikutusta.¹¹¹

Pieksämäki oli voimakasta alityöllisyysaluetta, sillä siinä missä Suomessa keskimäärin 47,6 prosenttia kokonaisväestöstä kävi töissä, oli vastaava osuus Pieksämäellä 38,4 prosenttia vuonna 1960 ja 41,8 prosenttia vuonna 1970. Ammatissa toimivan väestön osuutta olivat Pieksämäellä 1960-luvun aikana onnistuneet lisäämään juuri kauppa- ja palveluelinkeinot. Muut elinkeinot olivat kehittyneet vuosikymmenen aikana Pieksämäellä hitaasti ja teollisuuden suhteellinen osuus oli vuoteen 1970 mennessä pudonnut 1960-luvun alun 18,4 prosentista 15,7 prosenttiin. Huolimatta teollisuuden heikosta kasvusta kuluneen vuosikymmenen aikana elinkeinosuunnittelutyöryhmä korosti sen olevan avainasemassa kaupungin kehittymisen ja työpaikkojen lisäämisen kannalta. Usko teollistumisen mahdollisuuksiin oli vahva. Palveluelinkeinosten ennustettiin työllistävän lisää väkeä lähinnä julkisen sektorin laajenemisen seurauksena.¹¹²

Yrittäjien mielestä yritystoiminnan kehittymistä estivät pula toimitiloista ja siten rajatut mahdollisuudet toiminnan laajenemiselle, pääomien puute, paikkakunnan pieni koko, sekä kunnan tonttipolitiikka. Yritykset ilmoittivatkin elinkeinosuunnittelutyöryhmän kyselyssä tarvitsevänsä tulevaisuudessa lisää tonttimaata ja toimitiloja. Tonttien koettiin olevan liian pieniä ja maapohjaltaan huonossa kunnossa, minkä vuoksi asemakaavoitus näyttäytyi kyselyssä keskeisenä yritystoimintaa haittaavana tekijänä. Pieksämäen teollisuuden käyttöön kaavoitetusta maasta suurin osa oli VR:n käytössä ja siten valtion omistuksessa. Kaupalla ja palveluksilla oli käytössään hyvin vähän omaa tonttimaata, sillä ne olivat useimmissa tapauksissa sijoittuneet kerros- ja liiketiloihin, joissa oli myös asuntoja. Elinkeinosuunnittelutyöryhmä korostikin kaupunginhallitukselle laatimassaan raportissa, kuinka teollisuuden ja kaupan kasvavia tarpeita

¹¹¹ Ruohonen 1977, 15.

¹¹² PKA, Kaupunginvaltuusto- ja hallitus, II, Ce2:4, Elinkeinosuunnittelutyöryhmä 1972: Yritystiedustelu 1971. Kaupunkisuunnittelun perusselvitysraportti. S. 6.

varten olisi kaavoitettava lisää alueita. Toimitilojen kasvu, sekä tontti- ja pääomakysymysten ratkaisu olivat elinkeinosuunnittelutyöryhmän mielestä Pieksämäellä työpaikkojen lisäämisen kannalta olennaisimmat tekijät.¹¹³

Yrittäjät toivoivat kaupungin päättäjiltä enemmän toimenpiteitä elinkeinoelämän tukemiseksi. Ennen kaikkea he toivoivat kaupungilta ymmärtäväistä suhtautumista yrittäjiä kohtaan.¹¹⁴ Osa yrittäjistä selvästi koki tietynlaista vastakkainasettelua yksityisen ja julkisen sektorin välillä, eikä kokenut saavansa riittävästi tukea voivansa harjoittaa yksityistä yritystoimintaa kaupungissa.

3.3. Elinkeinoasiamiehen viran perustaminen

Elinkeinosuunnittelu tehostui vuonna 1974, kun Pieksämäelle perustettiin elinkeinoasiamiehen virka. Kaupungin suunnittelusihteeri Tenho Tiili oli vastannut elinkeinosuunnittelusta osa-aikaisesti vuosina 1970–1974, aina siitä lähtien kun teollistamislautakunta oli vuonna 1970 anonut kaupunginhallitukselta päätoimisen teollistamisasiamiehen viran perustamista. Teollistamislautakunta korosti useaan otteeseen kaupunginhallitukselle lautakunnan määrärahojen olleen kovin suppeat suhteutettuna siihen, kuinka paljon työtä teollisuuden saamiseksi Pieksämäelle olisi täytynyt tehdä. Lautakunta halusi saada kaupunginhallituksen ymmärtämään elinkeinojen kehittämistyön vaativan aiempaa enemmän resursseja:

Kilpailu teollisuuden saamisesta on viime vuosina entisestään kiristynyt. Riittäviksi toimenpiteiksi ei voida katsoa sitä, että kaupungin olemassaoloa, sijaintia, tieverkostoa t.m.s. tehdään tunnetuksi lähinnä niiden vähäisten määrärahojen puitteissa, joita lautakunnan käyttöön on myönnetty. Ilmoittelulla ja muilla myönteisen kuvan antamiseen tähtäävillä toimenpiteillä on oma merkityksensä tietyn käsityksen saamisessa kaupungista ja sen tarjoamista palveluksista, mutta nykyään tarvitaan lisäksi jatkuvia yhteydenottoja suoraan teollisuudenharjoittajiin. Yhteydenpito tulisi hoitaa henkilökohtaisina kontakteina, koska on havaittu, etteivät kirjalliset yhteydenottamiset anna toivottua tulosta. Asiaa ei voida hoitaa sivutoimisena jo yksistään siitä syystä, että varsinaisen päätoimen hoitaminen ei salline ainakaan lautakunnan puitteissa aikaa vievän teollistamisasiamiehen tehtävien hoitamista. Kokemus on osoittanut, ettei toimen hoitaminen sivutoimisena onnistu myöskään siten, että tehtävä annettaisiin sivutoimisena jonkun virkamiehen tehtäväksi, jolla jo ennestään on tarkoin mitoitettu tehtäväkenttä.¹¹⁵

¹¹³ PKA, Kaupunginvaltuusto- ja hallitus, II, Ce2:4, Elinkeinosuunnittelutyöryhmä 1972: Yritystiedustelu 1971. Kaupunkisuunnittelun perusselvitysraportti. S. 12.

¹¹⁴ PKA, Kaupunginvaltuusto- ja hallitus, II, Ce2:4, Elinkeinosuunnittelutyöryhmä 1972: Yritystiedustelu 1971. Kaupunkisuunnittelun perusselvitysraportti. S. 19–23.

¹¹⁵ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Ptk. teollistamislautakunnan kokouksesta 20.2.1970.

Asiassa saatiin lautakunnan toivoma tulos, kun kaupunginvaltuusto päätti yhdistää teollistamisasiamiehen tehtävät kaupungin suunnittelusihteerin tehtäviin ja siten teollistamisasiamiehen tehtävät otti muutamaksi vuodeksi hoitaakseen suunnittelusihteerin Tenho Tiili.¹¹⁶

Vuonna 1974 Pieksämäki kuitenkin sai oman elinkeinoasiamiehen. Elinkeinoasiamiehen tehtävää tuli Pieksämäelle hoitamaan agrologi Jukka Puolakka¹¹⁷. Hänen tehtäviinsä kuului pienten ja keskisuurien yritysten neuvonta, kaupungin elinkeinopolitiikan edistämiseen liittyvät suunnittelutehtävät, informaation välittäminen ja muu yhteistyö kaupungin yrittäjien, yksityisen sektorin paikallis- ja aluetason organisaatioiden kanssa, toimialaan kuuluva tiedotustoiminta, kaupunki- ja yritystiedoston ylläpito, sekä matkailulautakunnan sihteerinä ja kaupungin matkailuasiamiehenä toimiminen.¹¹⁸ Elinkeinoasiamies toimi siten ikään kuin viestinvälittäjänä kaupungin ja yrittäjien välillä. Pieksämäen lähikunnista virka oli perustettu muun muassa Varkauteen, Kuopioon, Jyväskylään, Suonenjoelle ja Juvalle. Läänin pääkaupunkiin Mikkeliinkin elinkeinoasiamiehen toimi oli perusteilla.¹¹⁹

Elinkeinoasiamiehen virka yleistyi Suomessa 1970-luvun alussa, sillä viran perustaminen nähtiin tärkeäksi pienten ja keskisuurten yritysten kannalta, jotka olivat kunnille tärkeitä mutta jotka samalla tarvitsivat apua henkisten ja aineellisten kehittämisesteiden poistamiseksi. Pienillä ja keskisuurilla yrityksillä ei omasta takaa riittänyt rahkeita hankkia tarvitsemaansa koulutusta esimerkiksi yrityksen taloudenpidosta tai kouluttaa itse tarvitsemaansa työvoimaa. Silloisten yritysneuvontajärjestelmien ei katsottu riittävän tukemaan pk-yritysten kehittymistä, ja yrittäjien tarpeita ja toiveita kuuntelemaan tarvittiinkin 1970-luvulta lähtien elinkeinoasiamiestä.¹²⁰

¹¹⁶ Saapuneet kirjeet, Ote Pieksämäen kaupunginhallituksen 9.3.1970 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, PKA.

¹¹⁷ Jukka Puolakka aloitti Savonrannan ensimmäisenä kunnanjohtajana vuonna 1981 ja hänen toimikautensa kesti aina vuoteen 1996. Puntanen ym. 2001, 164.

¹¹⁸ PKA, Kaupunginvaltuusto- ja hallitus, II, Cb:42, Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1974, Kokous 7/1974 30.7.1974, § 230, pöytäkirjan liite nro 18.

¹¹⁹ PKA, Kaupunginvaltuusto- ja hallitus, II, Ce2:4, Kaupunginhallituksen kaupunkisuunnittelujaoston pöytäkirjat, kokous 27.3.1974, 23 §.

¹²⁰ Turunen ym. 1990, 66–67.

Elinkeinoasiamiehen palkkukseen saatiin valtiolta tukea kunnan kantokykyluokan perusteella. Koska Pieksämäki kuului kantokykyluokkaan 5, sai se elinkeinoasiamiehen palkkukseen valtiolta korvausta 65 prosenttia elinkeinoasiamiehen palkasta.¹²¹ Valtion tuki ohjasikin merkittävässä määrin kunnissa tehtyjä toimenpiteitä ja virkanimityksiä. Erityisesti 1970-luvulla kunnat olivat vielä tiukasti valtion ohjauksessa ja useissa kunnissa elinkeinoasiamiehen virka yleistyi vasta sen jälkeen, kun toiminta liitettiin valtionavun piiriin.¹²² Elinkeinoasiamiehen nimittäminen oli näkökulman muutos kohti elinkeinopolitiikan näkemistä entistä enemmän kuntaorganisaatiota koskevana asiana. Asennoituminen oli muuttunut sitten vuoden 1961, jolloin Pieksämäen kaupunginhallitus suhtautui hyvin epäilevästi teollistamiskysymykseen ja totesi, että ”paine teollisuuden pyrkimisessä paikkakunnalle on niin vähäinen, ettei kysynnän ohjaaminen edellyttäne erityistä toimihenkilöä”.¹²³

Pieksämäellä elinkeinoasiamiestä tarvittiin erityisesti teollisuuskylähankkeen hoitamiseksi ja vuokra-asuntotuotannon tehostamiseksi. Yritysten sijoittumis-, tontti-, ja tilakysymyksiä hoitamaan perustettiin vuonna 1974 Pieksämäen Teollisuuskylä Oy.

3.4. Teollisuuskylästä edellytyksiä yritystoiminnalle

Teollistumisen edistäminen oli 1960-luvulta lähtien ollut tavoitteena lähes kaikissa suomalaisissa kunnissa. Teollisuutta kaivattiin myös Pieksämäellä, sillä teollisuuslaitosten toivottiin tuovan paikkakunnalle paljon uusia työpaikkoja. Sekä kaupungin päättäjät että alueella toimivat yrittäjät olivat yhtä mieltä siitä, että juuri tonttien ja teollisuushallien tarjontaa tuli Pieksämäellä lisätä. Tätä toimintaa hoitamaan perustettiin Pieksämäen Teollisuuskylä Oy vuonna 1974.

Pieksämäen seudun kuntien yhteistyötoimikunta teki vuonna 1971 esityksen Kehitysalueiden neuvottelukunnalle teollisuuskylän rakentamisesta Pieksämäen seudulle. Hankeen vaatimia selvityksiä lähtivät maalaiskunnan kunnanjohtaja Leo Kähkösen johdolla kokoamaan edustajat Pieksämäen seudun kuntien yhteistyötoimikunnasta, Pieksämäen Liikemiesyhdistyksestä,

¹²¹ PKA, Kaupunginvaltuusto- ja hallitus, II, Ce2:4, Kaupunginhallituksen kaupunkisuunnittelujaoston pöytäkirjat, kokous 14.2.1974, 14 §; Liite n:o 2.

¹²² Sotarauta ja Linnamaa 1997, 45.

¹²³ PKA, Teollistamislautakunnan arkisto Ce:20, Ptk. 10.9.1962, liite 1, Lyhennysote Pieksämäen kaupunginhallituksen 20.11.1962 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta.

Etelä-Savon Seutukaavaliitosta, Mikkelin lääninhallituksesta, Mikkelin läänin teollisuuspiiristä ja Mikkelin läänin työvoimapiiristä.¹²⁴

Teollisuuskyläprojektiryhmä kuvasi Pieksämäen seutua laajaksi ja elinkeinoelämältään verraten yksipuolisesti kehittyneeksi alueeksi, joka oli menettänyt runsaasti väestöään. Aluepoliittisesti Pieksämäen seudulle oli tämän vuoksi saatava vetovoimainen muuttoliikkeen pysäyttävä keskus. Alueen koulutetulle työvoimalle oli myös tärkeää luoda työpaikkoja, sillä ilman työmahdollisuuksia koulutettu väestö muuttaisi pois kotiseudultaan. Selvityksessä todettiin, kuinka kehitysalueiden keskuksat eivät olleet kyenneet vastaamaan yhteiskunnan muutoksiin ja väestön tarpeisiin riittävällä tavalla. Muuttovirrat uskottiin voitavan sitoa teollisuus- ja palvelukeskuksia kehittämällä, eli tukemalla alueen elinvoimaisuutta. Pieksämäen teollisuuskylähanke nähtiin tällaisena projektina.¹²⁵

Omat teollisuuskylät perustettiin valtion avustuksella lopulta miltei jokaiseen keskisuureen suomalaiskuntaan.¹²⁶ Idea teollisuuskyläjen sijoittamisesta maan kehitysalueille oli peräisin kehitysalueiden neuvottelukunnasta.¹²⁷ Pääministeri Ahti Karjalaisen vuonna 1966 asettaman kehitysaluekomitean toiminnan työn tuloksena perustettiin kehitysalueiden neuvottelukunta, joka Kimmo Kiljusen mukaan oli Suomen ensimmäinen varsinaista suunnittelu- ja tutkimustyötä suorittava elin, ja siten osa ajan suunnittelutaloutta. Hyvinvointiyhteiskunnan rakentamiseen liittyi 1960–1970-luvuilla vahva alueellinen lataus – hyvinvoinnin tuli jakautua alueellisesti tasa-arvoisesti, minkä vuoksi suunnittelun oli tapahduttava valtiojohtoisesti. Kehitysalueiden neuvottelukunnasta tuli pysyvä foorumi kehitysaluekysymysten käsittelyssä ja se vastasi erityisesti kehitysaluepoliittisten toimenpiteiden valmistelusta, kuten kehitysalueelainsäädännön uudistamisesta ja kehittamisestä. Kehitysaluehallinto järjestettiin Suomessa Ruotsin mallin mukaisesti, sillä alueiden eriarvoinen kehitys ei ollut ongelma ainoastaan Suomessa vaan kaikissa kehittyneissä ja nopeasti kehittyvissä maissa.¹²⁸

¹²⁴ PKA, Kaupunginvaltuusto- ja hallitus, II, Ce2:4, Kaupunginhallituksen kaupunkisuunnittelujaoston pöytäkirjat, Teollisuuskyläprojektiryhmän selvitys 31.5.1974.

¹²⁵ PKA, Kaupunginvaltuusto- ja hallitus, II, Ce2:4, Kaupunginhallituksen kaupunkisuunnittelujaoston pöytäkirjat, Teollisuuskyläprojektiryhmän selvitys 31.5.1974.

¹²⁶ Vihola 2006b, 724.

¹²⁷ PKA, Kaupunginvaltuusto- ja hallitus, II, Ce2:4, Kaupunginhallituksen kaupunkisuunnittelujaoston pöytäkirjat, Teollisuuskyläprojektiryhmän selvitys 31.5.1974.

¹²⁸ Vihola 2006b, 720; Kiljunen 1979, 206–207.

Etelä-Savon Hirvensalmelta kotoisin olleen pääministeri Ahti Karjalaisen asettama kehitysaluekomitea nimesi alueellisen politiikan tavoitteeksi sellaisen tuotannon ja yhteiskunnallisten laitosten sijoittamisen ja tuotannon tulosten jakautumisen, että kaikilla olisi mahdollisuus riittävään ja turvattuun toimeentuloon.¹²⁹ Ensimmäisten kehitysalue lakien valmistelun ja voimaan tulon aikaan Suomessa elettiin voimakkaan talouskasvun ja teollistamisen kautta. Teollistaminen on teollistumista kuvaavampi termi, sillä teollisuus oli Suomessa pitkälti valtiojohtoista ja siten teollisuuslaitosten sijoittaminen oli osa yhteiskuntapolitiikkaa. Tukitoimista huolimatta teollinen tuotanto sijoittui lopulta kuitenkin pääosin Etelä-Suomeen, eikä kehitys johtanut alueelliseen tasapainoon vaan etelän teollisuus alkoi imeä työvoimaa reuna-alueilta.¹³⁰ Markkina-voimien vapaan vaikuttamisen koettiin johtaneen polarisoituneeseen kehitykseen, minkä vuoksi jonkinlainen ohjailu nähtiin välttämättömäksi alueellisen epätasa-arvon tasoittamiseksi.¹³¹

Kehitysalue rahasto Keran perustaminen vuonna 1970 oli merkittävä osa keskustalaista kehitysaluepolitiikkaa. Rahaston perustamista vauhditti erityisesti Suomen Maaseudun Puolueen vaalivoitto vuoden 1970 eduskuntavaaleissa, jossa purkautui suuri ja tuntuva kehitysalueilta kummunnut yhteiskunnallinen protesti. Ahti Karjalaisen sihteeri Jouko Loikkanen arvioi myöhemmin, kuinka SMP:n vaalivoitto teki päättäjille selväksi, että toimenpiteitä aluepolitiikan edistämiseksi täytyi tehdä kiireesti. Rahaston perustamista perusteltiin sillä, että Suomessa tarvittiin tehokkaita toimenpiteitä kehitysalueiden elinkeinoelämän elvyttämiseksi ja monipuolistamiseksi. Rahasto toimi pankkiperiaatteiden mukaisesti jakaen yrityksille lainoja uuden yritystoiminnan aloittamiseksi tai vanhan kehittämiseksi. Osa rahaston varoista osoitettiin tuotekehittely-, tuotanto- ja markkinatutkimuksiin, sekä pyrkimykseen kaikin tavoin aktivoida kehitysalueiden yrittäjiä.¹³² Yrittäjien aktivoiminen ja uusien ideoiden syntyminen nähtiin yleisesti tärkeämpänä väylänä kehitykselle kuin pelkkä rahan jakaminen.¹³³

Kehitysalue rahastosta tuli merkittävä tekijä koko Suomen kehitysalueille sekä erityisesti Savon seudun talouselämälle. Pääomien puutteesta kärsineelle Savon alueelle kehitysalue rahasto toi piristysruiskeen, sillä 1970- ja 1980-luvuilla pankkien tiukan rahapolitiikan vuoksi rahoitusta

¹²⁹ Sippola 2011, 56.

¹³⁰ Kiljunen 1979, 146–147.

¹³¹ Katajamäki 1988, 41.

¹³² Siukosaari & Metsämäki 1996, 66–69.

¹³³ Vihola 2006b, 720.

yritystoiminnalle oli muuten vaikea saada.¹³⁴ Myös pieksämäkeläisten yrittäjien pääoma oli monesti Keran ja kauppa- ja teollisuusministeriön (KTM) tukea.¹³⁵ Pankit myönsivät tuolloin lainoja lähinnä vanhoille suurasiaakkailleen, ja pelkkä hyvä liikeidea taskussaan pankinjohtajan puheille marssineiden uusien savolaisyrittäjien oli vaikea saada pankkeja investoimaan omaan yritykseensä. Pankit eivät nähneet Kehitysaluerahastoa kilpailijakseen, sillä niillä itsellään ei ollut resursseja uusien yritysasiakkaiden ottamiseen. Kehitysaluerahaston roolia kehitysalueiden kannalta voidaan pitää merkittävänä, vaikka rahaston turvin tehtiin myös runsaasti virheinvestointeja yrityksiin, jotka eivät lopulta kannattaneet.¹³⁶

Aluetieteen professori Lauri Hautamäki on jakanut sotien jälkeisen alueellisen kehittämisen kolmeen vaiheeseen: talouskasvuun tähtäävän teollisuuden tukemisen keskushallintokeskeinen kausi vuodesta 1966 vuoteen 1974, väestön elinolojen sektorikeskeisen parantamisen ja laajan suunnittelujärjestelmän kausi vuoteen 1993 saakka ja vuonna 1994 alkanut maakuntakeskeisyyttä ja talouskasvua korostava kansainvälistyneen ohjelmallisen aluepolitiikan kausi.¹³⁷ Alue- ja elinkeinopolitiikka ovat aikansa lapsia, joissa eri aikoina ovat korostuneet muutokset maan elinkeinorakenteessa sekä suhtautumisessa kunta–valtio-suhteeseen. Teollisuuskyläiden rakentaminen osui Hautamäen nimeämään alueellisen kehittämisen ensimmäiseen vaiheeseen, jossa valtio panosti maan eri osien teollistumisen tukemiseen.

Teollisuuskylähanke nytkähti Pieksämäen osalta eteenpäin toukokuussa 1974, kun KTM teki periaatepäätöksen Keran osallistumisesta teollisuuskylän rahoitukseen. Kaupunkisuunnittelujaoston kokouksessa 3.6.1974 kaupunginjohtaja Pertti Hietala ja suunnittelusihteeri Tenho Tiili selvittivät teollisuuskylähankkeen etenemistä. Toukokuussa 1974 Valtioneuvosto oli tehnyt myönteisen päätöksen teollisuuskylän sijoittamisesta Pieksämäen kaupunkiin.¹³⁸ Teollisuuskylä-hanketta veti etupäässä kaupunginjohtaja Hietala. Teollisuuskyläyhtiössä ei ollut erillistä henkilökuntaa, sillä elinkeinoasioista kaupunginjohtajan lisäksi vastannut kaupungin elinkeinoasiamies vastasi myös teollisuuskylästä ja neuvotteli sinne sijoittuvien yritysten kanssa.

¹³⁴ Vihola 2006b, 720–721; Kehitysaluerahasto Oy Suomen ja Valtiontakuukeskus yhdistyivät vuonna 1999 Finnvera Oyj:ksi. Finnvera parantaa ja monipuolistaa yritysten rahoitusmahdollisuuksia lainoin, takauksin, pääomasi-
joituksin ja vienninrahoituspalveluin. Valtion omistamana rahoittajana Finnvera täydentää rahoitusmarkkinoita ja edistää toiminnallaan yritystoiminnan, alueiden ja viennin kehitystä. Finnveran Internet-sivut.

¹³⁵ Ilkka Sepän haastattelu 12.3.2014.

¹³⁶ Vihola 2006b, 720–721.

¹³⁷ Hautamäki 2001, 32–47.

¹³⁸ PKA, Kaupunginvaltuusto- ja hallitus, II, Ce2:4, Kaupunginhallituksen kaupunkisuunnittelujaoston pöytäkirjat, kokous 3.6.1974.

Teollisuuskylähankkeen rahoittamiseksi perustettiin oma kunnallinen yhtiö Pieksämäen Teollisuuskylä Oy, jonka hallituksen puheenjohtajana toimi kaupunginjohtaja Pertti Hietala. Aluksi yhtiön osakkaaksi kaavailtu Postipankki vetäytyi teollisuuskylän osakkeenomistuksesta, minkä vuoksi Pieksämäki pyysi 30. elokuuta 1974 päivätyssä kirjeessä Keraa nostamaan osakeosuuttaan 45 prosenttiin eli 675 000 markkaan yhtiön pääomasta.¹³⁹

Teollisuuskylän tärkein yksikkö oli Pieksämäellä kodinkoneiden valmistuksen käynnistänyt GWS eli G. W. Sohlberg Oy.¹⁴⁰ Tehtaan toiminta käynnistyi elokuussa vuonna 1976. Vuoden 1992 syyskuussa paikkakunnan suurimmaksi yksityiseksi työnantajaksi muodostunut tehdas keskitti myymäläkalusteiden valmistuksen Jyväskylään ja Vaajakoskelle, minkä seurauksena Pieksämäeltä katosi noin sata työpaikkaa. Osa tehtaan toiminnosta kuitenkin säilyi vielä Pieksämäellä.¹⁴¹ Sohlbergin tehtaan ohella Pieksämäen teollisuuskylään keskittyi lähinnä pieniä verstaita ja muuta pienteollisuutta. Vuonna 1986 teollisuuskylässä toimivat Oy G. W. Sohlberg Ab, Veljekset Backman Ky, Lahden Puutyö Oy, Oy Suomen Bofors Ab ja Varpapuu Ky.¹⁴²

Teollisuuskylän saaminen Pieksämäelle oli kuntapäätäjille saavutus, vaikka siitä ei lopulta kehittynyt sellaista imuvoimaista keskusta, jollaiseksi sitä kaavailtiin. Teollisuuskylän vetovoima himmeni, mikä saattoi osin johtua tiukentuneesta kilpailusta lähikuntien välillä, sillä myös muut kunnat ryhtyivät tehostamaan toimintaansa teollisuuden saamiseksi omien rajojensa sisälle.¹⁴³ Kenties Pieksämäki ei lopulta näyttäytynyt sijainniltaan niin edullisena paikkakuntana, että yrittäjät olisivat hakeutuneet sinne.

1970-luvun aikana elinkeinopolitiikan hoito kaupungissa ei teollisuuskylähankkeen lisäksi sisältänyt erityisiä voimainponnistuksia. Pikemminkin kaupungin toiminta tähtäsi vallitsevan tilanteen säilyttämiseen. Kaupunginjohtaja Hietala keskittyi luomaan hyviä suhteita VR:ään ja sen päättäjiin. Kaupungin kehittämisessä otettiin VR:n mielenliikkeet tarkoin huomioon, sillä niillä oli vaikutusta niin kaupungin työvoimapolitiikkaan, yleiskaavaan kuin muihin keskeisiin toimintoihin. Sikäli kun elinkeinopolitiikka ymmärretään kunnassa työllisyyden turvaamisena,

¹³⁹ PKA, Kaupunginvaltuusto- ja hallitus, II, Ce2:4, Kaupunginhallituksen kaupunkisuunnittelujaoston pöytäkirjat, kokous 2.9.1974; Liite n:o 1.

¹⁴⁰ Taisto Kaartisen haastattelu 9.5.2014.

¹⁴¹ Ruohonen 1996, 154, 209; PL 10.10.1992: ”Huoli työpaikkojen säilymisestä. GWS:n työntekijät marssivat kaupungintalolle”.

¹⁴² PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK-Yhtymä Oy:n toimintakertomus 1994.

¹⁴³ Taisto Kaartisen haastattelu 9.5.2014.

voidaan VR:n saamaa erityisasemaa kaupungin hallinnon silmissä pitää luonnollisena. Ilkka Sepän mukaan kaupunki oli lähes unohtanut, että sillä oli oma hallitus ja valtuusto sen sijaan, että kaikki päätöksenteko olisi ollut riippuvaista rautatiehallituksesta: ”mitä VR päätti, sillä tavoin piti päättää kaupunginkin”. Seppä nimitti paikkakunnan aktiivisia yrittäjäjärjestöjä ”elinkeinopoliittiseksi varjohallitukseksi”, koska varsinaisen hallituksen ”suhtautuminen yksityisiä yrittäjiä kohtaan oli osittain jopa kielteistä, uskottiin että yrittäjillä menee jo ennestään niin hyvin, ettei yrittämisen edellytyksiä paikkakunnalla tarvinnut parantaa”.¹⁴⁴

Seppä kertoi esimerkin omasta yrityksestään Lehtisepistä, joka laajentumisen vuoksi anoi kaupungilta tukea maanvaihtoon. Maalaiskunnassa yrityksille annettiin tukea maanvaihtoon ja samoin tehtiin myös kaupungissa sillä erotuksella, että kaupungissa perustettiin toimikunta valvomaan, ettei kaupungilta saatuja varoja käytetty mihinkään muuhun kuin oli tarkoitus. Tämä kuvasti Sepän mukaan sitä täydellistä epäluottamusta, joka kaupungin puolella kaupungin ja yksityisen sektorin välillä vallitsi: kaupungin viranomaisten mielestä yrittäjillä meni liian hyvin ja he pyrkivät jatkuvasti ”kavaltamaan julkisia varoja omiin taskuihinsa” siinä missä yrittäjien mielestä kaupunki ei halunnut paikkakunnalle muita kuin valtion omistamia laitoksia.¹⁴⁵

Yksi esimerkki VR:n vahvasta asemasta ja vasemmiston ja oikeiston välisistä näkemuseroista oli suhtautuminen maalaiskunnan puolella sijainneen Naarajärven entisen sotilaslentokentän kunnostamiseen liikennelentokentäksi. Sotien aikana ilmaliikenne oli kehittynyt Suomessa varteenotettavaksi tekijäksi kokonaisliikenteessä. Aikana, jolloin yhteiskunta ei ollut lainkaan niin keskittynyt kuin myöhemminä vuosina, Helsinki ei ollut kaiken lentoliikenteen keskus vaan maassa toimi tehokas poikkiliikennekin. Maantieverkosto ei ollut vielä erityisen kehittynyt, minkä vuoksi lentämällä saattoi säästää huomattavasti kallista aikaa. Erityisesti teollisuusyritykset kaipasivat nopeampia ja tehokkaampia yhteyksiä muualle Suomeen ja pääkaupunkiin.¹⁴⁶

Pieksämäelläkin haluttiin päästä osalliseksi yli kulkevista liikennevirroista. Seudun liikemiehet ja lentoharrastajat perustivat Naarajärvi-säätiön, joka neuvotteli kentän kunnostukseen tarvittavien varojen saamisesta maalaiskunnan ja kaupungin kanssa. Neuvotteluja käytiin pitkään ja tuloksetta. Kinaa syntyi niin kulujen jyvittämisestä kahden kunnan välillä kuin siitä, ettei kaupungin vasemmistosiipi katsonut hyvällä hanketta, joka liikenteen saralla olisi muodostanut

¹⁴⁴ Ilkka Sepän haastattelu 12.3.2014.

¹⁴⁵ Ilkka Sepän haastattelu 12.3.2014.

¹⁴⁶ Vihola 2006c, 772–773.

kilpailijan rautateille. Vasemmiston mukaan lentokenttää olisivat käyttäneet vain muutamat liikemiehet, eikä vasemmisto siksi halunnut luovuttaa veromarkkoja lentokentän kunnostamiseen. Liikennelentokenttä jäi siten haaveeksi kun kenttä rakennettiin Pieksämäen sijaan Joroisiin.¹⁴⁷

Merkkejä VR:n hiipumisesta ei ollut näköpiirissä, minkä lisäksi julkisen sektorin laajeneminen työllisti kasvavan osan paikkakunnan väestöstä. Pieksämäki nautti muun maan tavoin tasaisesta talouskasvusta, eikä 1970-luvun puolivälin öljykriisikään horjuttanut julkisiin työnantajiin nojanneen kaupungin taloutta. Savupiipputeollisuuden ollessa ongelmissa muilla paikkakunnilla, Pieksämäellä elettiin kuten ennenkin. Kannustinta käyttää kunnan varoja yksityisen sektorin tukemiseen ei juuri ollut. Mieluummin sosiaalidemokraattinen johto halusi suunnata varat sosiaalipolitiikkaan ja kunnallisten peruspalvelujen parantamiseen.¹⁴⁸

1970- ja 1980-lukujen aikana koko Suomesta kehittyi varallisuuden kohotessa ja kansantuotteen kasvaessa todellinen palveluyhteiskunta, jossa puolet väestöstä toimi erilaisissa palveluammateissa. Kehitys meni oikeastaan liian pitkälle, sillä 1980-luvun loppuun mennessä yhteiskunnallisten palvelujen hankintakustannukset ylittivät jo suomalaisen yhteiskunnan todellisen taloudellisen kantokyvyn. Tilanne kulminoitui 1990-luvun alussa, kun palveluita ryhdyttiin leikkaamaan.¹⁴⁹ 1980-luvulle Pieksämäellä siirryttiin vielä luottavaisin mielin, sillä kaupungin kannalta kriittiset ajat koittivat vasta vuosikymmenen kuluttua.

4. PAINE ELINKEINOPOLITIIKAN TEHOSTAMISEEN KASVAA

4.1. Kuntien itsehallinnon kasvattaminen 1980-luvun Suomessa

1960-luvulla alkanut suunnitteluoptimismi oli johtanut valtion tiukentuneeseen otteeseen kuntien hallinnosta. Suunnittelun vahvaa rationaalista taustaideologiaa oli kuitenkin samanaikaisesti kritisoitu siitä, kuinka päätöksentekijöiden ei todellisuudessa ollut mahdollista hankkia

¹⁴⁷ Ruohonen 1980; 1988; 1996; Ilkka Sepän haastattelu 12.3.2014; Polvi 2007, 55.

¹⁴⁸ Polvi 2007, 54.

¹⁴⁹ Vihola 2006a, 568.

sellaista tietopohjaa, jonka puitteissa toimintoja olisi ollut mahdollista suunnitella ja ohjata rationaalisesti.¹⁵⁰ 1980-luvulle tultaessa suunnitteluretoriikka sai kansallisessa keskustelussa negatiivisen kaiun, joka voimistui vuosikymmenen loppua kohden. Hallintotieteen apulaisprofessori Risto Harisalo kirjoitti vuonna 1990, kuinka valtion oli hyväksyttävä, että ”kansalaisten, yritysten ja kuntien tavoitteet ovat aina heterogeenisiä ja että sillä ei ole pakkovaltaa lukuun ottamatta mitään keinoja luoda niistä mitään toimivaa synteisiä”.¹⁵¹ Harisalon mukaan yhteiskunnallinen arvoilmasto oli murroksessa 1990-luvun taitteessa. Kunnat halusivat olla itsenäisiä uudistumisen ja innovoinnin lähteitä ja valtion vaikutusvalta koettiin pikemminkin rajoittavana.¹⁵²

Vuonna 1985 laadittu Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirja¹⁵³ määritteli paikallisen itsehallinnon käsitteen seuraavasti: ”Paikallinen itsehallinto tarkoittaa paikallisviranomaisten oikeutta ja kelpoisuutta säännellä ja hoitaa lain nojalla huomattavaa osaa julkisista asioista omalla vastuullaan ja paikallisen väestön etujen mukaisesti.” Lisäksi peruskirjassa todettiin, kuinka ”julkisista tehtävistä tulee yleensä ensisijaisesti huolehtia kansalaista lähinnä olevien viranomaisten”.¹⁵⁴ Keskitetystä valtiojohtoisesta suunnittelusta alkoi karista se hohto, joka siihen aiempina vuosikymmeninä liitettiin.

1980-luvun lopulla kunnallista hallintoa ryhdyttiinkin arvoilmaston muutoksen seurauksena uudistamaan radikaalisti. Uudistusten tärkein ohjenuora oli hallinnon hajauttaminen ja hallintorakenteiden keventäminen. Keskus- ja aluehallinnon uudistusten toteuttaminen johti keskusvirastojen hallinnon ohjauksvallan päättymiseen kunnissa ja samalla kuntien maakuntatason päätöksenteon ja edunvalvonnan vahvistamiseen. Kunnallishallintoa haluttiin muokata byrokratiaa vieroksuvaksi organiseksi hallinnoksi, jonka tavoitteina olivat taloudellisuus ja tehokkuus.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Ks. esim. Ståhlberg 1975.

¹⁵¹ Harisalo & Nissinen 1990, 15.

¹⁵² Harisalo 1990, 27.

¹⁵³ Kunnan toimintaa määrittävistä säädöksistä tärkein on käytännössä kuntalaki. Lisäksi kunnilla on melko laajasti omaa säädösvaltaa johtosäännöillä. Virka- ja työehtolainsäädäntö ja niiden mukaiset sopimukset ovat myös tärkeitä, samoin kunnan erityistoimialoja koskeva lainsäädäntö. Ylikansallisesta normistosta keskeisimpiä ovat Euroopan unionin oikeus säädöksineen ja oikeuskäytäntöineen, sekä Euroopan neuvoston toimesta laaditut sopimukset ja suositukset, joista erityisesti Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirja ja Euroopan ihmisoikeussopimus heijastuvat kuntatasolle myös Suomessa. Kulla 2012, 31–32.

¹⁵⁴ Euroopan neuvosto: Paikallisen itsehallinnon peruskirja 3-art. 1. kappale. Saatavissa: [<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910066>]

¹⁵⁵ Haveri 2002.

Kunnista haluttiin tehdä itseohjautuvia. Tätä tavoitetta silmällä pitäen Suomessa lanseerattiin muiden Pohjoismaiden tavoin vuonna 1988 vapaakuntakokeilu, jonka päämääränä oli valtion valvonnan ja ohjauksen purkaminen, kunnan itsehallinnon vahvistaminen ja kunnan sisäisen kehittämisen edistäminen. Vapaakuntauudistuksen yhteydessä sektoroitunutta hallintoa purettiin yhdistämällä hallinto- ja lautakuntia. Julkista hallintoa haluttiin sopeuttaa kansantaloudelliseen tilanteeseen, sillä liian laajaksi kasvanutta julkista sektoria pidettiin liian kalliina. Kokeiluun liittyi myös ajatus kuntalaisten vastuun kasvattamisesta ja viime kädessä kansanvallan vahvistamisesta.¹⁵⁶ Vapaakuntakokeilu toimi lähtökohtana reformeille, joilla uudistettiin kunnallislaki, kuntien valtionosuus- ja kirjanpitojärjestelmä, luotiin edellytyksiä tulosjohtamiselle ja markkinamekanismeille, sekä käynnistettiin hankkeita palvelukyvyyn ja tehokkuuden parantamiseksi.¹⁵⁷

Myös kunnallisen elinkeinopolitiikan harjoittaminen sai 1980-luvun uudistusten myötä enemmän konkreettisia piirteitä osana kunnallista itsehallintoa. Kun valtion otetta kunnista höllennettiin, elinkeinoelämän kehittäminen siirtyi entistä enemmän kuntien omalle vastuulle. Kunnallispolitiikan professori Arto Haveri on kuvannut itseohjautuvaa kuntaa tulevaisuuskiertekäsitteen avulla. Kunnan tulevaisuuskierteessä elinkeinotoiminta, kunnallistalous ja palvelut kietoutuivat tiukasti toisiinsa. Tulevaisuuskierte saattoi olla joko laajeneva ja ylöspäin suuntautuva jolloin parhaassa tapauksessa voimakas paikallistalous ja yhteisöllinen kehittäminen loivat kunnassa vakavaraisuutta ja sitä kautta monipuolisempia palveluja. Pahimmassa tapauksessa tulevaisuuskierte oli supistuva noidankehä, josta saattoi olla vaikea löytää ulospääsyä. Itseohjautuvan kunnan tuli itse vahvistaa rooliaan kehittäjänä, kun valtio luopui tästä roolista.¹⁵⁸

4.2. Sijaisjärjestelyjen vuosikymmen – kaupunki vailla johtajaa

Valtakunnallinen kehitys kohti alueiden erilaisuutta ja kohti suunnitteluideologiasta luopumista koettiin myös Pieksämäellä, joskin askeleet olivat varovaisia. Yksi kehitystä ja rakenteiden muuttamista jarruttanut seikka oli vakinaisen kaupunginjohtajan puuttuminen. Kaupunginjohtajana vuodesta 1965 lähtien toiminut Pertti Hietala valittiin kansanedustajaksi Mikkelin läänin vaalipiiristä vuonna 1979. Kansanedustajana hän toimi aina vuoteen 1991 saakka eli yhteensä kolme kautta. Pieksämäellä koettu ilo Hietalan eduskuntapaikasta ei lopulta ollut suuri, sillä

¹⁵⁶ Laiho 2000, 21; Möttönen 1997, 43.

¹⁵⁷ Haveri 2002, 223.

¹⁵⁸ Haveri 2002, 223–224.

Hietala ei rojhennut jättää paikkaansa Pieksämäen kaupunginjohtajana, eikä hänen tilalleen siten voitu valita uutta johtajaa. 12 vuoden ajan kaupunkia johdettiin viransijaisuuksien varassa siten, että kaupunginsihteeri Taisto Kaartisesta tuli vs. kaupunginjohtaja, kaupunginlakimies Paavo Rotkosta vs. kaupunginsihteeri ja kaupunginkamreeri Esko Kekistä omien tehtäviensä ohella osapäiväinen kaupungin lakimies.¹⁵⁹

Hietalan muistetaan olleen sovitteleva, mutta samalla arvovaltainen johtaja. Hän tuli hyvin toimeen niin kaupungin yrittäjien kuin kaupunginvaltuuston että virkamieskuntansa kanssa. Valtuuston kokousten jälkeen hänen linjansa tiivistyi usein kuuluun tokaisuun ”ja tältä pohjalta”. Myötäily ja sovittelevuus johtivat osittain myös varovaisuuteen, eikä Hietala johtajana vienyt lävitse muutoksia, joita kaupunki ehkä olisi kaivannut, mutta jotka vasemmistovoittoisessa hallituksessa ja valtuustossa olisivat saattaneet saada vastustusta.¹⁶⁰

Samaan aikaan kun virallinen johtaja oli ainakin osittain poissa kaupungin johdosta, muuttui myös asetelma Pieksämäen kunnallispolitiikassa. Poliittiset voimasuhteet Pieksämäellä olivat 1970-luvun aikana olleet vasemmistovoittoiset. 1980-luvulla Suomen Maaseudun Puolueen kannatus kuitenkin nousi Pieksämäellä puolueen nokkamiehen Pentti Sköniin¹⁶¹ johdolla. SMP:n saaman kannatuksen vuoksi vasemmistupuolueet jäivät valtuustossa vähemmistöön ja valtuuston voimasuhteet vaihtuivat. Puolueiden väliset jyrkät mielipide-erot tekivät päätöksenteosta ajoittain tiukkaa taistelua ja valtuuston yhteistyö oli 1980-luvulla etupäässä huonoa.¹⁶²

Ilman vakituista johtajaa kaupungin päätöksentekoa leimasi väliaikaisuus. Kaupunginjohtajan tehtäviä viransijaisena hoitanutta Taisto Kaartista ryöpytettiin muun muassa asioiden valmistelun puutteesta sekä siitä, ettei hän kyennyt vakiinnuttamaan asemaansa vaikutusvaltaisena johtajana.¹⁶³ Parhaassa tapauksessa kaupunginjohtajan rooli olisi ollut eriseuraisten poliittisten ryhmien välissä arvovaltaisena erotuomarina toimimista, mutta ilman virallista kaupunginjohtajan mandaattia Kaartinen ei ottanut vetovastuuta itselleen.¹⁶⁴ Vuonna 1983 kaupungissa kiinasteltiin siitä, kuka olisi sopivin väliaikais-Hietalaksi. Viransijaisuus laitettiin yleiseen hakuun kun valtuuston porvarillinen siipi vaikutti yksimieliseltä. Kun äänestyksen aika tuli, Kaartisen

¹⁵⁹ Ruohonen 1996, 163.

¹⁶⁰ Ilkka Sepän haastattelu 12.3.2014.

¹⁶¹ Skön valittiin sittemmin myös kansanedustajaksi vuosiksi 1983–1987.

¹⁶² Ks. esim. Ruohonen 1996, 174, 177.

¹⁶³ Ruohonen 1996, 173–174.

¹⁶⁴ Koli 1962, 902.

toimia aikaisemmin moittinut valtuutettu Pentti Skön päätyi puheistaan huolimatta vasemmis-
ton taakse Kaartista kannattamaan. Tämän jälkeen oikeisto sanoutui irti yhteistyöstä SMP:n
kanssa.¹⁶⁵

Hietalan paikka kansanedustajana varmistui aina vain neljäksi vuodeksi kerrallaan, eikä Pieksämäellä siten ollut varmuutta siitä, kuinka kauan viransijaisuus jatkuisi. Pieksämäelle muodostui järjestelyjen seurauksena valtatyhjiö ammattijohtajuuden kannalta, ja kaupungin johdossa päädyttiin lähinnä ylläpitämään vallitsevia olosuhteita. Vuonna 1993 kaupunginjohtajaksi valitun Heimo Polven mukaan Pieksämäen strategia oli 1980-luvulla perustunut tasaisen taloudellisen kasvun ajatukselle. Huomiota kiinnitettiin uusien kunnallisten palvelujen ja rakenteellisen palveluvarustuksen luomiseen. Sosiaali- ja terveydenhuollossa korostettiin asiakkaiden subjektiivisia oikeuksia ja yhteiskunnan tarjoamaa turvaverkkoa haluttiin kasvattaa. Polven mukaan rakenteellisiin ja organisatorisiin kysymyksiin ei nähty tarvetta puuttua, sillä kaikille menokohteille löytyi rahoitus. Myöskään yhteistyön mahdollisuuksia naapurikuntien kanssa ei selvitetty, sillä rahaa oli riittävästi ja kaikki pyrittiin tekemään itse.¹⁶⁶

Yrityselämän edistäminen oli Pieksämäellä Polven mukaan ollut jo vuosikymmenten ajan varsin nihkeää. Aina 1990-luvun alkuun saakka Pieksämäellä luotettiin julkisiin työnantajiin. Kaupungin suurimpia työnantajia olivat pitkään olleet Valtion rautatiet, Pieksämäen kaupunki ja Suomen kirkon sisälähetysseura. VR:n hallitseva asema kaupungissa oli kestänyt koko kaupun-
palan ja kaupungin olemassaolon ajan. Kaupunki työnantajana puolestaan oli hyvinvointival-
tion rakentamisen ajanjaksoilla 1960–1970-luvuilla laajentunut palveluntarjoajana ja työllisti
jatkuvasti yhä suuremman osan kaupunkilaisista. Sisälähetysseuran oppilaitos, lastenkoti, ke-
hitysvammaisten hoitolaitos ja kirjapaino työllistivät myös suuren osan pieksämäkeläisistä.¹⁶⁷

VR:n asema kaupungin peruskalliona alkoi horjua 1980-luvulla. Vuosi 1983 muistetaan Pieksämäellä taistelun vuotena, sillä VR:n supistusaikheet kokosivat paikkakunnan muutoin eripu-
raiset päättäjät yhden asian taakse. Ratapiirien supistaminen uhkasi Pieksämäen keskeistä ase-
maa rautatieliikenteen solmukohtana. Liikeministerin puheille rynnistivät niin kaupungin päät-
täjät, kauppakamarilaiset, ammattiyhdistysmiehet kuin rautatievirkamiehet. Kerättiinpä mieli-
piteen ilmaisuna 13 000 nimen kansalaisadressikin liikenneministerille vietäväksi. Pieksämäki

¹⁶⁵ Ruohonen 1996, 177.

¹⁶⁶ Polvi 2007, 53–54.

¹⁶⁷ Lappalainen 1961, 629–635.

säilyi yhtenä rautatiepiirien pääpaikkana, mutta varikon kohtalo jäi vielä auki. Lisää hälyttäviä uutisia VR:ltä saatiin vuosikymmenen lopulla.¹⁶⁸ Tehokkaamman kaluston käyttöönoton vuoksi henkilötyövuosien tarve väheni ja samalla väheni VR:n työllistävä vaikutus Pieksämäellä.¹⁶⁹

Kaupunkilaisten työskentely julkisella sektorilla teki tulevaisuudesta turvatun. Valtion ja kunnan työpaikkojen uskottiin riittävän kaupungille ja turvaavan sen olemassaolon. Elinkeinoelämän kehittämiseen ei 1980-luvulla vielä tahdottu uhrata voimavaroja, sillä todellista pakottavaa tarvetta siihen ei vielä ollut olemassa. Talouden uhkia ei nähty eikä niihin siitä syystä varauduttu. Kaikki kehittäminen tapahtui valtion ohjauksessa ja siten kehittämistä ohjasivat ylhäältäpäin säädetyt normit sekä keskus- ja väliportaanhallinnon antamat ohjeet. Pieksämäellä elettiin vahvan hallintokulttuurin aikaa. Toimintaa eivät ohjanneet tavoitteet sillä toimenpiteet olivat riippuvaisia valtionosuuksien määrästä. Kehittämistyö jäi Heimo Polven mukaan lähinnä nimelliseksi, mitä johtajuuden puuttuminen ainoastaan pahensi. Polvi kertoo muistelmissaan Pertti Hietalan todenneen hänelle jälkikäteen eläkkeelle jäätyään, kuinka Hietala koki Pieksämäen poliittisen tilanteen vaikeana uudistusten läpiviemiselle. Tämän vuoksi Hietala ei eduskunnasta palattuaan jaksanut viedä läpi tarpeelliseksi katsomiaankaan uudistuksia.¹⁷⁰

4.3. Elinkeinotoiminnan kehittäminen osana tulosjohtamisjärjestelmää

4.3.1. Tulosjohtaminen osaksi Pieksämäen kunnallishallintoa

Vaikka kehitys polki johtajajärjestelyiden vuoksi pitkälti paikoillaan, Pieksämäellä ryhdyttiin vuoden 1986 aikana valmistelemaan kaupungin strategiaa osana tulosjohtamisjärjestelmää.¹⁷¹ Tulosjohtaminen oli osa 1980-luvulla käynnistynyttä kunnallishallinnon uudistusaaltoa, joka liittyi anglosaksisista maista Suomeen rantautuneen niin kutsutun uuden julkisjohtamisen, New Public Managementin, oppeihin. Uusi julkisjohtaminen ajattelumallina ja ideologiana uudisti merkittävästi julkista johtamista monissa länsimaissa.¹⁷²

¹⁶⁸ Ruohonen 1996, 176.

¹⁶⁹ Eino Törrösen haastattelu 14.3.2014.

¹⁷⁰ Polvi 2007, 33–34, 54–55.

¹⁷¹ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1986, 20–21.

¹⁷² Haveri 2002, 224–225.

Tulosjohtamisessa ajatuksena oli, että luottamushenkilöiden tuli keskittyä tavoitteiden asettamiseen ja niiden saavuttamisen seurantaan. Luottamushenkilöiden ei sopinut sekaantua tavoitteiden toteuttamiseen tarvittavien keinojen valintaan, yksityiskohdista päättämiseen eikä käytännön asioiden hoitoon, jotka kuuluivat viranhaltijoiden tehtäviin. Tavoitteita asettamalla oli määrä luoda kunnalle yhteinen tahtotila, joka ohjaisi päätöksentekoa kuntalaisten parhaaksi. Tavoitteiden seurantaan luoduilla tulosmittareilla puolestaan oli määrä tarkkailla, miten viranhaltijat tavoitteiden toteuttamisessa onnistuvat.¹⁷³

Tulosjohtamista ryhdyttiin yleisesti soveltamaan suomalaiseen kunnallishallintoon 1980-luvun puolivälistä lähtien. Tulosjohtamisen tulo kunnallishallintoon voidaan paikallistaa taitekohtaan, jossa siirryttiin suunnitteluideologiasta johtamisideologiaan. Julkista sektoria pidettiin uusien johtamisoppien näkökulmasta katsottuna tehottomana, tuhlailevana ja tuotantotavoiltaan vanhanaikaisena, minkä vuoksi se kaipasi uudistamista. Autoritaarisesta johtamisesta haluttiin siirtyä sosiaalisen vaihdon mahdollistavaan ja ihmisläheisempään johtamiseen. Tulosjohtamista kunnallishallintoon olivat vahvasti soveltamassa konsulttiyhtiöt, jotka pyrkivät muuttamaan hallintokulttuuria tuloskulttuuriksi.¹⁷⁴ Konsulttiyhtiöistä erityisesti Yritystaito Oy vaikutti keskeisesti kunnallisen tulosjohtamisen sisältöön kirjoittamalla johtamisoppaissaan tulosjohtamisen menestystarinoista.¹⁷⁵ Saman konsulttiyhtiön apua hyödynnettiin myös Pieksämäellä.¹⁷⁶

Arto Haverin mukaan strategiatasolla taloudellisuuden, tehokkuuden ja joustavuuden arvojen mukainen toiminta vaati ensin uudenlaista johtamista ja toiseksi yksilön näkökulman huomioimista ja yksilön valintojen mahdollistamista julkisissa palveluissa. Kansalaisista tuli julkisen sektorin näkökulmasta asiakkaita ja viranhoidosta asiakaspalvelua. Kolmanneksi tehokkuutta edistämään oli muodostettava itseohjautuvia ja taloudellisesti itsenäisiä organisaatioita. Työkälpakkiin kuului neljä peruskeinoa: hajauttaminen, markkinamenetelmien soveltaminen, huomion kiinnittäminen tuloksiin ja vaikutuksiin panosten ja prosessien sijasta sekä yksityisen sektorin johtamistyylien seuraaminen.¹⁷⁷

¹⁷³ Möttönen 1997, 11.

¹⁷⁴ Möttönen 1997, 44, 51–56.

¹⁷⁵ Ks. esim. Asikainen & Nissinen 1990.

¹⁷⁶ Juuri Yritystaito Oy:n konsultit olivat muovaamassa myös Pieksämäen kaupungin menestysstrategiaa vuosien 2000–2001 vaihteessa. Polvi 2007, 248.

¹⁷⁷ Haveri 2002, 225.

Hallintotieteilijä Sakari Möttösen mielestä tulosjohtaminen sai konsulttien mainospuheissa toisinaan lähes uskonlahkomaisia piirteitä, kun johtamisoppia pyrittiin lanseeraamaan yleisenä elämänsenteena.¹⁷⁸ Suurista odotuksista huolimatta tulosjohtaminen kunnallishallinnossa todettiin jo kymmenen vuoden sisällä toimimattomaksi tavaksi järjestää kunnallishallintoa. Yritysmaailmasta kunnallishallintoon tuotu tulosjohtaminen ei istunut kunnallisten luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden välille. Poliittiset päätöksentekijät eivät noudattaneet tulosjohtamisoppia siten, että he olisivat ohjanneet kuntien toimintaa tavoitteiden avulla ja perustaneet päätöksentekonsa tulostittareilla tuotettuun tietoon. Luottamushenkilöt eivät käyttäneet tavoitteiden saavuttamista perusteena, kun he arvioivat virkakoneiston toimintaa. Möttösen mukaan tämä johtui kunnan poliittis-hallinnollisesta järjestelmästä, joka ei vastannut toimintaympäristönä yritysmaailmaa, josta tulosjohtamisopit kunnallishallintoon oli tuotu.¹⁷⁹

Kunnallishallinto eroaa Möttösen mukaan toimintaympäristönä yritysmaailmasta siten, että luottamushenkilöiden ryhmittäminen eri leireihin muodostaa jo lähtökohtaisesti asetelman, jossa asioista ja tavoitteista ollaan eri mieltä. Kunnallispolitiikassa nämä erilaisille tavoitteille perustuvat ryhmät kamppailevat keskenään ja siten poliittinen toiminta on kiistojen, neuvotteluiden ja kompromissien sävyttämää. Tästä syytä kunnallispolitiikassa syntyy sellaisia päätöksiä, jotka ovat kulloisessakin tilanteessa mahdollisia, mutta joiden ei tarvitse olla rationaalisessa suhteessa yhteisesti hyväksytyihin tavoitteisiin. Useille suomalaisille kunnille laadittiin ja hyväksyttiin visioita, strategioita ja tavoiteohjelmia tulosjohtamisen oppien mukaisesti, mutta usein tavoitteet eivät kyenneet ohjaamaan käytännön toimintaa. Viranhaltijat pyrkivät työssään toimimaan asetettujen tavoitteiden mukaan, mutta samalla luottamushenkilöt kieltäytyivät sitoutumasta niin kutsuttuun rationaaliseen ja yhteisesti sovituihin tavoitteista lähtevään päätöksikäyttäytymiseen, mikä loi jännitteen luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden välille.¹⁸⁰

Samoilla linjoilla Möttösen kanssa on myös Arto Haveri. Taloudellisuus ja tehokkuus eivät kunnan monien roolien vuoksi voi olla ainoita kriteerejä toiminnan arvion määrittämiseksi. Kunnan tehtävänä on yhteiskunnallinen kehittäminen ja vaikuttaminen, mutta samalla se on poliittinen ja alueellinen yhteisö eikä se siten voi asettaa tavoitteekseen toimia kuten yksityinen palveluja tarjoava ja voittoa tavoitteleva yritysmäinen organisaatio. Haveri huomauttaa, että

¹⁷⁸ Möttönen viittaa tällä mm. tulosjohtamisen menestysideaa hahmotelleeseen Nissiseen (1990, 44), joka kirjoitti Yritystaito Oy:n oppaassa, kuinka ”parhaimmillaan tulosjohtaminen on elämäntapa”. Möttönen 1997, 51–56.

¹⁷⁹ Möttönen 1997.

¹⁸⁰ Möttönen 1997, 55.

mikäli kunta nähdään yritysmäisenä organisaationa, syntyy suuri kiusaus nähdä demokratia ja lainsäädäntö vain toimintaa haittaavina hidasteina.¹⁸¹

Yhteiskuntatieteiden tohtori Sami Borgin ja kunnallispolitiikan professori Paavo Hoikan mukaan suomalaisen paikallishallinnon arvot voidaan jakaa karkeasti demokraattisuus- ja tehokkuusarvoihin, sekä näiden osa-arvoihin. Demokraattisuusarvo korostaa kunnallispolitiikassa kuntalaisten tahdon toteutumista päätöksenteossa ja ylipäättään kansalaisten itsenäisen mielipiteenmuodostuksen mahdollisuutta paikallishallinnossa. Tehokkuusarvoon puolestaan kytkeytyy kustannusten minimoiminen hallinnossa sekä mahdollisimman korkea tavoitteiden saavuttamisen aste. Kunnallishallinnossa luottamusmiesjärjestelmä painottaa demokratia-arvoja siinä missä virkamieskoneisto on keskittynyt tarkastelemaan hallintoa tehokkuusarvojen näkökulmasta.¹⁸²

Edellä mainittujen ajatusten valossa voi sanoa, että luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden välinen jännitteinen suhde johtuu pikemminkin kunnallishallinnon sisäisistä rakenteista. Tehokkuusarvojen kannalta viranhaltijat toivovat luottamushenkilöiltä yhteistä näkemystä tavoitteista, joiden saavuttamiseksi viranhaltijat voisivat työskennellä suunnitelmallisesti. Luottamushenkilöt puolestaan edustavat paikallisia asukkaita ja omia eturyhmiään. Heille päätöksenteossa keskeisinä eivät siten näyttäytyä tehokkuus vaan demokratia-arvot eli oman eturyhmän tahdon toteutuminen. Tästä näkökulmasta voidaan ymmärtää tulosjohtamiseen liittyneet hankaluudet käytännön tasolla. Luottamushenkilöiden viranhaltijoille asettamat tavoitteet voivat olla keskenään hyvin ristiriitaisia, minkä vuoksi tavoitteiden saavuttamiseksi tehtyä työtä on vaikea mitata tehokkuusmittareilla.

4.3.2. Elinkeinoelämän kehittämisprojektit

Tulosjohtamisen ottaminen osaksi kunnallishallintoa loi Pieksämäellä tarpeen järjestää toimintoja uudella tavalla. Siinä missä kunta- ja elinkeinosuunnittelua koskevat asiat oli aina 1970-luvun alusta käsitelty kaupunginhallituksessa ja sen alaisuudessa toimineessa kaupunkisuunnittelujaostossa, pantiin vuonna 1986 alulle useita elinkeinotoiminnan kehittämisprojekteja, joissa

¹⁸¹ Haveri 2002, 225.

¹⁸² Borg & Hoikka 1990, 26–27.

eri kokoonpanoin suunniteltiin kaupungin kehittämistä. Kehittämishankkeita ohjasi kaupunginhallituksen nimittämä projektiryhmä, johon kuuluivat puheenjohtajana kaupunginjohtajan vicesijaisena toiminut Taisto Kaartinen, toimitusjohtaja Teuvo Laamanen¹⁸³, toimitusjohtaja Valto Jantunen sekä sihteerinä elinkeinoasiamies Henry Moisio.¹⁸⁴

Kehittämishankkeet jakautuivat eri osa-alueille. Vuoden 1986 tavoitteiksi asetettiin elinkeinotoiminnan kehittämiskartoitus, yrittäjäkoulutus, tietotekniikan kehittäminen ja kaupungin kokonaisvaltainen markkinointi. Kehittämiskartoituksessa selvitettiin Pieksämäen yritysten kehittämistarve yrityksiin lähetetyillä kyselyillä. Elinkeinoasiamies Henry Moisio vieraili yhdessä konsultin kanssa niissä 80 yrityksessä, jotka olivat kyselyssä toivoneet yrityskohtaista konsulttiapua. Konsulttina toimi pieksämäkeläisen Laskenta-Savo Ky:n toimitusjohtaja Pauli Pöllänen.¹⁸⁵

Elinkeinoasiamies Henry Moisio muistelee yrittäjien kokeneen konsulttiavun myönteisenä kädenojennuksena jo olemassa olleille yrityksille. Konsulttiavulla tähdättiin yrityksen kehittämiseen, eikä konsultoinnissa ollut toimialarajaa vaan neuvontaa tarjottiin kaikenlaisille yrityksille. Neuvonnan kautta kaupunki pyrki sekä luomaan uusia työpaikkoja että säilyttämään jo olemassa olevat työpaikat kaupungin pienissä ja keskisuurissa yrityksissä. Pieksämäen elinkeinopolitiikassa suorat yritystuet eivät saaneet poliittista tukea. Ne miellettiin epätasa-arvoisina kohdistuessaan vain valikoituihin yrityksiin eikä kaikkiin tasapuolisesti.¹⁸⁶

Yrittäjäkoulutusta järjestettiin kurssimuotoisesti seudun yrittäjille. Yhteistyökumppaneina yrittäjäkoulutuksen kehittämisessä olivat Kuopion yliopisto, teollisuuspiiri, työvoimaviranomaiset ja kauppaoppilaitos. Elinkeinoasiamies Moisio muistellessa koulujen kanssa tehtyä yhteistyötä 25 vuotta myöhemmin vuonna 2014, hän toteaa yhteydenpidon korkeakoulujen kanssa jääneen 1980-luvulla kuitenkin liian vähäiseksi.¹⁸⁷

Kehittämishankkeen alainen tietotekniikkatyöryhmä asetti tavoitteekseen kehittää yritysten, VR:n ja oppilaitosten tietotekniikkakoulutusta. Työryhmän jäsenenä toimi viisi toimitusjohtajaa

¹⁸³ Teuvo Laamanen oli Pieksämäellä menestynyt yritysjohtaja ja merkittävä mielipidevaikuttaja. Pieksämäen Putki ja Lämpö Oy:n perustaja Laamanen valittiin mm. Vuoden Pieksämäkeläiseksi vuonna 1982. Laamanen tunnettiin myös lisänimellä ”putkitohtori”. Ks. esim. Hyyrinen 2012.

¹⁸⁴ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1986, 20–21.

¹⁸⁵ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1986, 20.

¹⁸⁶ Henry Moisio haastattelu 21.5.2014.

¹⁸⁷ Henry Moisio haastattelu 21.5.2014.

seudun yrityksistä: Pauli Pöllänen, Matti Lipsanen, Vesa Pomell, Seppo Suominen ja Pekka Seppä. Lisäksi ryhmän työskentelyyn osallistui tietotekniikan asiantuntijana diplomi-insinööri Sakari Pitkämäki. Työryhmän sihteerinä toimi elinkeinoasiamies Henry Moisio.¹⁸⁸

Neljäntenä osa-alueena elinkeinoelämän kehittämisessä vuonna 1986 oli kokonaisvaltaisen markkinoinnin suunnittelu. Kaupunki teki markkinointisopimuksen lahtelaisen Mainostoimisto Business Express Ky:n kanssa. Vuoden aikana toteutettiin kaupungin ja ympäristön asukkaisiin sekä kaupungin henkilökuntaan suuntautuva kampanja, ja yrityksiin suuntautuvan kampanjan toteutus aloitettiin vuoden lopulla. Mainoskampanjan teemana oli iskulause ”Pieksämäki Passaa paremmin”, joka liittyi kaupungin imagoon vahvana lentopallokaupunkina.¹⁸⁹ Markkinointiprojekti oli kaupungin kokoon nähden suuri. Lähinnä projektilla kuitenkin pyrittiin luomaan optimismia paikkakunnan sisällä, sillä Pieksämäki oli vuonna 1984 joutunut valtakunnallisen median huomion kohteeksi kaupungissa ilmenneen legionella-tautiepäilyn vuoksi.¹⁹⁰

Eriskummallinen tapahtumasarja käynnistyi, kun paikallinen lääkäri Riitta Kauppinen epäili kaupungissa leviävän epidemian. Hänen vastaanotolleen oli saapunut useita kymmeniä samantapaisista oireista kärsiviä potilaita. Syiksi Kauppinen epäili Kukkarojärven saastunutta vettä, VR:n konepajan ja varikon jätepoltoja sekä Aluelämmössä suoritettujen aluesairaalan lääkejätteiden poltoja. Pieksämäen tapahtumien seurauksena käynnistyi valtakunnallinen keskustelu ympäristönsuojelurikkomuksista ja Pieksämäen vedessä huhuttiin pesivän legionella-bakteerin. ”Legionellasta tuli iskusana, Pieksämäestä valtakunnallinen pöpölä”, opetusneuvos Pentti Ruohonen totesi tapauksesta.¹⁹¹ Tutkijoiden näkökulmasta Pieksämäen tapaus sai psykogeenisen epidemian piirteitä, millä tarkoitettiin tiedotusvälineissä käynnistyneen keskustelun luoman pelon seurauksena syntyneitä fyysisiä oireita. Oireet yleistyivät samalla kun huhut levisivät ja katosivat kun asiaan ei enää kiinnitetty huomiota.¹⁹²

Sosiaali- ja terveysministeriössä asetettiin Pieksämäki-työryhmä tutkimaan tapausta. Lopputulemana lääninhallitus kielsi niin VR:n kuin Aluelämmön ongelmajätepoltot, mutta tapaukseen

¹⁸⁸ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1986, 21.

¹⁸⁹ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1986, 21. Pieksämäen Namika oli voittanut miesten lentopallon SM-kultaa seitsemänä perättäisenä vuonna 1975–1981.

¹⁹⁰ Henry Moisio haastattelu 21.5.2014; Taisto Kaartisen haastattelu 9.5.2014.

¹⁹¹ Ruohonen 1996, 179–180; Kauppinen 1991; Putus 2008.

¹⁹² Huttusen (2002, 497) mielestä psykogeeninen epidemia on kuvaavampi termi kuin joukkohysteria, jota vastavasta ilmiöstä on myös käytetty yleisesti.

liittyneiden ympäristöongelmien tutkiminen jatkui niin viranomaisten kuin tutkijoiden keskuudessa.¹⁹³ Tapahtumasarja oli lisäksi saanut tragikoomiset käännteet kun epidemiaepäilyn julkisuuteen tuonut lääkäri Kauppinen oli kohun keskellä kyyditetty pakkohoitoon Moision psykiatriseen sairaalaan Mikkeliin. Pakkohoitoon kyyditseminen todettiin pian aiheettomaksi ja lehdistö ilotteli tapahtumilla muun muassa kirjoittamalla laveasti pakkohoitopäätöksen tehneistä lääkäreistä. Lehtikirjoitteluja puitiin oikeusistuimessa vielä vuosia jupakan jälkeen.¹⁹⁴

Kaupungin päättäjien näkökulmasta tapaus oli kiusallinen, sillä se toi huonoa julkisuutta kaupungille. Kaupunginjohtajan viransijaisena toimineen Taisto Kaartisen mukaan mainoskampanja ”Pieksämäki Passaa paremmin” oli, jollei suoraa seurausta Legionella-jupakasta, ainakin sen myötävaikuttama.¹⁹⁵ Vastaavilla mainoskampanjoilla ei Henry Moision jälkikäteisarvion mukaan kuitenkaan Pieksämäellä eikä missään muuallakaan juuri saavutettu paikkakunnan ulkopuolelle ulottuvaa näkyvyyttä.¹⁹⁶ Positiivisempaa julkisuutta Pieksämäelle saatiin matkailutapahtumien avulla. Vuoden 1986 kesällä järjestettiin yhteistyössä VR:n kanssa Joensuusta Vaasaan ulottunut Resiinaralli, jonka yhteydessä rautatiekaupunki Pieksämäki pääsi MTV:ssäkin esiin.¹⁹⁷

Vuonna 1987 kaupungin elinkeinoelämän kehittämisessä jatkettiin edellisvuonna aloitettuja kehittämishankkeita ja aloitettiin uusia. Vuoden 1987 kesäkuussa käynnistyi matkailun kehittämishankkeita, jonka tarkoituksena oli tehdä eri matkailukohteille konkreettiset kehittämistavoitteet. Selvitys käynnistettiin yritys­kyselyillä, kohteisiin tutustumisella ja haastattelujen avulla. Selvitysten kohteina olivat Pieksämäen kaupungin ja maalaiskunnan alueella toimineet matkailuyritykset ja -kohteet.¹⁹⁸

Vuonna 1987 aloitettiin myös Naisten yrittäjätalo -projekti, jolla tavoiteltiin uusia, lähinnä palvelualoille sijoittuvia työpaikkoja kehittämällä naisille sopivaa yritystoimintaa. Yrittäjiksi tavoiteltiin vain naisia ja toimialoina niitä aloja, jotka kokonaan puuttuivat Pieksämäeltä tai olivat

¹⁹³ Ks. Sosiaali- ja terveysministeriö 1985; Pieksämäen tapaus käynnisti myös vesijärjestelmien Legionella-tutkimuksen Kuopion yliopistossa, ks. Kusnetsov ym. 1994.

¹⁹⁴ Kauppinen 1991; Ruohonen 1996, 179–202; Polvi 2007, 436.

¹⁹⁵ Taisto Kaartisen haastattelu 9.5.2014.

¹⁹⁶ Henry Moision haastattelu 21.5.2014.

¹⁹⁷ Ruohonen 1996, 188.

¹⁹⁸ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1987, 18–19.

muuten puutteellisesti edustettuina.¹⁹⁹ Elinkeinoelämän kehittämiseksi laskettiin myös kaupungin organisoima keskustan liiketilojen mitoitus selvitys, jossa kartoitettiin Pieksämäen kaupallisten palvelujen tilaa. Tulevaisuuteen tähtäävillä mitoitus- ja sijoituslaskelmilla haluttiin luoda pohja kaavasunnittelulle ja kaavoitukselle.²⁰⁰

Naisten yrittäjätalo -projektilla ei saavutettu toivottuja tuloksia, joten se päätettiin lopettaa syksyllä 1988. Projektiin myönnettyt läänin kehittämisrahat siirrettiin Janstorp International Oy:n tuotantotoiminnan supistamisesta aiheutuneiden työllistämiskysymysten selvittämiseen. Janstorpin vaatetustehtaan lopettaminen aiheutti Pieksämäellä 170 työpaikan menetyksen, minkä vuoksi työllistämiskysymyksiä selvittämään päätettiin käynnistää erillinen projekti, joka jatkui vuoden 1989 puolelle.²⁰¹

Vuonna 1974 perustettu teollisuuskyläkin kaipasi uudistamista. Teollisuuskylän ja kaupungin elinkeinopolitiikan strategiasuunnitteluprojekti käynnistyi syksyllä 1987 ja jatkui kesään 1988. Pieksämäen Teollisuuskylä Oy:n asemaa haluttiin muuttaa siten, että sen toiminta kattaisi kaupungin koko elinkeinopolitiikan hoidon. Elinkeinopolitiikan suunnittelu haluttiin saada yhden katon alle kunnallisen elinkeinoyhtiön hoidettavaksi. Suunnittelun tuloksena Teollisuuskylä Oy:stä ryhdyttiin muovaamaan laajemman toimialan omaavaa kehittämissyhtiötä, joka suunniteltiin perustettavaksi seuraavana vuonna.²⁰²

4.3.3. Kaupungin ja maalaiskunnan yhteinen elinkeinotoimisto

Pieksämäen kaupunki ja maalaiskunta saattoivat vuonna 1988 alulle pitkään suunnittelemansa yhteisen elinkeinoprojektin. Yhteisen elinkeinoprojektin aloittamisen kynnyksikysymyksenä oli pitkään ollut kaupungin tavoite muuttaa Teollisuuskylä Oy laajemmaksi kehittämissyhtiöksi ja kytkeä yhteinen elinkeinoprojekti osaksi kehittämissyhtiötä. Kaupunki luopui aluksi tästä vaatimuksesta ja osallistui vuoden mittaiseen elinkeinoprojektiin maalaiskunnan kanssa.²⁰³

Lääninhallitus asetti projektille kehittämistyöryhmän, johon kuuluivat puheenjohtajana vs. kaupunginjohtaja Taisto Kaartinen ja varapuheenjohtajana maalaiskunnan kunnanjohtaja Keijo

¹⁹⁹ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1987, 19.

²⁰⁰ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1987, 19.

²⁰¹ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1988, 15.

²⁰² Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1987, 19.

²⁰³ PL 23.9.1988 ”Kehityksen voitto”; Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1988, 16.

Tikka. Jäseniä ryhmässä oli yhdeksän. Sihteereinä toimivat kaupungin elinkeinoasiamies Henry Moisio, suunnittelusihteeri Eero Nykänen, työllisyys sihteeri Pekka Hyvönen ja maalaiskunnan elinkeinoasiamies Risto Ockenström. Työryhmän perustamiseen johtivat kaupungissa tapahtuneet työpaikkamenetykset, jotka suurimmaksi osaksi olivat seurausta Janstorpin vaatetustehaan tuotannollisen toiminnan lopettamisesta ja VR:n supistustoimista. Vuoden 1988 aikana näiden kahden yrityksen palveluksesta jäi pois yhteensä 210 pieksämäkeläistä. Seudun työttömyys oli kuitenkin vielä vuoden 1988 syyskuussa maltillista: kaupungissa 6,1 prosenttia ja maalaiskunnassa 5,9 prosenttia.²⁰⁴

Kehittämistyöryhmän suosituksesta kaupunki ja maalaiskunta päättivät liittää kummankin kunnan elinkeinotoimistot yhteen. Yhteistoiminta käynnistyi virallisesti syyskuun 23. päivänä vuonna 1988, jolloin saatiin valtion 500 000 markan suuruinen rakennemuutosraha hankkeen rahoittamiseksi. Yhteistä elinkeinotoimistoa johtamaan asetettiin johtoryhmä, johon kuuluivat puheenjohtajana maalaiskunnan kunnanjohtaja Keijo Tikka, varapuheenjohtajana vs. kaupunginjohtaja Taisto Kaartinen, sekä toimitusjohtajat Reijo Sistonen, Olavi Ryhänen ja Hannu Hallikainen. Elinkeinotoimiston projektijohtajana toimi kaupungin elinkeinoasiamies Henry Moisio ja hänen varamiehenään maalaiskunnan elinkeinoasiamies Risto Ockenström. Elinkeinotoimistossa työskentelivät lisäksi muun muassa maaseutuasiamies, yritysneuvoja, ja matkailuasiamies.²⁰⁵

Yhteisen elinkeinoprojektin tavoitteena oli luoda edellytyksiä seudulla toimivien yritysten kehittämiseksi ja hankkia korvaavia työpaikkoja menetettyjen tilalle.²⁰⁶ Kehittämistyöryhmän tarkoituksena oli selvittää niitä toimenpiteitä, joilla edistettäisiin elinkeinotoiminnan harjoittamisen edellytyksiä Pieksämäen kaupungin ja maalaiskunnan alueilla, luotaisiin uusia työpaikkoja, kehitettäisiin kuntien elinkeinopolitiikkaa, luotaisiin yhteistyötä sekä kuntien kesken että kuntien, elinkeinoelämän, koulutus- ja tutkimuslaitosten ja valtion viranomaisten välille.²⁰⁷

Yhteinen elinkeinoprojekti toteutettiin aluksi vuoden mittaisena kokeiluna. Vuonna 1988 hankkeen kokonaiskustannuksiksi arvioitiin 3,5 miljoonaa markkaa. Summasta puolet oli tarkoitus

²⁰⁴ PL 23.9.1988 ”Elinkeinoprojektille 0,5 mmk valtionapua”; PL 28.9.1988 ”Elinkeinoprojekti ripeästi alkuun”.

²⁰⁵ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1989, 16–17.

²⁰⁶ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1989, 15.

²⁰⁷ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1988, 16.

kattaa valtion myöntämällä rakennemuutosmäärärahalta ja loput kuntien kesken siten, että kaupungin osuus oli 70 prosenttia ja maalaiskunnan 30 prosenttia.²⁰⁸ Elinkeinopolitiikkaa oli määrä hoitaa kaupungin ja maalaiskunnan kesken ”yhteisin päämäärin samasta pisteestä”. Saman katon alle siirtyivät kaupungin elinkeinoasiamies Henry Moisio, maalaiskunnan elinkeinoasiamies Risto Ockenström, maaseutuasiamies sekä toimistosihteri kaupungin elinkeinotoimistosta.²⁰⁹

Elinkeinoprojektin tavoitteena oli vuoden 1989 loppuun mennessä saada paikkakunnalle 100 uutta yritystä, saada vireille 200 yritysten kehittämishanketta, edesauttaa 300 uuden työpaikan luomisessa ja kehittää matkailuelinkeinoja seudulla. Lisäksi määrä oli käynnistää viisi tutkimusprojektia yhteistyössä yliopistojen ja korkeakoulujen kanssa, järjestää kymmenen alueen yrittäjille tarkoitettuja kurssia, sekä tehostaa yrityksiin suuntautuvaa markkinointia eli yrityksiin suuntautuvien yhteydenottojen avulla informoida Pieksämäen seudun tarjoamista mahdollisuuksista paikkakunnalle sijoittuville yrityksille.²¹⁰

Maalaiskunnan puolella toimineen Naaraharju Oy:n toimitusjohtaja Seppo Suominen peräänkuulutti elinkeinotoimiston avajaistilaisuudessa kaupungin päättäjiltä ymmärrystä hyvillä ideoidella. Suomisen mukaan liian usein julkinen sektori päätyi tukemaan vain suuria yrityksiä ja jätti pienet ”ideanikkarit” huomiotta. Suomisen mukaan elinkeinotoimiston olisi tärkeintä ”keskittää siemeniin” ja ”arvostaa yrittäjää hänen luomuksensa eikä taseen perusteella”.²¹¹ Suominen viljeli elinkeinotoimiston avajaisissa pitämässään puheenvuorossa ahkerasti käsitettä rakennemuutos viitaten korkean teknologian käyttämättä jääneisiin mahdollisuuksiin seudulla. Koko Mikkelin läänin elinkeinorakenne perustui perinteisiin tuotantoaloihin korkean teknologian keskittyessä pääkaupunkiseudulle.²¹² Rakennemuutos-käsite oli palannut keskusteluun jälleen 1980-luvulla, kun voimavarat siirtyivät nopean tuotannon ja tuottavuuden kasvun aloille ja tuotantorakenne monipuolistui.²¹³ Pieksämäen Lehti tuki toimitusjohtaja Suomista. Sen mukaan elinkeinoelämän edellytysten luomisessa kaupungin ja kunnan roolissa korostui entises-

²⁰⁸ PL 23.9.1988 ”Elinkeinoprojektille 0,5 mmk valtionapua”; PL 28.9.1988 ”Elinkeinoprojekti ripeästi alkuun”.

²⁰⁹ PL 23.9.1988 ”Kehityksen voitto”; PL 28.9.1988 ”Elinkeinoprojekti ripeästi alkuun”.

²¹⁰ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1989, 15.

²¹¹ PL 6.12.1988 ”Elinkeinoelämään kaivataan realisteja ja uneksijoita”.

²¹² PL 6.12.1988 ”Elinkeinoelämään kaivataan realisteja ja uneksijoita”.

²¹³ Tilastokeskus 2005.

tään neuvonnan ja tiedottamisen merkitys. Lisäksi elinkeinopolitiikan hoitotapa vaati päivittämistä: ”Yritystoimintaa ei enää kehitetä halleja rakentamalla, tuo aika on auttamattomasti takanapäin. Nyt tarvitaan uusia ideoita ja rohkeita realisteja niitä toteuttamaan.”²¹⁴

Elinkeinoprojektin tulokset arvioitiin vuoden 1989 lopulla myönteisiksi. Uusia yrityksiä oli perustettu yli sata, työpaikkoja näissä yrityksissä oli 345 ja kehittämishankkeita oli saatu yrityksissä alulle yli 300 kappaletta. Kehittämishankkeiden tavoitteena oli yritysten tuloksen parantaminen.²¹⁵ Yrittäjille koulutusta olivat antaneet Mikkelin läänin maakuntaliitto, Varkauden ammatillinen kurssikeskus, Pieksämäen kauppaoppilaitos, Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu, teollisuuspiiri, kauppakamari ja Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Matkailua edistäneillä hankkeilla, kuten leirintä- ja virkistysalueiden, maastoreittien ja majoituspalvelujen kehittämisellä, matkailijamäärät oli myös saatu kasvuun. Yrityksiin suuntautuvaa markkinointia tehtiin osallistumalla messuille, lähettämällä yrittäjäkirjeitä, valmistamalla esitteitä, suoramarkkinoinnilla yrityksiin sekä aktiivisella tiedotustoiminnalla lehdistössä, radiossa ja televisiossa.²¹⁶

Elinkeinoprojektin myötävaikutuksella syntyneiden uusien työpaikkojen nähtiin paikanneen menetettyjä työpaikkoja ja siten ehkäisseen työttömyyden kasvua Pieksämäen seudulla.²¹⁷ Syntyneiden työpaikkojen arvioitiin turvanneen kaupungin ja maalaiskunnan työllisyystilanteen siten, että kaupungissa työttömyysasteen keskiarvo oli 6,5 prosenttia ja maalaiskunnassa keskimäärin 5,3 prosenttia. Ilman syntyneitä uusia työpaikkoja työttömyysaste olisi kunnalliskertomuksessa esitetyn arvion mukaan mahdollisesti kohonnut yli kymmeneen prosenttiin.²¹⁸ Myöhemmin, pahimpina 1990-luvun lamavuosina, kaupungin työttömyys nousi yli 20 prosenttiin.²¹⁹

Kaupungin kunnalliskertomuksissa kehittämistoimet tuodaan esiin hyvin positiivisessa valossa. Vastapainoksi Ilkka Seppä muistelee jälkeenpäin, kuinka 1980-luvulla elinkeino- ja matkailusuunnitelmia kyllä laadittiin, mutta ne eivät syystä tai toisesta monesti toteutuneet: ”Puuttuiko

²¹⁴ PL 6.12.1988 ”Siemenistä kasvuun”.

²¹⁵ Kehittämishankkeiksi luettiin myös pienehköt yrityksen osatoimintoon liittyvät toimenpiteet, jotka tähtäsivät tuloksen parantamiseen. Kehittämishankkeet olivat eri yrityksissä erilaisia. Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1989, 15.

²¹⁶ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1989, 15.

²¹⁷ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1989, 15–16.

²¹⁸ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1989, 16–17.

²¹⁹ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Pieksämäen seudun elinkeinojen kehittämisohjelma s. 9.

siten rohkeutta vai asiantuntemusta, on toinen kysymys”. Muutos 1970-luvun passiivisiin vuosiin verrattuna oli Sepän mukaan kuitenkin tapahtunut ja kaupungissa nähtiin tarve elinkeinorakenteen monipuolistamiseksi.²²⁰ Henry Moisio muistelee, kuinka kaupungin viranhaltijoiden ja yrittäjien käsitykset kehittämistoimenpiteiden sisällöstä poikkesivat monesti toisistaan. Yrittäjät toivoivat monesti enemmän kuin mitä kaupunginorganisaatiossa koettiin mahdolliseksi tehdä.²²¹

Yhteinen elinkeinoprojekti päättyi vuoden 1989 loppuun mennessä, minkä jälkeen Pieksämäen kaupunki ja maalaiskunta päättivät ostaa elinkeinoelämän kehittämisspalvelut Teollisuuskylä Oy:stä muovatululta uudelta kehittämissyhtiö PMK-Yhtymältä.²²² Seudun yhteinen kehittämissyhtiö hoiti siten vuodesta 1989 lähtien ostopalvelusopimuksin kuntien puolesta seudun yritys- ja matkailupalvelua, markkinointia ja riskisijoitustoimintaa. Lisäksi yhtiö toteutti tarpeen mukaan kehittämissprojekteja seudulla. Elinkeinoyhtiön osakkaiksi tulivat Pieksämäen kaupungin ja maalaiskunnan lisäksi Virtasalmen kunta, yrittäjäjärjestöt ja muutama paikallinen yritys.²²³

5. ELINKEINOPOLITIIKAN KYTKEMINEN SEUDULLISEEN ELINKEINOYHTIÖÖN

5.1. Elinkeinopolitiikan seutuistuminen

1990-luvun alussa edellisen vuosikymmenen iloinen kulutusjuhla päättyi ja Suomessa koittivat lamavuodet. Kuntien taloudellinen tilanne kiristyi samalla, kun kuntien tehtävät olivat laajentuneet ja monimutkaistuneet. Ne ajautuivat säästökuurille ja joutuivat rationalisoimaan toimintaansa voimakkaasti. Näin hyvinvointivaltiokehitys taittui ja syntyi keskustelu hyvinvointivaltion ajautumisesta kriisiin.²²⁴ Yksi toimintojen järjeistämisen keino oli voimien yhdistäminen naapurikuntien kanssa. ”Ajan henki ja raha ovat pistäneet kunnat entistä enemmän pohtimaan yhteistyömahdollisuuksia,” todettiin myös Pieksämäen lehdessä.²²⁵

²²⁰ Ilkka Sepän haastattelu 12.3.2014.

²²¹ Henry Moisio haastattelu 21.5.2014.

²²² Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1989, 17.

²²³ Polvi 2007, 67.

²²⁴ Anttonen & Sipilä 2000, 89.

²²⁵ PL 13.8.1992: ”Kunnat ja talousalueet tarvitsevat tiivistä ja rehellistä yhteistyötä”.

Yhteistyötä suomalaiskuntien välillä oli tehty jo vuosikymmenten ajan muun muassa suurissa rakennushankkeissa, edunvalvonnassa ja palvelujen tuottamisessa. Yhteistyö kuntien välillä alkoi pääasiassa terveydenhoidon ja koulutuksen lakisääteisten tehtävien hoitamisesta, jotka vaativat kunnilta suuria materiaalisia ponnistuksia. Vapaaehtoinen yhteistyö puolestaan käynnistyi Suomessa yleisesti vasta 1980-luvun lopulla vapaakuntakokeilun vauhdittamana, kun vastuu aluekehityksestä siirtyi enenevässä määrin valtiolta maakunnille ja kunnille. Vapaaehtoisen yhteistyön pääpaino oli tyypillisimmillään juuri elinkeinopoliittisissa kehittämishankkeissa, jotka vaativat kunnilta oma-aloitteisuutta alueen houkuttelevuuden lisäämiseksi.²²⁶

Yhteistyön historia Pieksämäen seudun kuntien välillä oli pitkä ja kivikkoinen. Yhteistyöelimenä toimi pitkään Pieksämäen seudun yhteistyötoimikunta. Kunnat päätyivät usein taistelemaan keskinäisestä päätösvallasta ja yhteisten hankkeiden kustannusten jakamisesta, mikä hankaloitti yhteistyöprojektien toteutumista. Kaupungin ja maalaiskunnan välinen kilpailu yrityksistä ja kehityksestä oli läsnä kaikissa kuntien välisissä neuvotteluissa, mikä vaikutti seudulliseen yhteistyöhön pidemmällä aikavälillä. Jo kuntaliitoskysymys oli hiertänyt maalaiskunnan ja kaupungin välejä 1960-luvulta lähtien. Kaupungin näkökulmasta maalaiskunnan asukkaat hyötyivät kaupungin tarjoamista palveluista kuitenkin samalla kantaen kunnallisveronsa naapurikuntaan. Maalaiskunnassa kaupungin puolestaan uskottiin nielaisevan maalaiskunnan sisäänsä ja jättäen sen kuntaliitoksessa näivettymään. Sama pelko eli myös Jäppilässä ja Virtasalmella, jotka harvaan asuttuina pelkäsivät julkisten palveluidensa puolesta. Kaupunki oli siten jatkuvasti kuntaliitoksen puolella ja ympäryskunnat sitä vastaan. Ennen 1990-lukua kuntien varallisuus oli vielä kohtuullista eikä tehnyt mahdolliseksi päällekkäisyyksiä naapurikuntien tarjoamissa palveluissa. Rahaa riitti vielä siihen, että kunnat saattoivat toimia omien rajojensa sisäpuolella.²²⁷

1990-luvun alun yhteiskunnalliset muutokset olivat nostaneet yhteistyön merkityksen jälleen keskiöön. Pieksämäen kaupungin suunnittelusihteeri Eero Nykänen totesi, kuinka ”varauksellisesta, pidättyväisestä ja jopa epäileväisestä suhtautumisesta yhteistyön suhteen kunnissa pitäisi päästä irti”. Pieksämäen seudun yhteistyötoimikunta muutettiin vuonna 1992 Pieksämäen seudun liitoksi. Kokoonpanoon kuuluivat Pieksämäen kaupunki, maalaiskunta, Haukivuori, Jäppilä, Virtasalmi ja Kangasniemi, joista Haukivuori ja Kangasniemi myöhemmin irtautuivat

²²⁶ Sotarauta ym. 1999, 11–12.

²²⁷ Ruohonen 1988; Ruohonen 1996.

Pieksämäen seudusta ja tiivistivät yhteistyötään läänin pääkaupungin, Mikkelin, suuntaan. Lisäksi Pieksämäen seudun liitto kävi neuvotteluja myös Varkauden talousalueen yhteistyötoimikunnan kanssa alueiden välisestä yhteistyöstä esimerkiksi juuri elinkeinopolitiikassa. Yhdessä alueet tavoittelivat väestöpohjaltaan vakavasti otettavamman toimijan asemaa.²²⁸

Pieksämäen lehden päätoimittaja ja Pieksämäen Yrittäjien puheenjohtaja Ilkka Seppä kirjoitti vuonna 1992, kuinka niin hallinnolliset kuin paikallisidentiteettiin liittyneet henkiset esteet olivat johtaneet siihen, että yhteistyö kuntien välillä oli elänyt aaltoliikettä:

Nyt kituu kumpikin tahollaan pienen pienenä yksikkönä. Muistakin hankkeista on keskusteltu, mutta mitään ei ole syntynyt. Syyt ovat selvät: Varkaus vastustaa ja Pieksämäellä ei passaa. [...] onko tuo itäinen naapuri veli vai vihollinen. Mitäpä sillä on mielessään. [...] Toisaalta Kuopio lypsää myös Varkautta senkun kerkiää ja myös Jyväskylä mutustaa mehuja meistä pieksämäkeläisistä. [...] Varkaudella on suurteollisuutta ja Pieksämäellä vahvaa keskisuurta- ja pienteollisuutta. Varkaudessa on syväsatama ja lentokenttä Pieksämäellä rautateiden risteysasema. [...] Nämä kaikki tukisivat toisiansa. [...] Suurempana yksikkönä nämä kaupungit pystyisivät paremmin kilpailemaan yritystoiminnan sijoittumisesta etelän maalikylien kanssa. [...] [K]äytännön esteitä [ei] yhteiselämälle näyttäisi olevan. Mutta onpahan. Yksi on lääninraja [...] [M]aaherra jyrähti lähes ensitöikseen virkaanastuessaan, ettei lääninrajaa pidä ylitellä. [...] Toinen onkin sitten se [...] keskisavolainen kateus.²²⁹

Seudullinen yhteistyö syveni Pieksämäellä lähinnä pakon edessä ja tällöinkin monesti retorikan tasolla, sillä tahtoa käytännön yhteistyöhön ei kaikilla osa-alueilla löytynyt. Vaikeudet seutuyhteistyössä eivät olleet ennen kuulumattomia, sillä vastaavia haasteita koettiin sekä muualla Suomessa että Euroopassa yleensä.²³⁰ Luottamuksen synnyttäminen kunnallisten toimijoiden välillä oli ajoittain hankalaa, sillä vanhoja toimintatapoja ja asenteita oli muutettava yhteistyön onnistumiseksi. Kunnat usein punnitsivat yhteistyöhön liittyviä riskejä: saattaisiko toinen kunta hyötyä yhteistyöstä oman kunnan kustannuksella. Kuitenkin juuri elinkeinopolitiikassa Pieksämäen seudun kunnat ryhtyivät yhteistyöhön, josta maalaiskunnan ja kaupungin yhteinen elinkeinotoimisto oli näkyvin esimerkki. Elinkeinopolitiikan hoito kytkettiin entistä tiiviimmin yhteen perustamalla seudullinen elinkeinoyhtiö PMK-Yhtymä Oy.

5.2. Miksi elinkeinoyhtiö?

Elinkeinoyhtiön perustaminen oli seurausta seudun lisääntyneestä vastuusta huolehtia itse alueen elinvoimaisuudesta. Valtio ei enää antanut ohjeistusta ja seudun kunnat saivat itse päättää,

²²⁸ PL 13.8.1992: ”Kunnat ja talousalueet tarvitsevat tiivistä ja rehellistä yhteistyötä”; PL 13.8.1992: ”Varkaus – veli vai vihollinen”.

²²⁹ PL 13.8.1992: ”Varkaus – veli vai vihollinen”.

²³⁰ Ks. esim. Hoikka ym. 1996.

kuinka ne halusivat organisoida elinkeinopolitiikan hoidon. Yhtiötä kannattavien argumenteissa nousivat esiin myös kunnallishallintoon voimakkaasti vaikuttaneet uuden julkisjohtamisen ja siihen kuuluneen tulosjohtamisen ajatukset. Yhtiömuotoinen kehitysyhtiö nähtiin perinteiseen kunnalliseen linjaorganisaatioon verrattuna tehokkaampana ja dynaamisempänä tapana toteuttaa kunnallista elinkeinopolitiikkaa.²³¹

Tulosjohdetussa organisaatiossa tehokkuuden luvattiin olevan selvästi mitattavissa ja toiminnan seurannan olevan yksinkertaista ja selkeää. Yrityshenkisyyden ääni kuului perusteluissa: ”Selvä busineksen meininki ja tällöin itse Yhtiö osa tämän päivän yritystoimintaa. Yhtiö siis itsekin yritys yritysten joukossa.” Kaupungin johdolle korostettiin virkamieskoneiston kautta hoidettavan elinkeinopolitiikan olevan monimutkaista siinä missä yhtiön organisaatio puolestaan oli yksiselitteinen.²³² Perustelu oli leimallista uuden julkisjohtamisen mukaiselle tavoitteelle hallintorakenteiden keventämisestä ja hajauttamisesta. Organisaation selkeyttä pidettiin voimavarana kilpailutilanteessa, johon kunnat ajautuivat 1980-luvun lopulta lähtien. Yhtiön avulla oli määrä poistaa seudun kuntien elinkeinotoimintojen päällekkäisyys ja keskittää elinkeino-osaamista.

Kaupungin elinkeinoasiamies Henry Moision mukaan jo yhteinen elinkeinotoimisto oli poistunut päällekkäisyyttä ja selkeyttänyt elinkeinopolitiikan organisaatiota seudulla, minkä vuoksi Moision muistelee jälkikäteen nähneensä yhtiön perustamisen tarpeettomana.²³³ Suomen kunnallisliiton silloinen elinkeinoasiamies Juhani Rautio kirjoitti Yrittäjäsanomissa vuonna 1989 yleisesti kehitysyhtiöistä todeten, kuinka elinkeinotoiminnan siirto kehitysyhtiölle oli hänen mielestään hyvin kyseenalaista. Raution mukaan yhtiöittämissä kuume ei sittenkään ollut kunnan edun mukaista saati palvelut yrittäjiä. Yrityspalveluyhtiön perustamisen Rautio näki kuntien pyrkimyksenä päästä eroon elinkeinojen kehittämistä vastaavasta: ”Pitävätkö kunnan luottamismiehet elinkeinojen kehittämistä niin mutkikkaana ja vaikeana, että he pyrkivät pääsemään siitä eroon yksityistämällä koko toiminnan?”²³⁴

²³¹ Taisto Kaartisen haastattelu 9.5.2014; Henry Moision haastattelu 21.5.2014; Ilkka Sepän haastattelu. 12.3.2014.

²³² PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Esitys kaupunginhallitukselle elinkeinotoimiston tehtävien siirtämisestä PMK-Yhtiö Oy:lle, 11.9.1989.

²³³ Henry Moision haastattelu 21.5.2014.

²³⁴ Rautio 1989.

Vuonna 1989 jo 55 Suomen kunnassa toimi jonkinlainen kehitysyhtiö teollisuuskyläyhtiöstä yrityshautomoon. Odotukset näiltä yhtiöiltä elinkeinoelämän elvyttämiseksi olivat suuria. Raution mielestä osakeyhtiömuodon asettamat vaatimukset kannattavasta yritystoiminnasta johtivat siihen, että kunnan yrityksiä tarkasteltiin 80/20-säännön kautta, jonka mukaan 20 prosenttia kehitysyhtiön asiakkaista oli tuottavia ja 80 prosenttia ajanhukkaa. Rautio piti kyseenalaisena, että kunnan päättäjät ja yrittäjät saattoivat hyväksyä ajatuksen, jonka mukaan vain 20 prosentilla yrityksistä oli todellisia kykyjä.²³⁵

Elinkeinoasiamiehen Rautio näki henkilönä, jolle yrittäjien oli yrityskäyntien yhteydessä mahdollista puhua kuin ”ihminen ihmiselle”. Jos elinkeinoasiamiehestä tehtäisiin kehitysyhtiön toimitusjohtaja, muuttuisi hänen roolinsa kuuntelijasta ja auttajasta kauppiaksi, joka myisi yrittäjälle konsulttipalveluja kuin kuka tahansa yksityinen toimija. Lisäksi kehitysyhtiön asema ”yrityksenä yritysten joukossa” jäisi kyseenalaiseksi, sillä ”mikäli kunta pumppaa jatkuvasti yrityspalveluyhtiöönsä rahallista tukea, jää kilpailun vaikutus pois eikä kuntaan konsanaan voida perustaa toista konsulttitoimistoa, kenties parempaa kuin kunnan omistama yritys”.²³⁶

Pieksämäellä elinkeinopalvelujen ajateltiin ainakin aluksi olevan laadukkaampia suhteessa aiempaan kun ne tuotettaisiin yhtiössä: ”Tuotettujen palvelujen laatu paranee, koska asiakkaat eli Kaupunki, Maalaiskunta ja Yritykset ostavat vain hyviä tuotteita.” Palvelut tulisivat yhtiössä mukailemaan markkinoita, sillä palvelut olisivat hinnoiteltavissa markkinahintaisiksi kysynnän ja tarjonnan lain mukaisesti. Kaiken kaikkiaan yhtiön perustaminen nähtiin nykyaikaan saapumisena: ”Osakeyhtiö vastaa siihen ’huutoon’, jossa vaaditaan nykyaikaista, tehokasta ja joustavaa tapaa toimia osana elinkeinoelämän kehittämistä ja yritystoiminnan tukitoimenpiteitä.” Yhtiötä kaupunginhallitukselle suositeltiin asiantuntijanaan: ”Käytyjen lukuisien asiantuntija/asianosastahojen keskustelujen yhteisenä lopputulemana on selkeästi tullut [...] osakeyhtiömuotoisuus vastaa niihin haasteisiin, jotka tulevat kunnallisen tehokkuuden kehittämisen mahdollisuuksiksi.”²³⁷

²³⁵ Rautio 1989.

²³⁶ Rautio 1989.

²³⁷ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Esitys kaupunginhallitukselle elinkeinotoimiston tehtävien siirtämisestä PMK-Yhtiö Oy:lle, 11.9.1989.

Siinä missä teollisuuskyläyhtiön toiminta oli aikanaan rajattu ainoastaan yritystoiminnan käyttöön varattujen kiinteistöjen hallintaan, eli toimitilojen vuokraukseen ja myyntiin, haluttiin uudesta kehitysyhtiöstä rakentaa kokonaisvaltainen seudullisen elinkeinopolitiikan vastuujärjestäjä, jolta seudun kunnat hankkivat elinkeinopalvelut ostopalvelusopimuksin. Sekä maalaiskunnan ja kaupungin yhteisen elinkeinotoimiston tehtävät että teollisuuskyläyhtiön vastuualueet siirrettiin elinkeinoyhtiölle. Pieksämäen kaupunki, maalaiskunta ja myöhemmin myös Virtasalmi luovuttivat elinkeinopolitiikan hoidon kehitysyhtiölle, mikä poisti elinkeinoelämän kehittämisen osana kuntien omaa organisaatiota.²³⁸

Elinkeinoalan liiketoiminta-alueet kattoivat yritysten tarvitsemien toimitilojen myynnin ja vuokrauksen, yritysten elinkeinoneuvonnan, matkailuneuvonnan, sekä elinkeinopoliittisen ja matkailun kehittämistyön ja markkinoinnin. Yhtiön asiakkaita olivat seudun kunnat, yritykset, toimitilojen vuokraajat ja lunastajat, sekä matkailijat. Kunnat kustansivat yhtiön kautta yritysten neuvontapalvelut ja matkailumarkkinoinnin sekä itse ikään kuin ostivat tarvitsemansa elinkeinoasioiden hoitotehtävät ja markkinointipalvelut.²³⁹ Yhtiö harjoitti myös riskisijoitustoimintaa, joka sisälsi seudun yritysten rahoituksen tukemista, pääomasijoituksia, lainoja ja lainojen takauksia sekä yrityksille tarjottuja konsulttipalveluja kuntien ja yritysten kanssa sovitulla tavalla.²⁴⁰

Elinkeinoalan yrityksille tarjoama neuvonta oli aiempina vuosina ollut elinkeinoasiamiehen keskeisin tehtävä. Uuden yritystoiminnan käynnistymisen lisäksi elinkeinopolitiikassa paneuduttiin jo olemassa olevien yritysten kehittämiseen. Niin aloittavat kuin vanhatkin yrittäjät saivat vetoapua kehitysyhtiöltä. Konsulttien kanssa aloittavat yritykset saattoivat arvioida liikeidensä kannattavuutta, mahdollisuuksia hankkia rahoitusta, starttirahaa ja toimitiloja. Vanhat yrittäjät puolestaan saattoivat pohtia toimintansa kehittämistä ja kenties uudenlaisia investointeja.²⁴¹

Tarjoamalla yrittäjäkoulutusta ja erilaisia kursseja elinkeinoalan yhtiö pyrki vanhaan tapaan vahvistamaan yrittäjien ja yritysten henkilökunnan osaamista. 1990-luvun puolivälissä työn pula

²³⁸ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1992.

²³⁹ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Liiketoimintasuunnitelma / PMK-yhtiö Oy.

²⁴⁰ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK-Yhtymä Oy:n toiminta ja talous vuonna 1995. Hyväksytty kaupunginhallituksessa 27.19.1994.

²⁴¹ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Liiketoimintasuunnitelma /PMK-Yhtymä Oy.

kääntyi Pieksämäen seudulla osittain ammattitaitoisen työvoiman pulaksi, kun teollisuuden tuotanto kasvoi metalli- ja metsäteollisuudessa. Tähän pyrittiin reagoimaan edistämällä yritysten välistä yhteistyötä ja työvoiman kouluttamista tarvittaviin tehtäviin.²⁴²

Kehitysyhtiön tehtävänä oli myös tiedottaa käynnissä olevista hankkeista ja yritysten menestymistä tukevista yhteiskunnallisista apurahoista ja neuvonnasta, sillä yrittäjillä itsellään ei ollut aikaa ja asiantuntemusta perehtyä kunnilta ja valtiolta saataviin tukiin. Yhteiskunnallista konsulttiapua tarjosivat kuntien elinkeinoasioista vastaavien virkamiesten lisäksi valtion instituutioista Tekes²⁴³, Kauppa- ja Teollisuusministeriö (KTM) sekä vientiasiamies. Lisäksi Tekes ja KTM rahoittivat valtakunnallisina toimijoina yritysten investointeja ja osallistuivat kehittämiss Hankkeisiin. Yhteiskunnallisen konsulttiavun lisäksi PMK-Yhtymässä solmittiin sopimuksia myös yksityisten konsulttifirmojen kanssa, jotka saapuivat kouluttamaan seudun yrittäjiä.²⁴⁴

Vain harvoilla Pieksämäen seudun yrittäjillä oli mahdollisuus toteuttaa kehittämiss- ja investointihankkeensa tulorahoituksella, minkä vuoksi valtion rahoituksen lisäksi tarvittiin seudullista ja maakunnallista riskirahoitusta. PMK-Yhtymän suunniteltiin vastaavan seudullisesta riskirahoituksesta. PMK-Yhtymän toimitusjohtaja Markku Kakriainen totesi vuonna 1995 juuri yritysten rahoitusongelmien olleen toiminnan elpymisen esteenä. Rahaa olisi ollut Kakriaisen mukaan saatavilla, mutta vakuuspula oli kasvun ja investointien esteenä.²⁴⁵ Kakriainen halusi entisestään kehittää riskirahoitusjärjestelmää maa- ja seutukuntatasolla, ja puhui siten yritysten suoran tukemisen puolesta. Kakriainen oli vahvasti yrittäjien puolella ja pyrki toiminnallaan elvyttämään seudun yksityisen sektoria. Kakriaisen rooli poikkesi siten suhteessa kaupungin organisaatiossa toimineeseen elinkeinoasiamieheen, joka vahvemmin oli ollut kaupungin virkamies.

²⁴² PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK-Yhtymä Oy:n toiminta ja talous vuonna 1995.

²⁴³ Tällä hetkellä Tekes markkinoi olevansa ”yritysten, yliopistojen, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten haastavien tutkimus- ja kehitysprojektien ja innovaatiotoiminnan rahoittaja ja aktivoija”. Ks. [<http://www.tekes.fi/tekes>] Innovaatorahoituskeskus Tekes on Suomen valtion virasto, joka perustettiin vuonna 1983.

²⁴⁴ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Liiketoimintasuunnitelma /PMK-Yhtymä Oy.

²⁴⁵ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK-Yhtymä Oy:n toiminta ja talous vuonna 1995.

5.3. Kiistanalainen elinkeinoyhtiö PMK-Yhtymä Oy

5.3.1. Ristiriitaiset näkemykset elinkeinoasioiden järjestämisestä

Osakeyhtiönä PMK-Yhtymän toimintaa ohjasi sen hallitus. Hallitukseen valittiin paikallisesti kannuksensa hankkineita henkilöitä, joiden asiantuntemuksen katsottiin vievän eteenpäin seudullista kehittämistyötä. Mukana oli kaupungin taloudesta vastanneita viranhaltijoita, paikallisia yrittäjiä, pankkien edustajia, sekä muun muassa suurimman työnantajan edustajana päällikkö VR:n konepajalta. Yhtymän osakesalkusta 55 prosenttia kuului kaupungille, 18,3 prosenttia maalaiskunnalle, 8,1 prosenttia Keralle ja 6,6 prosenttia Pieksämäen Seudun Osuuspankille. Virtasalmen kunnan osakkeiden osuus oli 2,5 prosenttia. Loput osakkaat olivat paikallisia yrityksiä ja yrittäjäjärjestöjä.²⁴⁶

PMK-Yhtymä miellettiin suoraksi jatkumoksi Teollisuuskylä Oy:lle. Teollisuuskyläaikana yhtiön hallituksen puheenjohtajana toimivat Pertti Hietala ja vs. kaupunginjohtaja Taisto Kaartinen. Vuonna 1989 hallitusta johti professori Pertti Kettunen, mutta tämän jälkeen tehtävää hoitivat vuorotellen jälleen Hietala ja Kaartinen. Näiden kahden jäätyä eläkkeelle, otti tehtävän hoitaakseen kaupunginkamreeri Esko Kekki vuosiksi 1992–1994. Vuodesta 1995 puheenjohtajuus siirtyi Heimo Polvelle.²⁴⁷

Toimitusjohtajina teollisuuskyläyhtiössä toimivat kaupungin elinkeinoasiamiehet vuosina 1975–1989. Elinkeinoasiamies Henry Moisio oli teollisuuskylän toimitusjohtaja vuosina 1984–1989. Yhtiöittämisen ja laajemman elinkeinoyhtiön perustamisen jälkeen ensimmäiseksi kokopäiväiseksi toimitusjohtajaksi valittiin vuonna 1989 Hannu Hallikainen. Samalla nimi muutettiin PMK-Yhtymä Oy:ksi ja sen osakepääomaa korotettiin 2 200 000 markasta 5 284 000 markkaan.²⁴⁸

PMK-Yhtymä koki muutoksia hyvin pian perustamisensa jälkeen, kun 1.1.1990 Pieksämäen kaupungin ja maalaiskunnan yhteinen elinkeinotoimisto liitettiin PMK-Yhtymään. Muutoksen

²⁴⁶ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK-Yhtymä Oy:n toimintakertomus 1994.

²⁴⁷ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK-Yhtymä Oy:n toimintakertomus 1994.

²⁴⁸ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK-Yhtymä Oy:n toimintakertomus 1994.

jälkeen kaikki elinkeinoasioiden hoito oli keskitetty elinkeinoyhtiöön. Toimitusjohtaja Hannu Hallikainen ja puolenkymmentä muuta toimihenkilöä irtisanoutuivat tehtävistään tammikuussa 1990, sillä voimaan astunut organisaatiouudistus ei selventänyt toimenkuvaa eikä erimielisyyksiltä vältytty. Maalaiskunnan elinkeinoasiamies ja PMK-Yhtymän kehittämisspäällikkö Risto Ockenström totesi elinkeinoyhtiön saaneen aikaan kovin vähän mitään konkreettista, vaikka miljoonia markkoja olikin kulunut.²⁴⁹

Elinkeinoasiamies Henry Moisiokin irtisanoutui organisaatiomuutoksen jälkeen. Lähtiessään Moision kerrottiin sanoneen, ettei hän ollut saanut kaupungissa työlleen riittävästi tukea.²⁵⁰ Moisio oli alusta saakka vastustanut kehitysyhtiön muodostamista, sillä hänen mielestään elinkeinopolitiikan tuli ensisijaisesti olla osa kuntien omaa toimintaa eikä hän nähnyt hyvänä ratkaisuna elinkeinopolitiikan ulkoistamista. Moision mukaan seudullinen yhteistyö kaupungin ja maalaiskunnan välillä oli 1980-luvun lopulla erinomaisen toimivaa elinkeinoasioiden hoidossa jo silloin, kun ne oli järjestetty yhteiseen elinkeinotoimistoon. Kun elinkeinotoimisto liitettiin elinkeinoyhtiöön, katsoi Moisio parhaaksi siirtyä toisiin tehtäviin.²⁵¹

Toimitusjohtaja Hallikaisen tilalle valittiin silloinen Mikkelin läänin yrittäjien toimitusjohtaja Markku Kakriainen. Hänen lisäksi yhtiössä toimivat kehityspäällikkönä maalaiskunnan elinkeinoasiamies Risto Ockenström, matkailupäällikkönä Anne Taivalantti, markkinointisihteerinä Elisa Juvonen, sekä toimistosihteerinä Airi Tarvainen. Yhtymän palvelukseen palkattiin väliaikaista henkilökuntaa kulloisenkin tarpeen mukaan projektien ja hankkeiden yhteydessä.²⁵²

PMK-Yhtymä ajautui vuonna 1991 kiistaan kaupungin vasemmistopoliitikkojen kanssa, kun PMK-Yhtymä osti toimitusjohtaja Kakriaisen päätöksellä virtasalmelaisyritys Motopark Oy:n osakkeita puolen miljoonan markan edestä. Motopark Oy oli yksi seudun matkailun tärkeimmistä kohteista, ja yritys oli PMK-Yhtymässä osakkaana samoin kuin Virtasalmen kunta, mutta tästä huolimatta demareiden mielestä elinkeinoyhtiön varoja oli käytetty väärin ja kaupungin yhtymään sijoittamat varat oli tästä syystä palautettava. Vuoden aikana kaupunki oli maksanut PMK-Yhtymälle elinkeinopalveluista hiukan yli miljoona markkaa ja maalaiskunta puolestaan 550 000 markkaa. Osakeyhtiölain suomissa puitteissa elinkeinoyhtiön toimitusjohtaja saattoi

²⁴⁹ Ruohonen 1996, 201.

²⁵⁰ Ruohonen 1996, 201.

²⁵¹ Henry Moision haastattelu 21.5.2014.

²⁵² PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK-Yhtymä Oy:n toimintakertomus 1994.

kuitenkin toimia itsenäisesti sosiaalidemokraattien kykenemättä estämään osakesijoituksia, eikä kaupungin yhtymään sijoittamia varoja palautettu.²⁵³

Vaikka elinkeinoyhtiötä perustettaessa johtoajatus oli ollut käynnistää kuntien välinen seudullinen yhteistyöprojekti, kyräilivät kunnat edelleen keskenään kehittämiseen käytettyjen kulujen jyvittämisestä. Toinen ei saanut hyötyä toista enempää, eikä toinen halunnut kantaa riskiä toisen kunnan alueelle kuuluneen yrityksen riskirahoituksesta. Tämän vuoksi elinkeinoyhtiön toimivaltuuksista ajaututtiin kiistelemään jo varhaisessa vaiheessa. Kun kaupungin ja yhtymän ostopalvelusopimus päättyi vuoden 1992 lopulla, halusi kaupunki neuvotella uudet ehdot yhtiömältä ostetuista palveluista. Demarit halusivat ennen kaikkea lisätä kaupungin valvontaa PMK-yhtymässä. He olivat pahoillaan siitä, että PMK-Yhtymän hallituksessa istui enemmän elinkeinonolamien edustajia ja virkamiehiä kuin poliittisesti valittuja luottamushenkilöitä.²⁵⁴

Pieksämäen Lehti haastatteli elokuussa 1992 eläköityvää Osuuspankin johtaja Olavi Ryhästä, jonka mielestä PMK-Yhtymän ja Pieksämäen kaupungin väliset erimielisyydet olivat heikentäneet yhtiön toimintamahdollisuuksia:

PMK-Yhtymässä on ollut riitelyä. Se ei ole tuntunut täällä oikein mukavalta. Eiköhän sinnekin pitäisi nyt saada työrauha. Osuuspankkikin on mukana yhtymässä, mutta missään vaiheessa emme ole edes odottaneet sieltä osinkoja. Minusta tärkeämpää on jokainen uusi työpaikka, joka seudulle saadaan aikaiseksi.²⁵⁵

Toimitusjohtaja Kakriainen julkaisi saman vuoden lokakuussa Pieksämäen Lehdessä avoimen kirjoituksen kaupunginvaltuutetuille. Kirjeessään Kakriainen avasi yhtiön toimintaa, vaikka hän totesi kirjeen alussa selostaneensa toimintaa ja taloudellista tilannetta kaupungin luottamusmiehille jo moneen kertaan. Kakriainen myös korosti, kuinka PMK-Yhtymä oli perinyt Teollisuuskylä Oy:n velat, eikä se siten ollut voinut aloittaa toimintaansa puhtaalta pöydältä. Velkojen vuoksi yhtiön tulos oli käyttökatteella mitattuna vuonna 1989 ollut miinuksella lähes 634 000 markkaa, mutta tulos oli kehittynyt parempaan suuntaan siten, että vuonna 1991 tulos oli enää noin 118 000 markkaa tappiolla. Kakriainen otti kantaa myös yhtiön takaustappioihin, joista sitä oli parjattu. Kakriainen korosti, kuinka takaukset oli nähtävä laajemmassa mitakaavassa, mikäli laman riuduttama yritystoiminta haluttiin saada elpymään: ”Pään pistäminen

²⁵³ Ruohonen 1996, 204.

²⁵⁴ PL 16.7.1992: ”Elinkeinojen kehitystyöhön lisää terävyyttä”; PL 6.10.1992: ”Elinkeino-yhtiön toimintaan lisää linjakuutta”.

²⁵⁵ PL 26.8.1992: ”Vahva talousmies uskoo alueensa mahdollisuuksiin”.

pensaaseen ja toisen osapuolen syyttely ei johda mihinkään.” Kakriaisen mielestä riskirahoittajana toimiminen sisälsi vaaran, että myös tappioita välillä syntyi.²⁵⁶

Kakriainen summasi samassa kirjoituksessa Pieksämäen kaupungin elinkeinorakennetta, jonka työvoimasta puolet työskenteli julkisella sektorilla. Yritystoiminnasta suurin osa oli syntynyt pääpaikkaansa muualla pitäneiden yhtiöiden kautta, joista esimerkeiksi Kakriainen nosti yhtiöt GWS, Lival, Inntrio, Raamattutalo, Brukens, sekä Suomen viilutuotteet. Kakriaisen mielestä paikallinen pk-yritystoiminta tarvitsikin yhä enemmän tukea juuri riskirahoituksen muodossa. Kakriainen päätti kirjeensä pyyntöön: ”Toivottavasti vaalien jälkeen tilanne vakiintuu ja ryhdytään yhteistyössä rakentamaan Pieksämäen yritystoimintaa uuteen nousuun.”²⁵⁷

Kaupunki solmi elinkeinoyhtiön kanssa uuden ostopalvelusopimuksen vuoden 1992 lopulla. Aiempaan verrattuna PMK-Yhtymän toiminta jakautui sopimusesityksessä neljään lohkoon. Peruspalvelujen rinnalla oli omat alueensa markkinoinnille, kehittämistoiminnalle sekä sijoitus- ja kiinteistötoiminnalle. PMK-Yhtymältä toivottiin erityisesti toimenpiteitä asukasluvun laskun²⁵⁸ pysäyttämiseksi ja teollisten työpaikkojen lisäämiseksi.²⁵⁹

PMK-Yhtymän asema kunnallispoliittisena kiistakapulana ei helpottanut yhtymän seuraavina vuosina. Pieksämäellä käytiin lokakuussa 1992 kunnallisvaalit, joissa kokoomus ja keskusta menettivät paikkoja SMP:n ja SDP:n ollessa voittajia. Ilkka Seppä pohti Pieksämäen lehden pääkirjoituksessa, kuinka SMP:n ja SDP:n yhteistyölle mahtaisi käydä, sillä kyseisillä puolueilla oli vaalien jälkeen hallussaan enemmistö valtuustopaikoista. Sepän mukaan vaaleissa olivat menestyneet menneinä vuosina voimakkaiksi persooniksi havaitut hahmot. SDP:n Arvi Myllymäkeä ja Unto Orraista Seppä tituleerasi ”yritystoiminnan äärimmäisiksi jarrumiehiksi”. Vastapuolella seisoivat puolestaan kokoomuksen Pekka Seppä, joka tunnettiin ”tiukanlinjan poliitikkona ja yritystoiminnan voimallisena puolustajana”.²⁶⁰

Vihreiden Jaakko Savola mainittiin hänkin. Ennen kokoomuksen riveissä toiminut Savola nousi valtuustoon nyt eri puolueen listalta ja Sepän mukaan Savola oli ottanut hampaisiinsa erityisesti

²⁵⁶ PL 3.10.1992: ”Minun pääkirjoitukseni: Avoin kirje kaupunginvaltuutetuille”.

²⁵⁷ PL 3.10.1992: ”Minun pääkirjoitukseni: Avoin kirje kaupunginvaltuutetuille”.

²⁵⁸ Pieksämäen asukasluku kasvoi aina vuoteen 1985 saakka ja oli ylimmillään noin 14 380 asukasta. Tämän jälkeen paikkakunnan väestö väheni vuosi vuodelta. Ks. Liite 2.

²⁵⁹ PL 22.19.1992: ”PMK-Yhtymän rooli selvillä”.

²⁶⁰ PL 19.10.1992: ”Huominenko uusissa käsissä”.

PMK-Yhtymän.²⁶¹ Tällä Seppä luultavasti viittasi Savolan tekemiin useisiin valituksiin sahayrityksen sijoittamisesta paikkakunnalle. Pieksämäen seudulla oli PMK-Yhtymän tekemän selvityksen mukaan edellytyksiä kannattavalle kuusisahalle, minkä vuoksi toimitusjohtaja Markku Kakriainen ja maalaiskunnan kunnanjohtaja Keijo Tikka olivat ryhtyneet puuhaamaan sahan perustamista seudulle. Sahalle etsittiin niin kokenutta yrittäjää kuin sopivaa sijoituspaikkaa. Savola ja vihreät valittivat ympäristönsuojelullisista syistä sijoituslupapäätöksestä useaan otteeseen, minkä vuoksi sahaan lupautunut yrittäjä vetäytyi hankkeesta ja perusti sahan toiselle paikkakunnalle. Sahan perustaminen kariutui siten poliittiseen vastustukseen.²⁶²

Kaupunginjohtajana vuoden 1993 alusta toimineen Heimo Polven mielestä tällaiset valitukset kolhivat pahoin kaupungin yritysimagea. Hänen mukaansa yrittäjät vetosivat vielä useiden vuosien päästä sahan sijoittamisesta käytyyn ”valitusruljanssiin” ja totesivat, etteivät uskalla perustaa yritystä Pieksämäelle, koska ”kaikista päätöksistä valitetaan”.²⁶³ Seppä totesi kunnallisvaalien jälkeisessä analyysissään, kuinka ”värikäs joskin risainen elämä kaupungin hallinnossa jatkuu.”²⁶⁴ Kommentissa kalskahti ikävä ennustuksenomaisuus, sillä poliittinen elämä ei Pieksämäellä suinkaan tulevina vuosina tasaantunut, ja myrskyn silmään ajautui pian itse kaupunginjohtaja Polvi.

5.3.2. Seudulliset kehittämishankkeet toiminnan ohjenuorana

Seudun kehittämisen ja samalla PMK-Yhtymän toiminnan tavoitteita ryhdyttiin vuoden 1992 lopulla suunnittelemaan Pieksämäen seudun elinkeinojen kehittämissuunnitelmassa, jonka laatiminen ennakoiti pian voimaan astuvaa lakia. Vuonna 1994 astui nimittäin voimaan laki, jonka seurauksena maakunnalliset liitot määrättiin vastaamaan alueellisesta kehittämistyöstä. Maakunnat toimivat yhteen sovittajina ja pääneuvottelijoina kuntien ja valtion välillä sopien hankkeiden aluekehitysrahoista. Seudullinen kehittämistyö puolestaan tuli kuntien muodostamien liittojen tehtäväksi ja seudullisen kehittämissuunnitelman laatiminen pakolliseksi.²⁶⁵

²⁶¹ PL 19.10.1992: ”Huominenko uusissa käsissä”.

²⁶² Polvi 2007, 76–77.

²⁶³ Polvi 2007, 78.

²⁶⁴ PL 19.10.1992: ”Huominenko uusissa käsissä”.

²⁶⁵ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK-yhtymä Oy:n toiminta ja talous vuonna 1995.

Koska Suomen alueet ja kunnat poikkesivat toisistaan, eivät syrjäseudut, maaseutu, saaristo, taantuvat teollisuusalueet ja suurkaupungit kaivanneet valtiolta yhdenmukaista tukea. Epärealistisiksi ja todellisuudesta irrallisiksi koettujen kokonaissuunnitelmien tilalle kaivattiin toimenpiteitä, jotka ottivat huomioon paremmin alueiden erilaiset tarpeet.²⁶⁶ Uudistus oli osa kansallista ja kansainvälistä kehitystä, jossa aiempi ylhäältä alas johdettu kehittäminen haluttiin kääntää päinvastaiseksi alueiden omaehtoiseksi kehittämiseksi.

Pieksämäen seudun elinkeinojen kehittämisohjelma oli alueiden kehittämisestä annetun asetuksen mukainen kehitysalueohjelma. Se oli laadittava, sillä kaikki seudulliset, kuntakohtaiset ja muut hankkeet saattoivat saada aluekehitysrahaa ainoastaan siinä tapauksessa, että ne sisältyivät kehitysohjelmaan. Suomen liittyttyä Euroopan unioniin vuonna 1995 EU:n kehitysrahat ohjautuivat seudullisiin hankkeisiin ja Pieksämäen seutu muun Etelä-Savon ohella määriteltiin korkeinta tukea saavaksi tukialueeksi. Tässä mielessä alueiden tasa-arvoisen kehittymisen ideaa ei ollut hylätty, mutta kansallinen aluepolitiikka sen instrumenttina jäi kuitenkin pois 1990-luvulla, kun sen korvasivat alueellinen kehittäminen ja EU-aika.²⁶⁷

Ohjelmaa valmistelemaan asetettiin joulukuussa 1992 työryhmä, johon kuuluivat seudun kuntien johtajat: aluksi Pertti Hietala ja vuodesta 1993 alkaen Heimo Polvi Pieksämäen kaupungista, Keijo Tikka Pieksämäen maalaiskunnasta, Tuomas Saukkonen Haukivuorelta, Tenho Tiili Jäppilästä, Pekka Toivonen Kangasniemeltä ja Kari Käyhkö Virtasalmelta. Mikkelin läänin maakuntayhtymästä mukana olivat kehittämisjohtaja Raimo Hoviniemi ja maakuntasihteerit Jukka Vepsäläinen.²⁶⁸

Seudun elinkeinopoliittisia painopisteitä pohtimaan asetettiin toinen työryhmä, johon kuuluivat kaupunginjohtaja Heimo Polvi, maalaiskunnan kunnanjohtaja Keijo Tikka, sekä elinkeinoelämän edustajia. Elinkeinoelämää edustamassa mukana oli päätoimittaja Ilkka Seppä Pieksämäen Yrittäjistä, toimitusjohtaja Seppo Vanninen Pieksämäen kauppakamariosastosta, toimitusjoh-

²⁶⁶ Sippola 2011, 289.

²⁶⁷ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Pieksämäen seudun elinkeinojen kehittämisohjelma s. 2.

²⁶⁸ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Pieksämäen seudun elinkeinojen kehittämisohjelma s. 3.

taja Markku Kakriainen PMK-Yhtymä Oy:stä sekä Pieksämäen maataloustuottajien puheenjohtaja Esko Pulliainen. Alun perin kahden työryhmän toiminta yhdistettiin, sillä seudun kehittämissuunnitelman ja elinkeinostrategioiden koettiin palvelevan samaa päämäärää.²⁶⁹

Pieksämäen seudun vahvuuksiksi nämä yhteen kokoontuneet päättäjät nimesivät runsaat metsävarat, metsäalan osaamisen sekä puhtaan luonnon, jonka keskelle johtivat hyvät liikenneyhteydet. Elinkeinorakenne nähtiin pienine ja keskisuurine yrityksineen monipuolisena, minkä lisäksi suuren toimijan, VR:n konepajan, toimintojen toivottiin laajenevan. Seudun koulutusedellytykset ja monipuolinen palveluvarustus nähtiin tekijöinä, joiden varaan kehitystä olisi myös voitu rakentaa. Seudun heikkouksia puolestaan olivat jatkojalostusmahdollisuuksien puuttuminen ja pula tuotannollisista yrityksistä. Samoin heikko riskinotto-kyky, huono imago, vientikemuksen, valtakunnan tason lobbareiden ja poliittisen voiman puute, väestön koulutustaso ja yhteisen näkemyksen puute nähtiin kehitystä estävinä tekijöinä.²⁷⁰

Varsinaiset uhkat Pieksämäen seudulla liittyivät monin osin samoihin ongelmiin kuin muillakin taantuvilla paikkakunnilla: ammattitaitoisen työvoiman siirtyminen muualle, ostovoiman väheneminen, aseman heikkeneminen, resurssipula ja maaseudun autioituminen. Lisäksi Pieksämäen seutua koskettavia uhkakuvia olivat ennen niin merkittävän julkisen sektorin työpaikkojen väheneminen ja näkemysristiriidat siitä, kuinka tilanteessa olisi toimittava.²⁷¹

Suhteessa muuhun Mikkelin lääniin Pieksämäen seudun osuus teollisuustuotannosta oli alhainen, jalostusarvo vaatimaton ja viennin arvo häviävän pieni. Seudulle kuitenkin haluttiin luoda menestystarina, joka suurten tehtaiden puuttuessa perustui pieneen ja keskisuureen yritystoimintaan. Seudullisen yhteistyön tavoitteena oli edistää yritysten välistä yhteistyötä tarjoamalla elinkeinoelämää tukevaa koulutusta ja tutkimustoimintaa. Yhteistyöllä pyrittiin myös turvaamaan keskeinen liikenteellinen asema ja luomaan elinkeinoelämän kehittymiselle paremmat edellytykset.²⁷²

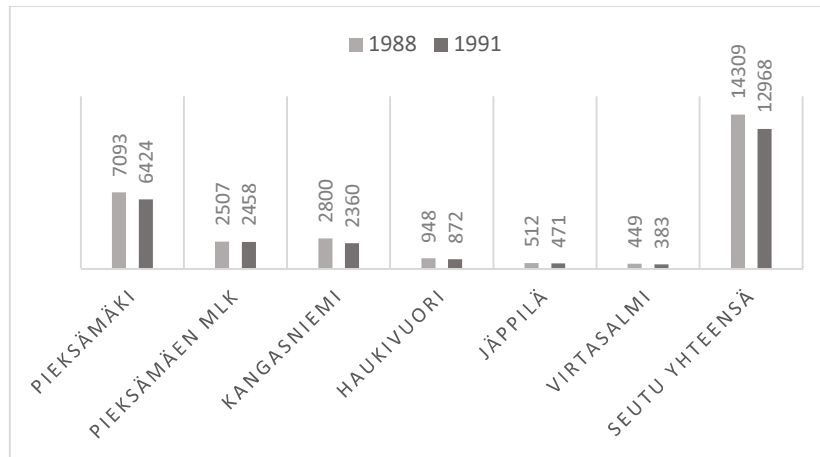
²⁶⁹ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Pieksämäen seudun elinkeinojen kehittämissuunnitelma s. 3.

²⁷⁰ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Pieksämäen seudun elinkeinojen kehittämissuunnitelma s. 4.

²⁷¹ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Pieksämäen seudun elinkeinojen kehittämissuunnitelma s. 5.

²⁷² PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Pieksämäen seudun elinkeinojen kehittämissuunnitelma s. 10.

Kuvio 1. Pieksämäen seudun kuntien työpaikkojen yhteenlaskettu määrä vuosina 1988 ja 1991.

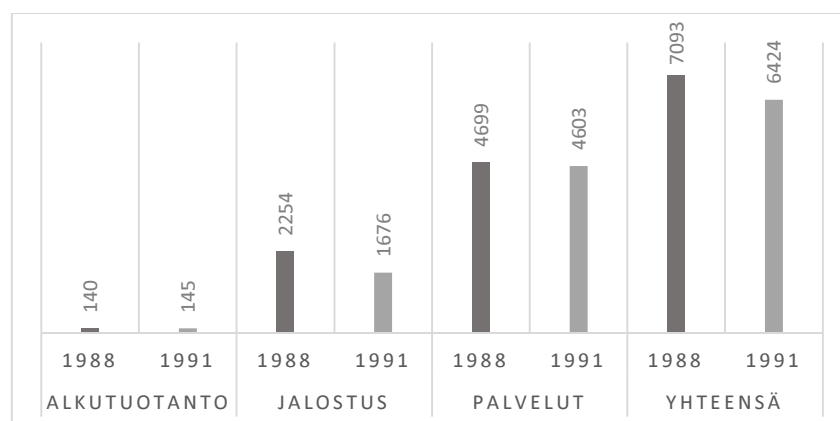
Lähde: PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Pieksämäen seudun elinkeinojen kehittämissuunnitelma s. 9.

Kuviosta 1 voidaan havaita, kuinka jokaisessa seudun kunnassa työpaikkojen määrän kehitys vuodesta 1988 vuoteen 1991 oli negatiivinen. Kolmessa vuodessa Pieksämäen seutu menetti yli 1300 työpaikkaa eli noin kymmenyksen kaikista työpaikoista. Lama alkoi purra vuonna 1991, jonka aikana yhteensä 34 yritystä ajautui konkurssiin. Metallialalla väkeä lomautettiin menekkivaikeuksien vuoksi. Lokakuussa vuonna 1991 paljastuivat valtakunnalliset säästösuunnitelmat: valtion, kuntien ja kuntainliittojen viroista tuli Pieksämäellä vähentää yhteensä 1000 virkaa.²⁷³ Vuosina 1992–1993 työpaikkojen häviäminen jatkui ja talouden lama syveni.

Pieksämäen kaupunki menetti tilaston mukaan 669 työpaikkaa. Niistä suurin osa menetettiin erityisesti jalostuksen osalta, yhteensä 578 työpaikkaa:

²⁷³ Ruohonen 1996, 204–206.

Kuvio 2. Pieksämäen kaupungin työpaikat 3-jakoisen toimialaluokituksen mukaan vuosina 1988–1991.

Lähde: PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Pieksämäen seudun elinkeinon kehittämishjelma s. 9.

Seutu oli 1990-luvun alkuun saakka nojannut maa- ja metsätalouden sekä julkisten palvelutyöpaikkojen suureen määrään, minkä vuoksi niiden menettäminen vei pohjan puitteilta, joissa menneinä vuosikymmeninä oli totuttu toimimaan. Suuria julkisia työnantajia seudulla olivat olleet VR:n ja paikallishallinnon lisäksi Vaalijalan kuntayhtymä ja Suomen kirkon sisälähetysseuran oppilaitos. Seudullisessa kehittämisessä VR:n vaikutus oli yhä 1990-luvulla keskeinen vaikka yhtiö olikin supistanut voimakkaasti toimintojaan Pieksämäellä. VR:n konepajan kehittämismahdollisuuksia pyrittiin yhä turvaamaan seudullisesti, sillä yhtiöllä nähtiin olevan metallialan osaamista ja hyvät toimintapuitteet. Erityisesti seudun yrityksiä kannustettiin verkostoitumaan alihankintaverkostoksi, jotta VR:n kaltainen valtion suuryritys olisi voinut paremmin hyödyntää paikallisten pk-yrittäjien palveluja.²⁷⁴

PMK-Yhtymän toiminta tukeutui Pieksämäen seudun elinkeinon kehittämishjelmaan ja siinä hahmoteltuun menestysideaan. Kehittämishankkeilla haluttiin tukea osaamista metalli- ja graafisessa teollisuudessa, mekaanisessa puunjalostusteollisuudessa, erikostuvassa maa- ja metsätaloudessa ja jatkojalostuksessa. Lisäksi tavoitteena oli entistä paremmin tuotteistaa kulttuuri ja matkailupalveluja.²⁷⁵

²⁷⁴ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Pieksämäen seudun elinkeinon kehittämishjelma s. 15.

²⁷⁵ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK-Yhtymä Oy:n toiminta ja talous vuonna 1995.

PMK-Yhtymä suunnitteli kehittämishankkeita kehittämisohjelman pohjalta. Vuonna 1994 yhtymä oli ollut mukana jätehuoltoa ja jätteiden hyödyntämistä kehittäneessä projektissa, kuusisahan perustamishankkeessa, sekä kehittämässä Naarajoki-Kyyvesi melontareittiä. Yhtymä oli laittanut alulle ammatillisen koulutuksen ja työelämän yhteyksiä vahvistavan hankkeen, ollut mukana kannustamassa työttömiä ja työttömyysuhan alla painivia yrittäjyyteen ja työhön uudelleensijoittumiseen, sekä kehittämässä yhteistyöverkostoja pienyritysten välillä. Lisäksi se oli markkinoinnin kautta tehnyt Pieksämäen seutua tunnetuksi ”Suomen Sylinä” ja vetovoimaisena yritysten sijaintipaikkakuntana.²⁷⁶

Toimitusjohtaja Kakriainen arvioi elinkeinoyhtiön vuoden 1994 tulosta ”yhteiskunnallisen taseen” kautta. Vaikka yhtymä oli tuottanut tappiota noin 230 000 markkaa, olivat kuntien niistä yrityksistä saamat verotulot, joissa yhtymä oli rahoituksellisesti mukana, korvanneet tappiot ”moninkertaisesti”. Käsite ”yhteiskunnallinen tase” on kuvaava ilmaus siitä, kuinka hankalaa kehittämistyön tuloksia oli mitata. Esimerkiksi yritysneuvonnan ja kehittämiskonsultoinnin tuloksia mitattiin syntyneiden yritysten ja uusien työpaikkojen määrällä suhteessa menetettyihin. Vuonna 1994 Pieksämäen seudulla oli perustettu 90 uutta yritystä, joissa työpaikkoja oli 124. Toiminnan puolestaan oli lopettanut 18 yritystä ja samalla ne olivat vieneet mennessään 32 työpaikkaa.²⁷⁷

5.3.3. Matkailu ja markkinointi osana elinkeinopolitiikkaa

1980-luvun puolivälissä matkailu seudulla oli piristynyt kun Pieksämäellä oli ryhdytty kartoittamaan läänin kehittämisrahan kannustamana matkailun mahdollisuuksia.²⁷⁸ Matkailu oli Pieksämäellä kaupungin omaehtoista kehittämistä juuri paikallisin edellytyksin.²⁷⁹ Tärkeimpiä vetovoimatekijöitä kaupungin alueella olivat 1980–1990-luvuilla muun muassa Hiekanpään nukketalo ja kongressihotelli Savonsolmu. Savonsolmu tarjosi vierailleen ohjelmapaketteja, joihin saattoi sisältyä muun muassa golfinpelua pimeällä, hiihdonopetusta tai melontaa Naarajoella. PMK-Yhtymän silloinen matkailupäällikkö Anne Taivalantti muistelee, kuinka juuri ohjelma-

²⁷⁶ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK-Yhtymä Oy:n toiminta ja talous vuonna 1995.

²⁷⁷ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK-Yhtymä Oy:n toiminta ja talous vuonna 1995.

²⁷⁸ Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1989, 15.

²⁷⁹ Henry Moision haastattelu 21.5.2014.

paketit tekivät Savonsolmu-hotellin tarjonnasta erottuvaa, ja kuinka Pieksämäen vetovoimatekijöitä olivat erilaisten kohteiden lisäksi juuri tapahtumat ja elämykset.²⁸⁰ Vuonna 1976 avattu ja sittemmin kokouksien ja kongressien pitopaikkana laajempaankin maineeseen noussut Savonsolmu-hotelli kohtasi tosin talousvaikeuksia 1990-luvun alussa.²⁸¹ Aiemmin matkailulautakunnan ja kaupungin elinkeinoasiamiehen vastuulla ollut matkailuasioiden hoito integroitiin PMK-Yhtymän perustamisen yhteydessä kehitysyhtiölle ja kaupungin oma matkailulautakunta lakkautettiin tarpeettomana.²⁸²

Kaupunginvaltuuston varapuheenjohtaja Arvi Myllymäki lausui mielipiteenään vuonna 1992, ettei Pieksämäen seudulla ollut luontaisia edellytyksiä matkailulle eikä kaupungin ohi kulkenut sellaisia turistivirtoja, että matkailun edistämiseen paikkakunnalla olisi kannattanut panostaa. Pieksämäen Yrittäjät ry vastasi Myllymäen tuomioon huomauttamalla, ettei ”matkailunvirtoja ole valmiiksi olemassakaan”. Yrittäjien mukaan matkailijoiden houkuttelu vaati vuosien työtä ja paikkakunnan omaa panosta. Vaikka kaupunki ”kammoksui suoria tukia yrittäjille”, olisi kaupunki yrittäjien mielestä voinut aktiivisemmin tukea itse tapahtumia.²⁸³

Pieksämäkeä ei juuri mielletty matkailupaikkakuntana, minkä vuoksi matkailuasioiden hoito oli pitkään vaatimatonta.²⁸⁴ Matkailun vakiintumattoman roolin vuoksi siitä saatavaa hyötyä oli alituisesti perusteltava seudun päättäjille. Matkailualan yrittäjät pyrkivät perustelemaan matkailua kaupungin päättäjille elinkeinopoliittisesta näkökulmasta:

Matkailu on tuloa tuottavaa ja työpaikkoja synnyttävää toimintaa. [...] Matkailumarkkinointi ei ole ainoastaan työtä matkailijoille vaan se myös vireyttää paikkakuntaa, sen omia asukkaita, lisää heidän viihtyvyyttään ja myös sitä kautta yritysten halukkuutta sijoittua paikkakunnalle.²⁸⁵

Taivalantti kertoo 1990-luvulla laatineensa Matkailun edistämiskeskus MEK:in avustuksella selvityksen matkailijoiden seudulle jättämistä tulovirroista. Selvityksen avulla hän koki pystyneensä osoittamaan matkailun seudulle tuoman hyödyn paremmin, kun se oli esitettävissä lukuina. Matkailulla koettiin olevan myös kaupungin imagoa nostattava vaikutus ja siten se oli keskeinen osa myös seudun markkinointia.²⁸⁶

²⁸⁰ Anne Taivalantti, henkilökohtainen tiedonanto 24.11.2014.

²⁸¹ Ruuhonen 1996, 184, 190.

²⁸² Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomus 1989, 15–16.

²⁸³ PL 14.8.1992: ”Pieksämäki Arvin arviota parempi”.

²⁸⁴ Henry Moision haastattelu 21.5.2014.

²⁸⁵ PL 14.8.1992: ”Pieksämäki Arvin arviota parempi”.

²⁸⁶ Anne Taivalantin haastattelu 8.5.2014.

Matkailussa Pieksämäki toimi yhteistyössä muiden Itä-Suomen kuntien kanssa ottamalla osaa Saimaan Matkailu ry:n toimintaan. Saimaan Matkailu ry:n toimialueena oli Saimaan vesistön yhdistämä yhtenäinen Itä-Suomen matkailualue ja 1980–1990-luvuilla yhdistys edisti Itä-Suomen matkailua sloganilla ”Iloista lomaa Itä-Suomessa”. Taivalantti muistaa kuitenkin, kuinka hänen oli eräässäkin yhdistyksen kokouksessa painokkaasti vaadittava Pieksämäen pääsyä Itä-Suomesta kertovaan esitteeseen kun Pieksämäki uhkasi jäädä kokonaan huomiotta muiden vähetellessä sen matkailullista merkitystä ja pientä kokoa.²⁸⁷ Saimaan Matkailu ry:n ohella tärkeimmät yhteistyökumppanit matkailumarkkinoinnissa olivat Pieksämäen seudun kunnat ja alueella toimivat matkailuyritykset. PMK-Yhtymässä matkailuyritysten toimintaa pyrittiin edistämään neuvomalla ja konsultoimalla. Yhtymä pyrki ottamaan vastuun kaikkien seudun kuntien matkailumarkkinoinnista niin kuin yhtiötä perustettaessa oli ollut tarkoitus.

Matkailun ja markkinoinnin haluttiin PMK-yhtymässä kulkevan käsi kädessä toisiaan palveleen. Markkinointi ymmärrettiin sekä ulkoisena että sisäisenä. Sisäinen markkinointi viittasi kaupungin päätöksentekoon, jolla puolestaan oli suuri merkitys seudun imagon kannalta. Seudun kuntien päätöksenteossa haluttiin päästä eroon niitä vaivanneesta ikävästä maineesta kuntina, joissa päätöksenteko oli konfliktien sävyttämää. PMK-Yhtymä korosti, kuinka seudulla oli tavoiteltava selkeitä toimintastrategioita, joihin päättäjät myös olisivat sitoutuneet. Ulkoisen markkinoinnin oli tarkoitus rakentua sisäisen päälle, sillä sisäisesti johdonmukaisen ja määrätietoisien päätöksenteon uskottiin tuovan luottamusta ja hyvää imagoa, joka osaltaan vetäisi alueelle uusia asukkaita ja yrittäjiä. ”Jokainen seudun asukas on oman alueensa markkinoija”, toettiin PMK-Yhtymän vuosikertomuksessa vuodelta 1995.²⁸⁸

Samana vuonna Pieksämäestä kuitenkin julkaistiin Helsingin Sanomien kuukausiliitteessä paikkakunnan asukkaiden mieliin vuosiksi jäänyt artikkeli, jossa Pieksämäen kaupunki nimettiin Suomen onnettomimmaksi paikkakunnaksi:

Suomen onnettomimman kaupungin pitkillä, pimeillä kaduilla märkä tuuli pääsee pieksämään kasvoja. [...] Ilman VR:ää, ratapihaa ja konepajaa Pieksämäkeä tuskin olisi olemassa. Ja VR:n kutistuessa kuihtuu myös koko suon päälle rakennettu kaupunki. [...] Nyt kaupunki on kuin halvaantunut. Jotakin uutta pitäisi yrittää,

²⁸⁷ Anne Taivalantin haastattelu 8.5.2014.

²⁸⁸ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK-Yhtymä Oy: Toiminta ja talous vuonna 1995.

mutta kukaan ei keksi mitä. Kun joku ehdottaa vaikka sahan perustamista, kaupungin elimiin sataa valitusten ryöppy ja hanke kaatuu siihen. Pieksämäkeläiset sanovat itsekin olevansa valittajia. Jos ei muusta, niin valitetaan siitä, että muut valittavat.²⁸⁹

Helsingin Sanomien artikkelin päätteeksi todettiin, kuinka tilastoanalyysi oli leikkimielinen ja kuinka analyysiin valittiin vain mittareita, jotka onnellisuuden sijaan mittasivat onnettomuutta.²⁹⁰ Tästä huolimatta artikkeli sai pieksämäkeläiset apeiksi. Vuonna 1996 pieksämäkeläisten arviot omasta kunnastaan olivat Kuntaliiton tutkimuksen mukaan pohjalukemissa, sillä vain viidennes pieksämäkeläisistä oli sitä mieltä, että kaupungissa oli hyvä elää ja asua. Vastaavasti noin 80 prosenttia väestöstä antoi negatiivisen arvion.²⁹¹

Kielteisen ilmapiirin havaitsi kaupunkiin saapuessaan myös toimittaja Hannu Suojanen, kun hän vuonna 2000 kirjoitti Länsi-Savossa ilmestyneen kolumninsa otsikolla ”Surkeuden eliittiä?”. Suojanen toi kolumnissaan esille, kuinka hän oli hämmästynyt kaupungissa vallinneesta alakulosta ja siitä, kuinka negatiivisesti sen asukkaat kotikaupungistaan puhuivat:

[Paikallisen majoitusliikkeen] omistajan mielestä Pieksämäki on kuoleva kylä, josta kaikki kyvykkäät ihmiset muuttavat pois. [...] Eräs muualla opiskeleva syntyperäinen pieksämäkeläinen kuvaili lapsuuden kotikuntaansa kirosanoin.²⁹²

Suojanen totesi, ettei ollut aiemmin saanut niin pessimististä vastaanottoa ”edes kurjuustilastojen maratontaulukon ikuiselta kärkinimeltä, Kainuulta”. Sen sijaan, että Suojanen olisi yhtynyt pieksämäkeläisten omaan näkemykseen, hän totesi oman vaikutelmansa Pieksämäen seudusta olleen myönteinen. Mikäli surkuteltavaa kuitenkin riitti, olisi pieksämäkeläisten kannattanut Suojasen mukaan ottaa surkeudesta kaikki irti ja lanseerata imagokonsultin avulla jopa tienvar-sikyltit uusiksi: ”Pian tulet Pieksämäelle – vielä ehdit pysähtyä”.²⁹³

Tavoite jokaisesta pieksämäkeläisestä seudun markkinoijana jäi siten toteutumatta, kun laman seurauksena kaupungin valtasi henkinen alakulo. Kansallinen huomio onnettomimpana paikkakuntana vain entisestään vahvisti epätoivoa. Tavoite sisäisestä markkinoinnista ja yhteisiin

²⁸⁹ HS kuukausiliite 1/1995, 18–28: ”Suomen onnellisin kaupunki... ja onnettomin”.

²⁹⁰ HS kuukausiliite 1/1995, 18–28: ”Suomen onnellisin kaupunki... ja onnettomin”.

²⁹¹ Pekola-Sjöblom ym. 2006, 86. Kuntaliiton tutkimuksessa Kuntalainen – Kansalainen tarkasteltiin mm. kuntalaisten arvioita asuinkuntansa sijoittumisesta kuvitteellisessa kuntien välisessä ”hyvä asua ja elää” -kilpailussa. Pieksämäkeläisistä vuonna 1996 vain viidennes arvioi kuntansa sijoittuvan melko tai erittäin hyvin. Tutkimuskuntien keskiarvon mukaan 47 prosenttia kuntalaisista antoi positiivisen arvion kun vaihteluväli asetui 12–82 prosenttiin. Pieksämäkeä huonommat arviot antoivat yhteensä 47 tutkimuskunnan joukosta vain kaksi, Kolari (12 %) ja Vimpeli (20 %).

²⁹² LS 24.2.2000: ”Surkeuden eliittiä?”.

²⁹³ LS 24.2.2000: ”Surkeuden eliittiä?”.

tavoitteisiin sitoutuneesta päätöksenteosta jäi sekin toteutumatta, ainakin mikäli on uskominen päättäjien toimia kritisoinutta Pieksämäen Lehteä. Poliittiset ristiriidat ja talousvaikeudet johtivat 1990-luvun aikana siihen, ettei PMK-Yhtymän nimeämä tavoite yhtenäisestä päätöksenteosta toteutunut. Sen sijaan, että Pieksämäen seutua olisi onnistuttu markkinoimaan sujuvan ja yritysmuotoisen päätöksenteon sekä monien mahdollisuuksien alueena, se sai osakseen ikävältä kalskahtavan imagon paikkana, missä uutiskynnyksen ylittivät useimmiten ikävät uutiset positiivisten sijaan.

5.3.4. Elinkeinoyhtiön uudelleenorganisointi ja alasajo

Yhtiömuotoisen elinkeinoyhtiön perustamista pidettiin aluksi pirstysruiskeena ja kaupungissa aiemmin hieman pirstaleisen ja tavoitteiltaan selkiytymättömän elinkeinopolitiikan uudistajana. Lisäksi elinkeinoyhtiön perustamisen ajateltiin sattuvan sopivaan hetkeen, kun Suomessa elettiin elinkeinorakenteen ja kunnallishallinnon murrosvaihetta. Pääkaupunkiseudun työvoimapuulaan ja korkeisiin työvoimakustannuksiin kyllästyneiden yritysten odotettiin kääntävän katseensa kohti maakuntia.²⁹⁴ Toiveikkaan alun jälkeen elinkeinoyhtiö kuitenkin ajautui muutamassa vuodessa kiistelyn kohteeksi, sillä elinkeinoasioiden siirtäminen pois kaupungin suorasta alaisuudesta yhtiöön, jonka toimintaan kaupunki ei suoraan voinut vaikuttaa, herätti paljon ristiriitaisia tunteita aina luottamushenkilöistä uuteen kaupunginjohtajaan saakka. Yhtymän hallituksen puheenjohtajuus ei automaattisesti ollut siirtynyt uudelle kaupunginjohtajalle hänen astuttuaan virkaansa vuonna 1993.

Heimo Polvi korostaa kaupunginjohtajan tehtävään tullessaan kummeksuneensa Pieksämäen erikoista elinkeinoasioiden hoitotapaa. Polvi on muistelmissaan sillä kannalla, että yhtiömuotoisuus oli syrjäyttänyt kunnat tyystin elinkeinopolitiikan hoidosta, eivätkä ne voineet vaikuttaa riittävästi yhtiön toimintaan. Polven mukaan ”PMK Oy herätti niin kaupunkilaisten kuin luottamushenkilöidenkin keskuudessa voimakkaita tunteita sekä puolesta että vastaan, etupäässä vastaan”.²⁹⁵

Sinänsä elinkeinoyhtiö ei kaupunginjohtaja Polven arvioon viitaten ollut erityisen kumma tapa järjestää elinkeinoasioiden hoito kunnissa varsinkin, kun muidenkin seutujen elinkeinoyhtiöt

²⁹⁴ PL 23.9.1988 ”Kehityksen voitto”; Ruohonen 1996, 206.

²⁹⁵ Polvi 2007, 67–70.

vastasivat toiminnaltaan läheisesti PMK-Yhtymää.²⁹⁶ Yhtiöittämissä ei siten ollut aikanaan vallannut ainoastaan pieksämäkeläisiä päättäjiä. 1980-luvulla elinkeinopolitiikkaan vaikuttivat rakennemuutoksen jatkuminen, informaatioteknologian nousu sekä entistä painokkaammat vaatimukset taloudellisuudesta, tehokkuudesta ja tulosvastuusta, jotka monissa kunnissa koettiin olevan paremmin saavutettavissa elinkeinoyhtiön avulla. 1980-luvulta lähtien elinkeinopolitiikassa olivat entistä enemmän korostuneet yritysکوhtaiset toimenpiteet, kuten tuen antaminen aloittaville yrityksille ja jo olemassa olevien yritysten toiminnan kehittäminen. Koska yritykset kaipasivat elinkeinopolitiikalta erityisesti joustavuutta ja tehokkuutta, alkoivat elinkeino- ja kehitysyhtiöt yleistyä koko maassa.²⁹⁷

Kaupungilla ei ollut omaa elinkeinoasiamiestä sen jälkeen kun maalaiskunnan ja kaupungin yhteinen elinkeinotoimisto oli kokonaisuudessaan kytketty elinkeinoyhtiöön, ja elinkeinoasiamies Henry Moisio oli irtisanoutunut tehtävistään vuonna 1990.²⁹⁸ Kaupunginjohtaja Heimo Polven mielestä menettely oli syrjäyttänyt kaupungin organisaation elinkeinoasioiden hoidosta:

PMK Oy:n pitäisi olla kuntien renki elinkeinopolitiikan hoidossa eikä se voi omia itselleen kuntien päätäntävaltaan kuuluvaa elinkeinopolitiikkaa, koska se ei yksin sitä pysty hoitamaan mm. talousresurssien takia. [...] PMK Oy ei ole kaupungin veronmaksajien kontrollissa, koska sen hallinnossa ei ole kaupungissa poliittista vastuuta kantavia luottamushenkilöitä tai edes kaupunginjohtajaa. Osake-enemmistön omistajan eli kaupungin äänen on kuuluttava ja näytävä tehdyissä päätöksissä.²⁹⁹

PMK-Yhtymän toimitusjohtaja Markku Kakriainen irtisanoutui elinkeinoyhtiön tehtävästään vuoden 1995 aikana siirtyessään Etelä-Savon Kauppakamarin toimitusjohtajaksi. Saman vuoden kesäkuussa kaupunginjohtaja Heimo Polvi esitti kaupunginhallitukselle, että elinkeinoyhtiön hallinto tulisi organisoida uudelleen:

Nyt esitettävällä PMK-Yhtymä Oy:n, Pieksämäen seudun liiton ja kaupungin elinkeinotoimen kehittämiseksi pyritään siihen, että saadaan nykyisillä panostuksilla enemmän tuloksia aikaiseksi ja saadaan haudattua PMK-Yhtymä Oy:n ja koko elinkeinopolitiikan osalta riittävä menneisyys ja aloitettua uusi aika.³⁰⁰

²⁹⁶ Elinkeinoyhtiöitä perustettiin monissa muissakin kunnissa. Esimerkiksi Imatralla kehitysyhtiö elinkeinopolitiittisen seutuyhteistyön toimintamallina sai melko yksimielisen tuen. Sotarauta ym. 1999, 143.

²⁹⁷ Sotarauta & Linnamaa 1997, 46; Turunen ym. 1986, 93.

²⁹⁸ Ruohonen 1996, 201.

²⁹⁹ Polvi 2007, 69–70.

³⁰⁰ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK Oy:n hallituksen kokouspöytäkirja 13.4.1999, Liite nro 1, Heimo Polven 28.10.1996 hyväksymä esitys Pieksämäen kaupungin ja Pieksämäen seudun elinkeinotoimen uudelleenorganisoinnista.

³⁰⁰ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK Oy:n hallituksen kokouspöytäkirja 13.4.1999, Liite nro 1, Heimo Polven 28.10.1996 hyväksymä esitys Pieksämäen kaupungin ja Pieksämäen seudun elinkeinotoimen uudelleenorganisoinnista.

Ehdotuksessa kaavailtiin, kuinka seudullisesta yhteistyöelimestä, Pieksämäen seudun liitosta (PSL), voitaisi muodostaa joko kuntayhtymä tai yhdistys, joka jatkossa olisi ottanut hoitaakseen myös seudulliset elinkeinoasiat. Siihen saakka PSL oli ollut seudun yhteistyöelin muissa kuin elinkeinotoimen asioissa. PSL olisi kuntayhtymänä voinut ostaa seudun elinkeinohankkeiden toteutuksen PMK-Yhtymältä.³⁰¹

Koko PMK-Yhtymän roolia elinkeinopolitiikassa haluttiin muuttaa. Jatkossa sen haluttiin keskittyvän pelkästään seudullisten projektien hoitamiseen, ideoimiseen ja avustusten hakemiseen. Yhtiön hallitus haluttiin jatkossakin muodostaa kuntien virkamiehistä ja paikallisista yrittäjistä. Matkailuasioiden hoitaminen irrotettiin PMK-Yhtymästä ja sen mukana matkailua hoitanut henkilöstö irtisanottiin. Myös kaupungin markkinointi vedettiin takaisin kaupungin oman organisaation vastuulle, pois PMK-Yhtymältä. Kaupunki päätti palkata oman elinkeinojohtajan, jonka suunniteltiin asettuvan kaupunginjohtajan työpariksi elinkeinopolitiikan valmistelussa ja hoidossa. Tämän seurauksena myös yritysneuvonta poistettiin PMK-Yhtymältä ja palautettiin kaupungille. Samoin kävi riskirahoituksesta päättämiseksi, kaupunki halusi itse tehdä päätökset yritysten riskirahoittamisesta ja takaamisesta ilman, että varojen käytöstä olisi päättänyt kaupunkiorganisaatiosta itsenäinen elinkeinoyhtiö.³⁰²

Polvi halusi edellä mainituin toimenpitein lisätä omaa vastuutaan elinkeinopolitiikan valmistelussa, sillä hän koki omien tehtäviensä hoidon ongelmalliseksi rinnakkaiselossa elinkeinoyhtiön kanssa:

Kaupungin järjestely aiheutti hämmennystä myös yrittäjien keskuudessa, kun he ottivat yritysasioissa yhteyttä minuun ja kun minä jouduin kertomaan heille, ettei minulla ollut suoraa asemaa hoitaa heidän asioitaan. Asioiden eteenpäin viemisessä tämä koettiin ongelmaksi mm. VR:n johdon kanssa asioitaessa. Oma-laatuinen tilanne oli myös silloin, kun elinkeinoasioissa oltiin yhteydessä esim. ministeri- tai kansliapäällikkötasoon ja kun kaupungin luottamus- ja virkamiesjohto oli työnnetty takapenkkiin vastoin yleistä tapaa, mikä luonnollisesti ihmetytti korkea-arvoisia vieraita.³⁰³

³⁰¹ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK Oy:n hallituksen kokouspöytäkirja 13.4.1999, Liite nro 1, Heimo Polven 28.10.1996 hyväksymä esitys Pieksämäen kaupungin ja Pieksämäen seudun elinkeinotoimen uudelleenorganisoinnista.

³⁰² PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK Oy:n hallituksen kokouspöytäkirja 13.4.1999, Liite nro 1, Heimo Polven 28.10.1996 hyväksymä esitys Pieksämäen kaupungin ja Pieksämäen seudun elinkeinotoimen uudelleenorganisoinnista.

³⁰³ Polvi 2007, 68–70.

Pieksämäen kaupunginhallitus hyväksyi PMK-Yhtymän kanssa solmitun ostopalvelusopimuksen irtisanomisen kesällä 1996.³⁰⁴ Pieksämäen lehden silloinen päätoimittaja Ilkka Seppä piti ostopalvelusopimusta seudun kuntien välisen elinkeinopoliittisen yhteistyön kuoliniskuna. Sepän mukaan yhtiön tappiot olivat seurausta kaupungin omistamien kiinteistöjen arvon romahamisesta. Siinä missä elinkeinoyhtiön muut jäsenet olivat laittaneet yhtiöön ”selvää rahaa, kaupunki kopisti siihen Teollisuuskylä Oy:n pesästä tuhkat”. Samaan hengenvetoon Seppä moitti kaupungin toimintaa elinkeinoyhtiön osakkaana. Seudullinen kehitysyhtiö oli perustettu ”ilman kunnallista jakoa”, mutta tästä huolimatta yhteistyö yhtiön ja kaupungin välillä oli sujunut Sepän mielestä huonosti:

PMK on ollut jatkuvasti näykkimisen ja kampittamisen kohteena. PMK-Yhtymästä piti tulla talouspolitiikan työkalu, mutta siitä tehtiinkin valtapolitiikan vesuri. Nyt kaupunki mieli paluuta menneisyyteen. Se kaipaa elinkeinoasiamiestä. Taas uudelleen. Omaa, vain kaupungin asioita hoitavaa, virkamiestä.³⁰⁵

Kaupunginsihteeri Jorma Lohen vastine Ilkka Sepän juttuun oli luettavissa saman viikon ledestä. Lohi ihmetteli kirjoituksessaan, miksi Seppä antoi ymmärtää kaupungin päättäneen yhteistyönsä elinkeinoyhtymän kanssa. Lohen mielestä tehdyt päätökset eivät merkinneet elinkeinoyhtiön lopettamista tai näivettämistä, sillä neuvottelut uudesta ostopalvelusopimuksesta oli tarkoitus käynnistää pian. Lohi vastasi myös Sepän kommenttiin kaupungin kiinteistöjen arvon laskusta todeten, ettei kukaan 1980-luvun lopulla voinut ennustaa kiinteistöjen arvon romahtamista, sillä tuolloin ”usko kiinteistöjen arvon kohoamiseen oli liki horjumaton”. Lohi muistutti Seppää jälkiviisaudesta, johon itse kunkin oli helppo sortua.³⁰⁶

Polven muistelmien perusteella voidaan kuitenkin päätellä, ettei elinkeinopoliittikkaa todellisuudessa enää haluttu järjestää ostamalla palvelut erilliseltä elinkeinoyhtiöltä. Tarkemmin sanottuna ainakaan kaupunginjohtaja ja vasemmisto eivät tätä halunneet, kokoomus puolestaan tuki yhä elinkeinoyhtiömallia. Siten Lohen vastine vaikuttaa olleen tarkoitettu lähinnä julkisen hälyn vaimentamiseksi ja kaupungin tekemien päätösten puolustuspuheenvuoroksi.

PMK-Yhtymä keskittyi vuoden 1996 jälkeen ainoastaan elinkeinopoliittisten hankkeiden toteuttamiseen. Sen nimi muutettiin PMK-Yhtymä Oy:stä Pieksämäen Seudun Kehitysyhtiö

³⁰⁴ Polvi 2007, 117–118.

³⁰⁵ PL 24.6.1996: ”Kaupunki kääntää kelloa taaksepäin”.

³⁰⁶ PL 26.6.1996: ”Kellon kääntöä”.

PMK Oy:ksi. Yhtiön toimintaa rahoitettiin projektirahoituksella, eikä se enää saanut tukirahoitusta pääomistajiltaan kaupungilta ja maalaiskunnalta. Lokakuussa 1996 elinkeinoyhtiön uudeksi toimitusjohtajaksi valittiin diplomi-insinööri Timo Hahtala. Yhtiö jatkoi Hahtalan mukaan toimintaansa ”liiketaloudellisin periaattein”, mutta sitä jäivät rasittamaan alkuvaiheessa käynnistetyt projektit, ”joita ei vielä ollut rakennettu liiketaloudelliselta pohjalta”. Samalla yhtiö kohdensi toimintaansa perusselvitysten ja -kartoitusten sijaan asiantuntijapalveluiden tarjontaan.³⁰⁷

Seutua ja koko Suomea kosketanut elinkeinojen rakennemuutos otettiin huomioon seudun kehittämishankkeissa. Yksi hankkeista kantoi nimeä ”Maanviljelijöistä metalliyrittäjiksi”. Yksi keskeisimmistä organisaatiomuutoksen jälkeisenä aikana alulle saatetuista hankkeista oli puolestaan pk-yritysten kansainvälistymiseen tähdännyt Enterskillsnet-hanke. Hanketta rahoitettiin maakunnallisella ja EU-rahoituksella. PMK Oy oli vetovastuussa hankkeen toteuttamisesta Suomessa. Pieksämäen seudulla mukaan oli lähtenyt 13 yritystä. Projektin yhteydessä PMK Oy:n oli tarkoitus tehdä syksyllä 1998 ja keväällä 1999 noin 300 konsultointikäyntiä yrityksiin ja järjestää 20 koulutustilaisuutta Etelä-Savon alueella.³⁰⁸ PMK Oy:n rooli oli muuttunut suunnittelijasta ja ideoijasta toteuttajaksi. Yhtiö tarjosi asiantuntijapalveluja, eli asiantuntijaa hankkeiden käytännön suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Hahtalan johdolla PMK Oy ajautui kuitenkin kolmessa vuodessa selvitystilaan, mistä kaupunginjohtaja Polvi suomii Hahtalaa omassa muistelmateoksessaan. Polvi katsoi toimitusjohtajan keskittyneen toiminnassaan elinkeinoelämän kehittämisen sijaan oman väitöskirjansa laatimiseen sekä käyttäneen yhtiön varoja holtittomasti omiin henkilökohtaisiin matkoihinsa. Polven arvion mukaan kaupunki oli syvästi epäonnistunut uuden toimitusjohtajan valinnassa. Osakeyhtiösäännökset estivät kaupungin oikeuden saada tietoa elinkeinoyhtiön toiminnasta. Koska elinkeinoyhtiö oli kaupungin organisaatiosta itsenäinen toimija, ei kaupunki suoraan voinut vaikuttaa toimitusjohtajan toimintaan niin kauan, kun toimitusjohtaja nautti yhtiön hallituksen luottamusta. Hallituksen kokoonpano oli Polven mukaan Hahtalan takana siitä syystä, että hal-

³⁰⁷ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Toimintakertomus ja tilinpäätös 1998.

³⁰⁸ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Toimintakertomus ja tilinpäätös 1998.

lituksessa istui pääosin kokoomuslaisia luottamushenkilöitä Polven vihamiehestä Pekka Sepästä³⁰⁹ alkaen. Sivaltaapa Polvi muistelmissaan syytöksen vapaamuurariveljeydestä, jonka hän uskoo vaikuttaneen siihen, miksi Hahtalan toimia elinkeinoyhtiön johdossa katsottiin läpi sormien.³¹⁰

Hahtala itse otti kantaa siihen, miksi yhtiön toiminta oli jäänyt tappiolliseksi toteamalla, että vanhoissa projekteissa henkilöstömenot oli arvioitu alakanttiin. Lisäksi tulokseen olivat vaikuttaneet erinäiset viivästymiset muissa projekteissa sekä yhtiön uudelleen organisoimisen yhteydessä elinkeinoelämän seudullisesta kehittämisestä sovitun työnjaon pettäminen.³¹¹ Tällä Hahtala tarkoitti, etteivät seudun kunnat olleet odotetusti tilanneet yhtiöltä sen tarjoamia asiantuntijapalveluita. Lisäksi yhtiön aiemman riskisijoitustoiminnan tappiot ”laukesivat yhtiön taseeseen”. Tästä riskistä Hahtala oli kertomansa mukaan ollut tietoinen jo vastaanottaessaan toimitusjohtajan tehtävän. Hahtalan mielestä seudulla ei edelleenkään ollut ”yhteistä tahtotilaa” elinkeinoelämän kehittämisestä ja siihen liittyvästä työnjaosta. Hahtala toi esille PMK Oy:n hallitukselle laatimassaan kirjeessä, kuinka yhtiön asioita oli keväällä 1999 riepoteeltu julkisuudessa virheellisesti ja tarkoitushakuisesti tavoitteena vahingoittaa yhtiötä. Tässä oli Hahtalan mukaan myös onnistuttu, sillä yhtiö oli menettänyt asiakkaitaan.³¹²

Pieksämäen Seudun Kehitysyhtiö PMK Oy ajettiin hiljaisesti alas vuoden 1999 aikana. Yhtiön hallituksen pöytäkirjassa 10. kesäkuuta 1999 mainittiin yhtiön maksuvalmiuden olleen niin huono, ettei se kyennyt suoriutumaan verojensa maksusta eikä maksamaan palkkoja työntekijöilleen. Toimitusjohtajan aikakin oli kulunut vain selvitysten laatimiseen negatiivisen julkisuuden seurauksena, minkä vuoksi yhtiön toiminta oli lähes pysähtynyt.³¹³ PMK Oy:n henkilökunta irtisanottiin tehtävistään 9.7.1999. Irtisanomisaika oli kuusi kuukautta. Jälkikäteen yhtiön hallitus joutui vielä selvittämään toimitusjohtaja Hahtalan edustuskuluihin ja palkanmaksuun liittyneitä epäselvyyksiä. Hallitus allekirjoitti eroilmoituksensa kesällä 2000 ja esitti lokakuussa yhtiökokoukselle yhtiön purkamista.³¹⁴

³⁰⁹ Polvi itse käyttää muistelmissaan termiä julkinen vihamies puhuessaan kunnanvaltuutettu Pekka Sepästä. Polvi 2007, 369.

³¹⁰ Polvi 2007, 149–150, 227.

³¹¹ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Toimintakertomus ja tilinpäätös 1998.

³¹² PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Timo Hahtalan kirje PMK Oy:n hallitukselle 21.4.1999.

³¹³ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK Oy:n hallituksen kokouspöytäkirja 10.6.1999.

³¹⁴ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, PMK Oy:n hallituksen kokouspöytäkirja 10.6.1999; 10.10.2000.

Pieksämäen kaupunki ja maalaiskunta päättivät kuitenkin olla ajamatta yhtiötä konkurssiin. Ne antoivat yhtiölle lainaa sen velkojen maksua varten kaupungin ja maalaiskunnan velkaa lukuun ottamatta. Kaupunki lunasti yhtiön osakkeet niiden omistajilta osakkeiden nimellisarvoa vastaan. Yhtiö maksoi lainanlyhennystä kaupungille vielä vuonna 2008, minkä jälkeen yhtiöllä ei enää ollut lainkaan varoja. PMK Oy:n toiminnasta vuonna 2008 laaditussa loppuselvityksessä kaupungin todettiin kärsineen yhtiöstä tappiota noin 116 500 euron verran. Samana vuonna yhtiö poistettiin kaupparekisteristä.³¹⁵

Polven mukaan alasajo johtui yhtiön selvitystilaan joutumisesta, mikä puolestaan oli seurausta siitä, ettei yhtiö ollut kyennyt herättämään luottamusta sidosryhmissään eikä ideoimaan sellaisia hankkeita, joita siltä olisi haluttu tilata. Polven mukaan yhtiön kulurakenne ei ollut oikeassa suhteessa yhtiön tuloihin. Polvi kiistää muistelmateoksessaan syytökset, joiden mukaan hän olisi henkilökohtaisesti vaikuttanut siihen, ettei kaupunki tilannut palveluja elinkeinoyhtiöltä. Kehittämisprojektien toteutustavan ratkaisivat Pieksämäen seudun liittoon kuuluneiden kuuden jäsenkunnan edustajat yhdessä, eikä Polvi omasta mielestään kuudenneksen äänivallallaan voinut sanella päätösten sisältöä. Hänen mukaansa muut kunnat tunsivat pikemminkin epäluuloa PMK-yhtiötä kohtaan, eivätkä siksi olleet valmiita tilaamaan siltä niitä projekteja, joita yhtiössä oli suunniteltu.³¹⁶

Polvi tuo muistelmissaan esille monta elinkeinoyhtiössä näkemäänsä epäkohtaa värikkäin sanakääntein. Hänen mukaansa PMK-Yhtymä oli pienen klikin hallitsema ”etujen kalastusorganisaatio”, joka toimi ainoastaan liikemiesten ehdoilla ajattelematta kaupungin kokonaisuutta. Elinkeino-yhtiön tilinpitoa Polvi kuvaa sekasortoiseksi ja koko organisaatiota kannattamattomaksi. Hänen mielestään yhtiön palvelukseen oli elinkeinoprojektien päätyttyä jäänyt ylimääräistä henkilöstöä, joka työllistettiin keino- ja julkisin varoin.³¹⁷

Polven mukaan elinkeinoasioiden hoidosta vastasi PMK-Yhtymän sisäpiiri, eikä Pieksämäen kaupungilla Polven mielestä siten ollut osaa eikä arpaa elinkeinopolitiikan linjojen suunnittelemisessa.³¹⁸ Elinkeino-yhtiö oli verkostona sulkeutunut ja sen piirissä oli syntynyt sisäänpäin

³¹⁵ PKA, Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö, PMK:n asiakirjat, SP, 1993–2008, Loppuselvitys Pieksämäen Seudun Kehitysyhtiö PMK Oy:n toiminnasta.

³¹⁶ Polvi 2007, 153.

³¹⁷ Polvi 2007, 105.

³¹⁸ Polvi 2007, 68.

kääntyneitä koalitioita. Yhtymän toimintaan osallistuminen jäi siten vain joidenkin toimijoiden etuoikeudeksi. Koska toimijoiden näkemykset elinkeinopolitiikan tavoitteista tai ainakin tavoitteiden toteuttamisen keinoista vaikuttavat merkittävästi poikenneen toisistaan, päätyivät he toimimaan toistensa ohitse, mikä herätti sekä epäluottamusta että vastustusta yhtiötä kohtaan.

Yhteenvedonomaaisesti voidaan todeta, että kaupungin päättäjien keskuudessa yksimielisyyttä elinkeinoasioiden hoidossa vaikuttaisi olleen erittäin hankala saavuttaa. Erityisesti ristiriitoja syntyi niistä menetelmistä ja toimintatavoista, joilla elinkeinoelämää seudulla haluttiin vauhdittaa. Oikeiston mielestä yhtiömuotoinen malli oli joustava ratkaisu hoitaa kaupungin elinkeinoasioita, sillä kevyempänä organisaationa se saattoi käydä neuvotteluja yksityisen sektorin kanssa ja siten sopeutua kulloisiinkin kehitystoimenpiteisiin ilman, että yhtiön päätösten oli käytävä läpi kaupunginorganisaation hidas ja raskas päätäntäprosessi. Lisäksi yhtiön hallitukseen kuului useita elinkeinoelämän edustajia ja siten asioista samanmielisesti ajattelevia toimijoita.

Sen, minkä oikeistopoliitikot kokivat toimivana ratkaisuna, vasemmisto puolestaan näki epädemokraattisena toimintatapana. Yhtiömuotoinen elinkeinoyhtiö ei ollut tilivelvollinen kaupungin vaaleilla valituille luottamushenkilöille eivätkä yhtiön hallitukseen kuulumattomat luottamushenkilöt päässeet vaikuttamaan yhtiön toimintaan. Tämä kaikki purkautui vastustuksena yhtiötä kohtaan. Kun myös uusi kaupunginjohtaja vieroksui yhtiömuotoista elinkeinoasioiden hoitotapaa, yhtiön mahdollisuudet saada taakseen poliittista legitimitettä jäivät vähäisiksi.

Markku Sotarauta, Reija Linnamaa ja Kimmo Viljamaa ovat tarkastelleet kuntien välisiä verkostoja ja todenneet toimivan verkoston pullonkauloiksi muun muassa yhteensopimattomuuden, informaation panttaamisen, ymmärtämättömyyden, sitoutumattomuuden sekä työnjaon selkiintymättömyyden. Nämä seikat nousivat esiin myös Pieksämäen seudun elinkeinoyhtiön tapauksessa. Yhteensopimattomuudella Sotarauta ym. viittaavat siihen, kuinka organisaatiot ja niiden avainhenkilöt eivät tule keskenään toimeen. Informaation panttaamista ilmenee, kun organisaatiot ja toimijat eivät jaa aktiivisesti tietoa toisilleen. Ongelmia muodostuu myös silloin, kun keskeiset toimijat eivät ymmärrä toistensa lähtökohtia tavoitteita ja strategioita. Sitoutumattomuutta puolestaan syntyy, kun toimijoiden oletetaan sitoutuvan ”yhteiseen hyvään” kui-

tenkaan etsimättä sitoutumista kunkin toimijan omista lähtökohdista. Kun työnjako on selkiytymätön ja vastualueet jakamatta, keskustelussa juututaan ”paikallaan pyörivään keskustelukaruselliin”.³¹⁹

Sotarauta ym. huomauttavat myös, kuinka nimenomaan keskuskaupunkien asenne seutuyhteistyötä kohtaan on muita keskeisemmässä asemassa. Keskuskaupungeilla on suuremmat rahalliset ja henkilöstöresurssit, joten niiden tulisi olla seudullisen yhteistyön vetureita.³²⁰ Pieksämäellä elinkeinoyhtiöstä rakennettiin elinkeinopolitiikan kanava, mutta eripuraisten henkilösuhteiden, toisten ohitse toimimisen, tiedon panttaamisen ja elinkeinopolitiikan selkiytymättömän työnjaon vuoksi elinkeinoyhtiö ei onnistunut saavuttamaan pysyvää asemaa.

6. ELINKEINOPOLITIikkaAN VAIKUTTANEET JOHTAJUUS- ONGELMAT 1990-LUVULLA

6.1. ”Poliittisten koirien” vainoama kaupunginjohtaja Heimo Polvi

Perti Hietalan jäädessä eläkkeelle käynnistettiin Pieksämäellä uuden kaupunginjohtajan haku-prosessi vuonna 1992: ”Pieksämäki valmistautuu uuden kaupunginjohtajan valintaan huolella. Eikä ihme, sillä kyseessä on tärkein virkanimitys liki kolmeen kymmeneen vuoteen”.³²¹ Sosiaalidemokraatti Hietala oli toiminut kaupunginjohtajana jo vuodesta 1965 lähtien, joten uuden johtajan valinta oli tärkeä prosessi. Samaan aikaan Hietalan kanssa jäi eläkkeelle myös kaupunginsihteeri Taisto Kaartinen, joka oli hoitanut kaupunginjohtajan viransijaisuutta yli kymmenen vuoden ajan Hietalan kansanedustajavuosina. Kaupungin oli siten valittava uudet ihmiset kahteen johtavaan virkaan.³²² Koska kaupunginsihteerin ja -lakimiehen virat päätettiin yhdistää, nousi kaupunginsihteeriksi kaupungin lakimies Jorma Lohi kokoomuksesta. Tämä tiesi sitä, että demarit olivat valmiita taistelemaan heille mieluisan kaupunginjohtajan valinnasta.

³¹⁹ Sotarauta ym. 1999, 16.

³²⁰ Sotarauta ym. 1999, 159.

³²¹ Pieksämäen Lehti 10.7.1992 ”Kaupunginjohtajakandidaatit seulotaan erittäin tarkasti”.

³²² PL 9.10.1992: ”Kaupunginjohtajapeli käytävä avoimin kortein”.

SDP:n kannattama ehdokas uudeksi kaupunginjohtajaksi oli kaupunginkamreeri Esko Kekki. Myös Pieksämäen Lehti järjesti lukijoilleen koeäänestyksen Heimo Polven ja Esko Kekin välillä. Lehti halusi näin painottaa valinnan tärkeyttä. Tämän äänestyksen voitti Esko Kekki. Samoin Kekin taakse asettui Pieksämäen Yrittäjien hallitus kuultuaan ensin Kekkiä perusteellisesti. Ilkka Sepän mukaan yrittäjät luottivat Kekin taloudelliseen osaamiseen enemmän kuin Heimo Polven, josta Seppä muistaa kantautuneen negatiivisia viestejä Laitilan yrittäjiltä.³²³ Oikeisto puolestaan, kannatettuaan aluksi toista henkilöä, päätyi kannattamaan Varsinais-Suomessa sijaitsevan Laitilan kaupunginjohtajaa, keskustalaista Heimo Polvea. Lopullinen valinta valtuustossa johti siihen, että Polvi valittiin uudeksi kaupunginjohtajaksi oikeistoäänten turvin 20–15.³²⁴ Vasemmiston näkökulmasta se oli siten menettänyt keskeiset virka-asetmansa kaupungissa, kun vuonna 1993 sekä kaupunginjohtajaksi että kaupunginsihteeriksi nousivat porvaripuolueiden edustajat.

Uuden kaupunginjohtajan valintamenettely ei siten säästynyt politikoinnilta ja uuteen johtajaan suhtauduttiin varauksella jo ennen hänen saapumistaan kaupunkiin. Polvi saapui Pieksämäelle juuri syvimpien lamavuosien aikana ja joutui heti käärimään hihansa kaupungin mittavien säästötoimenpiteiden toteuttamiseksi. Lama pakotti kunnat kaikkialla maassa puuttumaan palveluidensa tasoon, eikä kuntien käyttötalouden ylijäämä riittänyt monissa kunnissa edes välttämättömiin investointeihin.³²⁵ Tällaisessa tilanteessa kuntien vapaaehtoiset tehtävät, kuten rahojen laittaminen elinkeinopolitiikan hoitoon, eivät välttämättä saaneet kaikkien luottamushenkilöiden tukea taakseen.

Vaikka Polvi olikin ollut oikeiston valinta uudeksi kaupunginjohtajaksi, ei Polven suhde paikallakunnan oikeistopoliittikkoihinkaan ollut mutkaton. Polvi kuvaa muistelmissaan suhteensa muutamien pieksämäkeläispoliitikoiden kanssa kärjistyneen jo heti alkuvaiheessa. Lopulta henkilökohtaisuuksiin ulottuva ”ajohahti” johti Polven mukaan hänen työkykynsä menettämiseen.³²⁶ Muutamien luottamushenkilöiden ja kaupunginjohtajan välinen vaikea aika ja keskusteluyhteyden katkeaminen loivat Ilkka Sepän kertoman mukaan oman piirteensä Pieksämäen poliittiseen päätöksentekoon aiheuttaen lopulta kaupungin ”hallinnollisen halvaantumisen”.³²⁷

³²³ Ilkka Seppä, henkilökohtainen tiedonanto 22.11.2014.

³²⁴ Ruuhonen 1996, 208.

³²⁵ Ks. esim. Kiander 2001, 32–36.

³²⁶ Polvi 2007, 33, 345–363.

³²⁷ Ilkka Sepän haastattelu 12.3.2014.

Pieksämäen kaupunginjohtajana vuosina 1993–2002 toimineen Heimo Polven vuonna 2007 julkaistu muistelmateos tarjoaa lukijalleen hyvin henkilökohtaisen näkemyksen siitä, millaisena kaupunginjohtaja Polvi koki aikansa Pieksämäellä. Polvi on kirjoittanut muistelmansa hyvin kantaa ottavan otsikon alla: ”Kuntajohtaja – poliittisten koirien kusitolppa”. Muistelmissaan Polvi kuvaa hyvin yksityiskohtaisesti pieksämäkeläistä kunnallispolitiikkaa ja itselleen haasteellisia vuosia kaupungin johdossa. Polvi luonnehtii kaupunginjohtajana toimimista yhdeksi vaikeimmista julkisen sektorin viroista siitä syystä, etteivät kuntalaiset Polven mielestä usein ymmärrä, millaisten erisuuntaisten intressien keskellä kaupunginjohtajan on työskenneltävä.³²⁸

Kaupungin- tai kunnanjohtajan rooliin liittyykin monia erilaisia jännitteitä. Esimerkiksi luottamushenkilöiden ajatellaan edustavan arvo- tai aatejohtajuutta ja heidän pääasiallinen toimintansa liittyy kuntayhteyden kiinteyden luomiseen ja arvopäämäärien täsmentämiseen. Luottamusmiesten tehtävänä on ratkaista, mikä on arvokasta ja tärkeää kulloinkin kyseessä olevan asian kannalta. Virkamiehet puolestaan muodostavat ammattikunnan ja kaupunginjohtajan edustama ammattijohtajuus mahdollistaa ainakin teoriassa vaikeiden hallinto-ongelmien ratkaisemisen. Kaupunginjohtaja johtaa organisaatiota, joka on erikoistunut lukuisiin eri toimialoihin ja jonka taloutta ohjaa valtio, ei kunta itse. Nämä seikat vähentävät johtamisen liikkumavaraa ja erityisesti palveluiden tuottamisen johtamisessa on lukuisia haasteita monella eri tasolla. Kaupunginjohtajan tulee paikallistaa kuntayhteisön ongelmat, määritellä vaihtoehtoiset ratkaisukeinot ongelmiin, laatia pitkän tähtäimen kehityssuunnitelmat ja kehittää kunnan hallinnollista järjestelmää.³²⁹ Tähän kaikkeen johtaja kuitenkin tarvitsee luottamushenkilöiden tuen.

Kaupunginjohtajan menestys asiainhoitamisessa riippuu sosiologian professori Paavo Kolin mukaan koulutuksen tasosta, taidoista ja ajatustyökyvystä. Ammattijohtajiin kohdistuu suuria odotuksia, sillä ammattijohtajan ja luottamusmiesten välinen toimintasuhde on erilaisten ja erikoistuneiden roolinhaltijoiden jatkuvaa ja välttämätöntä vuorovaikutusta. Sitä taitavampana kunnanjohtajistoa voidaan pitää, mitä tarkoituksenmukaisemmin kunta kykenee toteuttamaan erilaisia arvoja ja päämääriä.³³⁰ Polvi kuvaa muistelmissaan, kuinka vaikeaa hänen oli rakentaa luottamuksellista yhteistyötä itsensä sekä keskeisten viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden välille. Koska kaupunginjohtaja ei saanut taakseen tukea ja luottamusta, voidaan hänen toimintamahdollisuuksiensa katsoa jääneen rajatuiksi.

³²⁸ Polvi 2007.

³²⁹ Koli 1962, 902.

³³⁰ Koli 1962, 902.

Polvi kirjoittaa muistelmateoksessaan paljon Pieksämäen kaupungin harjoittamasta elinkeinopolitiikasta. Hänen aloittaessaan työnsä Pieksämäellä vuonna 1993 kaupungin elinkeinopolitiikka oli ulkoistettu elinkeinoyhtiö PMK-Yhtymän hoidettavaksi, mihin Polvi kertomansa mukaan ei ollut lainkaan tyytyväinen. Polvi kertoo suhtautuneensa hyvin kriittisesti PMK-Yhtymän monopoliasemaan kaupungissa, sillä hän katsoi kaupunginjohtajana olevansa syrjässä kaupungin elinkeinopoliittisesta päätöksenteosta.³³¹ Polvi pyrki ohjaamaan elinkeinopolitiikan hoidon takaisin kaupungin omaan organisaatioon siinä onnistuen. Vuoden 1996 jälkeen elinkeinoyhtiöstä irrotettiin vanhastaan elinkeinoasiamiehelle kuuluneet tehtävät, kuten yritysten neuvonta, matkailuasiat ja kaupungin markkinointi takaisin kaupungin omaan elinkeinotoimeen. PMK Oy:lle jäi ainoastaan kehityshankkeiden ja -projektien täytäntöönpano.

Palauttaessaan elinkeinotoimen takaisin osaksi omaa organisaatiotaan Pieksämäen kaupunki palkkasi uuden elinkeinojohtajan määräaikaiseen virkasuhteeseen. Tämän jälkeen elinkeinotoimesta vastasi elinkeinojohtaja ja hänen sihteerinsä, sekä kaupunginjohtaja aina ehtiessään. Polvi muistelee, kuinka elinkeinojohtajaa ja kaupungin saavutuksia elinkeinojen kehittämiseksi vähäteltiin voimakkaasti – äänekkäimmin ne, jotka olivat aikanaan hyötäneet PMK Oy:stä.³³²

Polvi kuvaa poliittisen kulttuurin muotoutuneen Pieksämäellä, kuten kaikissa kunnissa, pitkän ajan kuluessa. Hän luonnehtii poliittisen kulttuurin olleen ”sisäänpäin lämpiävä”, jähmeä ja joustamaton. Poliittisten päättäjien joukko oli kauan rakentunut rautatieläisistä, joiden ajattelun Polvi kuvaa kulkeneen pitkälti ”kahden kiskon välissä”. Ahtaan maailmankuvansa vuoksi päättäjät olivat keskittyneet rautatiekysymyksiin niin kiivaasti, että olivat unohtaneet kehittää kaupunkia elämään muustakin kuin julkisen sektorin tarjoamasta leivästä. Kehittäminen oli jäänyt Polven mielestä puolitiehen, sillä päättäjiltä ei löytynyt riittävästi yhteistä tahtoa ja asiantuntevasta kehittämistoimiin.³³³

Polven mielestä kitkaa päätöksentekoon aiheuttanut seikka oli myös päätöksentekijöiden jakautuminen kuppikuntiin: ”[U]seat poliitikot tavoittelivat ensisijaisesti omaa etuaan ja sitten ystävänsä etua, puolueen etua ja puoluetoverin etua. Vasta pitkän ajan päästä tulivat kaupungin kokonaisuus ja kaupunkilaisten yleinen etu.” Hallintokulttuuri oli Polven mukaan passiivista, sillä

³³¹ Polvi 2007, 68.

³³² Polvi 2007, 311.

³³³ Polvi 2007, 71–76.

luottamusmiesten kyvyttömyys päätöksentekoon oli katkaissut siivet myös virkamiehistön kehittämisisinnolta. Lisäksi pitkä korkean työttömyyden kausi oli Polven mielestä johtanut kaunaiseen suhtautumiseen yrittäjiä ja onnistujia kohtaan: ”Ihmisten kateus oli käsittämätöntä, sillä kaupungissa kukaan ei saanut menestyä taloudellisesti, osata, pärjätä, olla onnellinen, rakastaa tai olla asenteiltaan positiivinen.”³³⁴

Kaupungin viranhaltijoita oli myös pitkään harmittanut Pieksämäen Lehden heihin kohdistama kritiikki. Lehdellä oli paljon vaikutusvaltaa julkisen mielipiteen muokkaamisessa, ja monen mielestä se toi esille ainoastaan negatiivisia asioita.³³⁵ Päätoimittaja Ilkka Seppä vastasi arvosteluun kysyen, ”minkäs peili kuvalleen mahtaa”?

Peiliä ei saa valehtelemaan. Se näyttää maailman sellaisena kuin se sen edessään näkee. Paikallislehti on paikkakuntansa peili. Kun paikkakunnalla on ilon aihetta, se kyllä näkyy. Ja kun murhe murtaa, välittyy paikallislehdessä sekin suru. Aina ei peilikuva miellytä. Kysytään, miksi siinä näkyy katoavia työpaikkoja, väheneviä palveluja, poliittista närää, kateutta, koulukiistoja, toivottomuutta. Miksi ne eivät peilissä näkyisi?³³⁶

Erityisesti kaupungin viranhaltijoita kismitti seikka, että kaupunkia verrattiin lehdessä ja monen yrittäjän keskuudessa sen kilpakumppaniksi koettuun maalaiskuntaan, jonka toimintaympäristö poikkesi kaupungin vastaavasta.³³⁷ Lehti moitti kaupunkia yritysepäystävälliseksi ja kehui vastaavasti samalla maalaiskuntaa yritysmuotoiseksi. Samalla se kritisoi kaupungin kyvyttömyyttä tarttua pakollisiin henkilöstömenojen leikkauksiin:

Valtion ja kuntien olisikin nyt paneuduttava taloustalkoisiin toden teolla. Malliksi kelpaa vaikkapa Pieksämäen maalaiskunta, jonka otteissa on tällä hetkellä oikea tekemisen meininki.³³⁸

Mistä sitten johtuu, ettei Pieksämäen kaupunginhallitus pääse taloustalkoissa puusta pidemmälle? Vastaus on hyvin yksiselitteinen: ei korppi korpin silmää noki, kuten valtiovarainministeri Iiro Viinanen sanoo. Kaupunginhallituksen yhdeksästä jäsenestä nimittäin peräti neljä saa leipänsä joko kunnalta tai kuntainliitolta. Kun hallituksessa on lisäksi verraten vahva valtion ja ammattijärjestöjen edustus, onkin keitos valmis. Pieksämäen ongelmista keskustellaan korkeintaan kabineteissa, vaikka nyt olisi jo korkea aika toimia.³³⁹

Myös Polvi koki joutuneensa toistuvasti paikallislehden hampaisiin. Tähän Polvi kertoo syyksi huonot henkilökemiat lehden omistajien Sepän veljesten kanssa: ”[L]ehti arvosteli hyvin jyrkin sanakääntein esityksiä ja toimintaani. Lehti esitti myös totuudenvastaisia väristeltyjä väitteitä

³³⁴ Polvi 2007, 71–74.

³³⁵ Henry Moision haastattelu 21.5.2014.

³³⁶ PL 4.9.1992: ”Minkäs peili kuvalle mahtaa”.

³³⁷ Henry Moision haastattelu 21.5.2014, Taisto Kaartisen haastattelu 9.5.2014.

³³⁸ Ks. esim. PL 27.8.1992: ”Julkinen sektori saatava mukaan taloustalkoisiin”.

³³⁹ PL 1.9.1992: ”Kaupungin henkilöstöremontti kabinettipuheiden asteella”.

mustatakseen minua ja saattaakseen minut yleisen halveksinnan kohteeksi.”³⁴⁰ Taistelu Pekka Sepän ja Heimo Polven välillä eteni oikeuteen saakka, kun Sepän mielipidepalstalla julkaistu kirjoitus Polven lausumista sai Polven tekemään kirjoituksesta rikosilmoituksen. Asiaa puitiin vuosien 1998–2001 aikana aina korkeimmassa oikeudessa saakka. Samaan aikaan Polvi kuvaa häneen kohdistuneen ajolahdin äityneen niin voimalliseksi, että Polvi ajautui masennukseen ja menetti lopulta työkykynsä.³⁴¹

6.2. Kaupunginjohtajan erottaminen

Prosessi Polven erottamiseksi kaupunginjohtajan tehtävästä käynnistyi vuoden 2001 joulukuussa, kun kunnanvaltuusto nimitti tilapäisen valiokunnan valmistelemaan kaupunginjohtajan irtisanomista. Valiokunta keräsi poliittisilta ryhmiltä lausuntoja Polven johtajakaudelta ja laati niiden sekä Polvelta saamansa vastineen perusteella ehdotuksen asian käsittelemiseksi. Valiokunta muun muassa totesi, kuinka:

Kj. Polven yhteistyösuhteet oman kaupungin luottamushenkilöihin ja erityisesti johtaviin luottamushenkilöihin, kuten kaupunginhallituksen puheenjohtajanaan Eino Törröseen kaudella 1997–2000 ja varapuheenjohtajanaan Pekka Seppään kaudella 1997–1998, eivät olleet toimivia, mikä on heijastunut asioiden hoitoon.³⁴²

Polven kuva pieksämäkeläis päättäjäistä on lohduton. Syy tähän lienee kaupunginjohtaja-ajan ikävissä kokemuksissa sekä lopulta tapahtumien vielä ikävämpi kulku kaupunginjohtajan erottamiseen. Ruotiessaan päättäjiä Polvi kuitenkin antaa kuvan, jonka mukaan Pieksämäellä olisi ollut paljon edellytyksiä nousta elinvoimaiseksi kunnaksi, jollei kaupungin päätöksenteko olisi ollut niin riitaista ja lyhytnäköistä. On vaikea sanoa, olivatko kehittymisen edellytykset kuinka todellisia ja sellaisia, joiksi Polvi niitä kuvaa, vai muotoileeko Polvi retoriikallaan tällaisen aseman vain iskeäkseen takaisin kohti vihamiehiään.

Polven mukaan osalla luottamushenkilöistä oli kaupunginhallinnossa omat suosikkiviranhaltijansa, joiden toimintatapoihin Polvi ei voinut esimiehenä puuttua, sillä viranhaltijat olivat luottamushenkilöiden suojeluksessa.³⁴³ Sekä Polven muistelmien, lehtikirjoitusten että haastattelu-

³⁴⁰ Polvi 2007, 34.

³⁴¹ Polvi 2007, 180–188, 367–370.

³⁴² Polvi 2007, 394.

³⁴³ Polvi 2007, 402.

jen perusteella voidaan päätellä, että henkilöiden väliset suhteet määrittivät huomattavan paljon kaupungin toimintaa, yhteistyö- ja elinkeinohankkeiden alulle saattamista, organisointia ja tuloksia. Poliittisten ristiriitojen ja henkilökohtaisen eripurin voidaan katsoa vaikuttaneen kaupungin elinkeinopolitiikan hoitoon siten, etteivät ristiriidat ole ainakaan edistäneet kaupungin puolesta tehtyä työtä. Polvi kuvaa muistelmissaan myös kaupungin maksamaa ”hintaa” johtajansa erottamisesta:

Poliitikot, jotka käynnistivät erottamiseeni tähtäävän prosessin, eivät ajatelleet loppuun asti, mitä olisivat sen seuraukset ja hinta kaupungille. [...] Kaupungin kehittämiseen tuli joka tapauksessa usean vuoden tauko, kun kaikki innovaatiotoiminta oli pysähtyneessä tilassa ja EU-rahastu valuivat kaupungin ohi. [...] Pieksämäki pudotettiin pois myös valtakunnallisesta sosiaalialan osaamiskeskusohjelmasta, koska kaupungilla ei ollut sen asian tuntijaa ja eteenpäin potkijaa. Useat yrityshankkeet, jotka olivat elinkeinojohtajan ja minun valmistelussa, jäivät kokonaan toteutumatta.³⁴⁴

Samalla kun Polvi moittii kovin sanoin pieksämäkeläisiä kunnallispoliitikkoja, hän kiittelee omia toimiaan kaupungin hyväksi. Polvi kuvaa omia kehittämisideoitaan edistykselliseksi, mutta toteaa ehdotustensa kariutuneen usein poliittiseen vastustukseen.³⁴⁵ Ilkka Seppä puolestaan muistaa kaupunginjohtaja Polven henkilönä, joka kaipasi ”henkilökohtaista gloriaa”. Muualta tulleet, kuten yrittäjäjärjestöjen, ehdotukset laitettiin pöytälaatikkoon odottamaan parempia aikoja. Kun Polvi itse halusi ryhtyä elinkeinopoliittisiin kehityshankkeisiin, ei hän saanut muita enää innostumaan.³⁴⁶ Päätöksentekotilanteissa ei siten ole kyse vain asioista niin sanotusta rationaalisesta näkökulmasta. Päätäjien kokemukset toisistaan ja heidän tekemänsä tulkinnat eivät ole yhdentekeviä, kun tarkastellaan päätöksentekotilannetta ja siihen vaikuttaneita seikkoja.

Aineistona muistelmateos on melko problemaattinen. Teos on hyvin subjektiivinen kuvaus Polven ajasta kaupunginjohtajana, ja tuota ajanjaksoa ovat muistelmateoksen perusteella sävyttäneet monet ikävät tapahtumat ja kaupunginjohtajaan kohdistettu ankara kritiikki. Polven muistelmateos muistuttaa teoksena muidenkin päättäjien toisinaan suurtakin julkisuutta saaneita muistelmateoksia. Esimerkiksi historian professori Kari Teräs pohtii muistelmateoksia käsittelevässä artikkelissaan, mitä annettavaa muistelmilla voi olla historiantutkimukselle. Historioitsijat ovat Teräksen mukaan perinteisesti lyöneet muistelmateoksiin leiman epäluotettavana lähdeaineistona niiden subjektiivisen luonteen vuoksi. Ihmiset muistavat väärin sekä tahallaan että tahattomasti esittääkseen tapahtumat mielensä mukaisessa valossa. Tästä huolimatta muistel-

³⁴⁴ Polvi 2007, 426.

³⁴⁵ Polvi 2007, 426–438.

³⁴⁶ Ilkka Sepän haastattelu 12.3.2014.

mateoksilla voi Teräksen mukaan olla arvoa historiantutkimuksen lähteenä, mikäli niitä tarkastellaan kokemuksellisenä aineistona. Kun lähtöolettamana on tämä, tutkija voi kohdistaa huomionsa muistelmien yleisen luotettavuuden sijaan niiden antoisaan kokemukselliseen kuvaukseen. Lisäksi Teräs korostaa, kuinka muistelmateosten temporaalisen rakenteen analyysi on välttämätöntä. Muistelmat rakentuvat sekä muistellusta hetkestä että kirjoitushetkestä, samoin kuin näiden kahden väliin jäävästä ajanjaksosta, jotka kaikki niveltyvät muistelmassa ajallisiksi kerrostumiksi.³⁴⁷

Polven muistelmateos liikkuu aineistona julkisen ja yksityisen rajapinnalla. Polven kuvaamalla tapahtumilla on laajempaa merkitystä kokonaisen kaupungin asukkaiden näkökulmasta, ja samalla Polvi kuvaa tapahtumia yksityisestä kokemusmaailmastaan käsin. Hän vetoaa muistelmassaan niin julkisiin kuin luottamuksellisiin asiakirjoihin. Polvi käsittelee teoksessaan noin kymmenen vuoden mittaista ajanjaksoa rajaten käsittelyn selkeästi kaupunginjohtajuuteen. Teoksen muistelmallinen aines ei siten kata niinkään hänen omaa siihenastista elämäänsä vaan rajatun ajanjakson – kokemukset Pieksämäen kaupunginjohtajana.

Polven muistelmateosta voi verrata esimerkiksi 1980-luvun lopun pankkikriisistä kirjoitettuihin muistelmiin, joita Teräs kuvaa kirjallisiksi puolustuspuheenvuoroiksi. Teräksen mukaan puolustuspuheenvuorot ovat ymmärrettävissä kontekstinsa kautta, sillä lauseet ovat vastauksia ja oikaisuja muiden esittämiin käsityksiin ja syytöksiin. Muistelmateoksessa jatketaan poliittista keskustelua, joka aikanaan on muistelijan näkökulmasta jäänyt kesken tai päättynyt muistelijan mielestä epätydyttävästi. Parhaimmillaan muistelmat ovat tehokas valitusaste, sillä niiden kautta voidaan vedota yleisön tunteisiin ja saada oma tulkinta väärentämättömänä esiin.³⁴⁸

Siinä missä pankkikriisistä kirjoittaneet päättäjät jatkoivat muistelmassaan Suomen lamaan ajautumista edeltäneiden tapahtumien ruotimista, Polvi hakee teoksellaan rituaalinomaista puhdistumista kuvaamalla erottamisensa takana olleita tapahtumia ja syitä. Polven on tosin vaikea tarkastella tapahtumia muusta kuin epäoikeudenmukaisen kohtelun kohteeksi joutuneen miehen näkökulmasta. Polven muistelmateos on kaikessa henkilökohtaisuudessaan rikas ja yksityiskohtainen kuvaus, jota olen historiantutkijana pyrkinyt tulkitsemaan mahdollisimman neutraalisti. Poliitiikan kuuluu olla konfliktien sävyttämää, onhan politiikka yhteisten asioiden hoi-

³⁴⁷ Teräs 2011, 181–201.

³⁴⁸ Teräs 2000, 365–368; Teräs 2011, 188.

tamista ja samalla kamppailua eri intressien välillä. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että Polven kuvaama poliittinen ristiveto ja Pieksämäellä vallinnut päätöksentekokulttuuri ovat ajoittain saattaneet kaupungin päätöksenteko-organisaation toimintakyvyttömäksi. Johtamisongelmat Pieksämäellä vaikuttivat negatiivisesti kaupungin päätöksentekoon, toimintakykyyn ja kaupungista niin sen asukkaille kuin ulkopuolisille annettuun kuvaan. Elinkeinopolitiikan kannalta ”hallinnollinen halvaus” hidasti kehittämistoimenpiteiden alulle saattamista ja toisinaan jopa pysäytti ne kokonaan.

7. LOPUKSI

Pieksämäen kaupungin kehitys kulki pitkään ”kahden kiskon välissä”. Rautateiden merkitys keskeisenä elinkeino- ja väestörakennetta muokanneena tekijänä näkyi kaikessa paikkakunnan toiminnassa läpi tutkimusajanjakson. Samalla tavoin kuin historian tutkijat ovat tarkastelleet tehdasyhdyskuntia, voi Pieksämäestä nostaa esiin rautatieläiset. Pieksämäellä elinkeinoelämä ja kunnallishallinto rakennettiin alun perin palvelemaan rautatieläisyhteisön kautta kasvanutta yhdyskuntaa. Tämä elinkeinorakenne ja paikallinen identiteetti näkyivät voimakkaasti kaupungin päätöksenteossa, sillä VR muodostui niin tärkeäksi toimijaksi, että kaupungin oli otettava se huomioon kaikessa toiminnassaan. Aseman sijainti määritteli niin asemakaavaa kuin rakentamista. Hierarkia rautatieläisyhteisössä puolestaan määritteli elämää ja asemaa paikallisyhteisössä. Rautatieläiset, erityisesti veturinkuljettajat, myös toimivat useissa kaupungin keskeisissä luottamustehtävissä. Samalla kun rautatie oli merkittävin työnantaja ja kehityksen edellytys, oli se omalla tavallaan myös kehityksen jarru, sillä kaupungin tulevaisuuden usko rakentui pitkään ajatukselle VR:n järkkymättömyydestä ja jatkuvuudesta: ”junat menee ja kulkee, uusia jarrutuksia tulee, vaunuja rakennetaan ja ratapihaa kehitetään”.³⁴⁹

Epäluulo työlaisen ja porvarin välillä oli leimaa-antavaa Pieksämäen kaupungin päätöksentekokulttuurin muotoutumiselle. Asenteellisuus sävytti päätöksentekoa, kun poliittiset puolueet keskittyivät voimakkaasti omien kannattajiensa edunvalvontaan. Neuvottelukulttuurin sijaan valtuustossa päätökset tehtiin äänestämällä. Päätöksenteko kaupungissa oli myös pitkälti sy-

³⁴⁹ Ilkka Sepän haastattelu 12.3.2014.

käyksenomaista. Kantaa otettiin kulloinkin ajankohtaisiksi nousseisiin tilanteisiin, eikä päätöksentekoa suunniteltu pitkällä tähtäimellä. Pitkän tähtäimen suunnitelma -nimikkeellä tehtyjä selvityksiä toki laadittiin, mutta ne eivät todellisuudessa ohjanneet päätöksentekoa.

Pieksämäen kaupungin kipein murroskohta ajoittui 1990-luvun lamaan. Ennen tätä paikkakunta oli kasvanut tasaisesti vakaan talouskasvun vuosikymmeninä. Vaikka kaupungissa kinasteltiin veromarkkojen kohdentamisesta, pääsi jokainen kaupunkilainen nauttimaan paremmista palveluista ja yritystoiminta kehittyi omalla painollaan ilman kaupungin viranomaisten ponnistuksia tai suunnanmuutoksia. Vahvan hallintokulttuurin aikaa kesti aina 1980-luvulle. Kehittäminen tapahtui valtionosuuksien ehdoilla ja valtion suunnitteluelinten johdolla. Elinkeinopoliittinen suunnittelu otettiin osaksi kaupungin organisaatiota 1970-luvun alussa, koska siitä tuli lakisääteistä. Viranomaisten laatimat suunnitelmat kaupungin yleiskaavasta ohjasivat kaupungin rakentamista ja kehitystä, eikä suunnitelmissa aina huomioitu elinkeinoelämän toiveita. Ylhäältäpäin sanellut lait ja normit olivat vahvasti läsnä ja niitä noudatettiin tarkasti.

Uuden julkisjohtamisen mukanaan tuoma retoriikka tehokkaammasta ja taloudellisemmasta hallinnosta tavoitti pieksämäkeläiset päättäjät 1980-luvun puolivälissä. Tuolloin vapaaehtoista, omista lähtökohdista kummunnutta, elinkeinopoliittikkaa ryhdyttiin suunnittelemaan valtakunnallisen kunnallishallinnon periaatteita muuttaneen aallon seurauksena. Samaan aikaan Pieksämäki kuitenkin kärsi johtajapulasta, kun kaupunkia johdettiin sijaisjärjestelyin. Kiistat tavasta johtaa kaupunkia ja sopeutua elinkeinorakenteen muutoksiin tekivät poliittisesta keskustelusta riitaisaa. Poliittiset erimielisyydet johtivat päätöksenteossa kankeuteen ja byrokratisoitumiseen.

Tehokkuus- ja taloudellisuusajattelu kulminoituivat vuosikymmenen lopulla elinkeinoyhtiön perustamisessa. Elinkeinoyhtiön ajateltiin olevan joustava tapa luoda edellytyksiä elinkeinoelämän kehittymiselle, sillä osakeyhtiömuotoisena organisaationa se saattoi toimia irrallaan kunnallisesta päätöksenteosta kyeten nopeisiin päätöksiin. Samalla osakeyhtiölakien suojassa käydyt neuvottelut säilyivät kahdenvälisinä elinkeinoyhtiön ja yrittäjän välillä. Elinkeinoyhtiöstä tuli kuitenkin nopeasti kiistakapula, kun rahasta riiteleminen vei aikaa kehittämiseltä. Kaupungin oikeiston mielestä elinkeinoyhtiön tuli saada toimia itsenäisesti ilman kaupunginvaltuusto puuttumista. Yhtiön toiminnan pelättiin kangistuvan, mikäli kaupunginvaltuusto olisi voinut puuttua sen asioihin. Niin sanotun ”poliittisen pelin” ei haluttu tarvelevän elinkeinoyh-

tiön toimintatilaa. Oikeisto ja elinkeinoelämä halusivat sivuuttaa vasemmiston elinkeinopolitiikan hoidossa, sillä vasemmistopoliitikkojen nähtiin ainoastaan asettavan kapuloita kehityksen rattaisiin.

Ajatus itsenäisestä poliittisen ohjauksen ulottumattomissa olevasta elinkeinoyhtiöstä ei pidemmän päälle istunut osaksi pieksämäkeläistä paikallishallintoa. Ajatus tehokkaammasta, kevyemmästä ja asiakaslähtoisemmästä tavasta hoitaa elinkeinopolitiikkaa törmäsi demokratia- ja laillisuusarvoista kummunneeseen vastustukseen. Elinkeinoasioiden hoidon ei koettu olleen demokraattisella pohjalla, kun ainoastaan tietty klikki sai osallistua niistä päättämiseen. Vaikuttaisi siltä, että elinkeinoelämän vaikuttajien piiristä muotoutui samanmielisten ryhmä, jonka oli vaikea ymmärtää, millaisista lähtökohdista elinkeinoyhtiötä vastustaneet puheenvuorot kumpusivat.

Lama hävitti kaupungissa monta raja-aitaa. VR vastaan yrittäjät -asetelmaa ei kaupungissa enää 1990-luvun laman jälkeen ollut. Lama muutti kuntakulttuuria, kun jokainen joutui kohtaamaan lamavuosien ahdingon ja leikkaukset julkisella sektorilla. Ennen niin vahvasti julkisiin työntajiin nojannut kaupunki joutui väkijoukolla miettimään, mistä paikkakunnan asukkaat löytäisivät työtä ja elantoa. Lääkkeiksi suunniteltiin panostamista metalli- ja puunjalostusteollisuuteen, yrittäjäkoulukseen ja tietotekniikkaan.

Oman sävynsä elinkeinopolitiikan harjoittamiseen 1990-luvun Pieksämäellä toi kaupunginjohtaja Heimo Polven ympärille kietoutunut poliittinen näytelmä. Henkilökohtaiset ristiriidat kaupungin organisaatiossa vaikuttivat negatiivisesti kaupungin edellytyksiin saattaa alulle elinkeinoelämän kehitystä tukevia projekteja. Edellytyksiä yritysystävällisen ilmapiirin syntymiselle oli aiempina vuosikymmeninä jarruttanut julkisen sektorin vankka asema, joka oli omalla tavallaan saattanut kaupungin pysähtyneisyyden tilaan luomalla illuusion saarekkeesta, johon talouden heilahtelut eivät vaikuttaneet. Useita vuosia jatkunut tasainen talouskasvu oli entisestään tukenut tätä mielikuvaa. Heimo Polven aikana talouden realiteetit oli jouduttu sisäistämään, mutta koska kaupunginjohtaja ei saanut keskeisten luottamushenkilöiden tukea taakseen, jäivät hänen toimintamahdollisuutensa rajatuiksi.

Kaupungin väestönkasvu oli kääntynyt laskuun jo 1980-luvun puolivälissä ja kaupunkiin jääneen väestön keski-ikä kohosi vuodelta. Kaupungin kehityksen kannalta negatiiviset sei-

kat alkoivat kasaantua. Muuttoliikettä ei saatu kaupungin toimenpiteillä katkeamaan ja kääntymään kasvuun. Pieksämäen kehitystä on tarkasteltava osana kansallista aluekehitystä, joka on jatkuvassa käymistilassa. Osa alueista menettää asukkaitaan kun väestö keskittyy yhä tiiviimmin kasvukeskuksiin. Samalla palvelutarjonta taantuvilla paikkakunnilla vähenee ja taantuvat paikkakunnat joutuvat vähenevin resurssein kamppailemaan alueensa vetovoimaisuuden puolesta.

Laman seurauksena ennen keskenään kilpasilla olleet kunnat joutuivat Pieksämäen seudullakin selvittämään entistä enemmän mahdollisuuksia toimia yhteistyössä. Siinä missä kunnat olivat pitkään keskittyneet kilpailemaan keskenään, niiden oli laajennettava paikallista identiteettiään seudulliseksi kilpaillakseen muun maan kasvukeskusten kanssa asukkaista ja työpaikoista. Pieksämäen kaupunki, maalaiskunta, Jäppilä ja Virtasalmi yhdistyivät vuonna 2007 monien vaiheiden jälkeen yhdeksi kunnaksi.³⁵⁰ Nyt, vuonna 2014, käydään jälleen neuvotteluja uudesta kuntaliitoksesta naapurikuntien kanssa. Rautatieläisten kaupunki on siten 1960-luvulta lähtien käynyt läpi kehityksen, jonka aikana se on joutunut pohtimaan olemassaoloaan monelta kantilta. Asema rautateiden solmukohtana ei tietyn pisteen jälkeen enää tuonut uusia asukkaita ja kaupunki jäi lähinnä kauttakulkupaikaksi.

Elinkeinopolitiikka on käsitteenä oman aikansa tuote. Käsite otettiin laajemmin käyttöön 1960–1970-lukujen vaihteessa. 1950-luvulta lähtien valtion rooli yhteiskuntapolitiikan ohjaajana oli voimistunut, ja maassa ryhdyttiin toteuttamaan valtion johdolla rakennemuutosta agraarivaltai-
sesta maasta teollisuusyhteiskunnaksi. Elinkeinopolitiikka oli siten teollistamispolitiikan johdannainen. Teollistumistavoitteiden täytyessä syntyi seuraavaksi tarve monipuolisemmalle elinkeinorakenteelle, mikä teki tilaa kokonaisvaltaisemman elinkeinopolitiikan syntymiselle. Valtiojohtoisella suunnittelulla haluttiin samalla varmistaa tasapaino yhteiskunnan kehityksessä. Yksityisen yritystoiminnan haluttiin ottavan huomioon sosiaalinen näkökulma, eli huomioivan myös työntekijöiden oikeudet ja hyvinvointi. Elinkeinojen kehittäminen ja sosiaalipolitiikka kietoutuivat yhteen, välillä toisiaan tukien ja välillä vastakkainasettelun merkeissä.

³⁵⁰ Airaksinen ym. (2004, 113–114) totesivat vuonna 2004, kuinka Pieksämäen seudun kuntien välinen yhteistyö oli siinä pisteessä, että kuntien yhdistyminen näytti todennäköiseltä. Maalaiskunta, Jäppilä ja Virtasalmi yhdistyivät tuolloin Pieksänmaaksi ja seuraavakin kuntaliitos Pieksämäen kaupungin ja Pieksänmaan välillä oli jo näköpiirissä.

Elinkeinopolitiikan ensimmäisessä vaiheessa valtio ja kunnat pyrkivät luomaan edellytyksiä yritystoiminnalle rakentamalla kunnallista infrastruktuuria ja toimitiloja yritysten käyttöön. Odotukset elinkeinopolitiikalta kuitenkin muuttuivat nopeasti kokonaisvaltaisemmiksi siten, että valtion ja kuntien tuli kaikessa toiminnassaan ottaa huomioon elinkeinopoliittinen näkökulma. Elinkeinopolitiikan käsite laajeni ja sen merkitys korostui 1980-luvulla kiristyneen kuntien ja alueiden välisen kilpailun seurauksena. 1990-luvun lamavuosien työttömyys ja taloudellinen ahdinko asettivat suomalaiset jälleen pohtimaan, millä tavoin maan elinkeinotoimintaa ja kilpailukykyä voitiin edistää. Kansainvälistyminen oli myös asettanut omat haasteensa. Neuvostoliiton kaatumisen jälkeen Suomen oli suunnattava katse maailmanmarkkinoille ja etsittävä kauppakumppaneita myös muualta. Yksittäiset kunnat, kuten Pieksämäen kaupunki, joutuivat miettimään, millaisia palveluja ne niukkenevilla resursseilla saattoivat tarjota asukkailleen. Poliittisia erimielisyyksiä vasemmiston ja oikeiston välillä syntyi siitä, tulisiko voimavarat kohdentaa elinkeinoelämän kehittämiseen vai peruspalvelujen turvaamiseen, joiden samalla kuitenkin ymmärrettiin tukevan toinen toisiaan.

Keskeisin elinkeinopoliittinen tavoite on kuitenkin läpi vuosikymmenien säilynyt samana. Elinkeinopolitiikalla, kuten politiikalla yleensä, tavoitellaan parempaa yhteiskuntaa. Koska poliittiset virtaukset kulkevat kytköksissä aikaan ja olosuhteisiin, en ole halunnut tarkastella Pieksämäen elinkeinopolitiikkaa siitä näkökulmasta, että tarkoituksenani olisi jälkiviisaasti osoittaa sormella tai tuomita aikanaan tehtyjä ratkaisuja. Kiinnostavampaa on ymmärtää seikkoja ratkaisujen taustalla.

Lisäksi haluan huomauttaa, ettei tämä tutkielma ole tyhjentävä selvitys pieksämäkeläisestä elinkeinopolitiikasta. Pieksämäestä on kirjoitettu melko vähän, minkä vuoksi olen turvautunut kaikkiin käsiini sattuneisiin ja paikkakunnan historiaa vähänkään sivuaviin teoksiin. Kaupunki ei ole laadittanut historiateosta vuoden 1961 jälkeen ja pääosin vastuu paikkakunnan historiankirjoituksesta on ollut historiaa vapaa-ajallaan harrastavien paikkakuntalaisten vastuulla. Vaihtamalla aikarajausta, hankkimalla lisää aineistoa tai rajaamalla tutkimuskysymystä Pieksämäki-tutkimusta voisi vielä jatkaa.

Tutkielman pääasiallisena lähdeaineistona käytetyt kaupungin viralliset asiakirjat ovat asettaneet omat rajoituksensa valitsemani tutkimuskysymyksen kannalta. Asiakirjoista voi paikantaa ne toimenpiteet, joihin kaupunki aikanaan ryhtyi, mutta ei niitä ajatuksia ja ideoita, joita ei

koskaan toteutettu. Samalla tavoin asiakirjoista puuttuu keskustelu, jota päätöksenteon ympärillä on käyty. Pääasiassa kaupungin omissa toimintakertomuksissa ja asiakirjoissa kaupungin toiminnasta annetaan joko neutraali tai myönteinen kuva. Kunnalliskertomuksia värikkäämpää paikallista kerrontaa tarjosi Pieksämäen Lehti, joka paikkakunnan omana lehtenä peilasi seudun asiakkaiden tunteja. Kuitenkin esimerkiksi Heimo Polvi kritisoi Pieksämäen lehteä muistelmissaan voimakkaasti, ja lehden asema paikallisena vaikutuskanavana nousee siten hyvin esiin. Lehtikirjoitukset ovat osaltaan muokanneet paikallisidentiteettiä ja luoneet painetta päätöksentekijöiden suuntaan. Motiiveja ja kontekstia lehtikirjoitusten takana on vaikea ymmärtää ilman perusteellista tutustumista niiden julkaisuajankohdan tapahtumiin ja kirjoittajien omaan asemoitumiseen.

Julkisen päätöksenteon tutkiminen on muutoinkin haastava tehtävä, sillä siihen liittyy ristiriitaisia tunteita ja odotuksia. Julkinen sektori haluaa antaa itsestään päätöksentekijänä avoimen ja rationaalisen kuvan. Jos tutkimuskysymystä haluaisi selvittää muistitiedon avulla, tulisi muisteluista luultavasti havainneeksi tämän ihanteen läsnäolon. Kaikki päätöksenteko ei kuitenkaan kestä julkista tarkastelua ja mikäli päätöksiin ovat vaikuttaneet esimerkiksi itsekkäät syyt tai ystävyysuhteet, ei niitä mielellään tuoda esiin.

Lisäksi 2010-luvun Suomessa julkinen sektori on yhteiskunnallisessa keskustelussa tuomittu liian laajaksi. Samalla ay-liikkeen saavuttamia etuisuuksia halutaan purkaa.³⁵¹ Haastatteluai-
neistoa kootessa on huomattava, kuinka haastateltava arvioi menneisyyden tekemisiään nykyisyyden kautta. Omassa tutkielmassani tämä näkyi haluttomuutena puhua jälkeenpäin oman toiminnan syistä ja seurauksista, mikäli toiminta nykyhetkestä katsottuna ei tuntunut täysin ongelmattomalta. Tulevaisuuden rakentaminen julkisten työnantajien varaan voi nyt näyttäytyä kummallisena, mutta näin ei ollut vielä 1980-luvun Pieksämäellä.

Keskityin tutkielmassani tarkastelemaan ainoastaan kaupungin organisaation toimenpiteitä elinkeinoelämän edistämiseksi Pieksämäellä. Rajauksen ulkopuolelle jäivät siten kaikki järjestöt, tiedotusvälineet, paikkakunnan asukkaat ja elinkeinoelämä. Elinkeinopolitiikan tekijä voi käsitykseni mukaan olla kuka tahansa näistä, minkä vuoksi tutkittavaa Pieksämäestä riittäisi jatkossakin. Tutkielman aikarajaus on sekin melko laaja. Rajaamalla aineiston koskemaan sup-

³⁵¹ Ks. esim. valtio-opin professori Matti Wibergin (2014) paljon puhuttanut pamfletti *Julkea sektori*, jossa Wiberg kirjoittaa, kuinka julkinen sektori vaalii omia etujaan, vaikka siltä edellytetään säästöjä ja tehostamista.

peampaa ajanjaksoa voisi tutkimuksen ulottaa pintaraapaisua syvemmälle. Esimerkiksi päätöksentekijöiden ja päätöksentekuelinten muodostamat verkostot jäivät tämän tutkielman osalta kartoittamatta.

Mielenkiintoista olisi myös tarkastella, kuinka rautatieläisten suuri osuus vaikutti esimerkiksi liike-elämän muotoutumiseen. Koska rautatieläiset saivat halutessaan matkustaa junalla ilmaiseksi, kävi moni pieksämäkeläinen hoitamassa asioitaan ja ostoksiaan toisaalla. Kaupoille saattoi lähteä sinne minne junat kulkivat. Verrattuna monen muun kunnan asukkaisiin, oli suurella osalla pieksämäkeläisistä tämä etu käytettävissään. Elinkeinopolitiikan näkökulmasta onkin kiinnostava havainto, kuinka pieksämäkeläiset saattoivat ulottaa asiakkuutensa paljon omaa kotikaupunkia kauemmas. Vaikuttiko tämä esimerkiksi siten, ettei oman kotikaupungin vapaa-ajan palvelujen kehittämistä nähty erityisen tärkeänä kun oli olemassa mahdollisuus suunnata kulutusta toisaalle?

2010-luvulla Pieksämäki pyrkii edelleen takaamaan asukkailleen mahdollisimman hyvät palvelut suhteessa voimavaroihinsa. Kaupungin tärkein tehtävä on säilynyt ennallaan. Voimavarojen vähentyessä kehittäminen vaatii kekseliäisyyttä ja uusia tavoitteita. Elinkeinopolitiikka on limittynyt tutkimusajanjaksolla osaksi kaupungin toimintaa ensin omana sektorinaan, sitten elinkeinoyhtiöön ulkoistettuna ja viimein osana kaikkea päätöksentekoa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Arkistolähteet

Pieksämäen kaupunginarkisto (PKA)

Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomukset vuosilta 1957–2000

Pieksämäen kaupunginhallituksen pöytäkirjat

Pieksämäen kaupunginhallituksen kaupunkisuunnittelujaoston pöytäkirjat

Pieksämäen kaupunginvaltuuston pöytäkirjat

Pieksämäen seudun Kehitysyhtiö PMK-yhtiön asiakirjat

Teollistamislautakunnan pöytäkirjat

Haastattelut

No. 1	Pertti Ruohosen haastattelu	3.10.2013
No. 2	Ilkka Sepän haastattelu	12.3.2014
No. 3	Eino Törrösen haastattelu	14.3.2014
No. 4	Anne Taivalantin haastattelu	8.5.2014
No.5	Taisto Kaartisen haastattelu	9.5.2014
No. 6	Henry Moision haastattelu	21.5.2014

Painetut lähteet

Pieksämäen Lehti (PL)

Helsingin Sanomat (HS)

Länsi-Savo (LS)

Kirjallisuus

Airaksinen, Jenni & Nyholm, Inga & Haveri, Arto (2004): *Seutuyhteistyön arki – Retoriikkaa, politiikkaa ja raakaa työtä?* Tampere: Tampereen yliopisto.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000): *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.

Asikainen, Rauno & Nissinen, Jouko H. (toim.) (1990): *Luova tulosjohtaminen julkishallinnossa*. Helsinki: Yritystaito.

Borg, Sami & Hoikka, Paavo (1990): *Suomen kunnallishallinnon arvot. Tutkimus paikallisen itsehallinnon historiallisista kehityspiirteistä ja arvoista*. Tampereen yliopisto, Kunnallistieteiden laitos, julkaisusarja 4/1990. Tampere: Tampereen yliopisto.

Finnvera (2014): *Finnveran Internet-sivut*. Saatavissa: [<http://www.finnvera.fi/Finnvera>] haettu 22.4.2014.

Halonen, Ulla (1983): *Kuntien teollistamistoimenpiteet ja niiden vaikutukset*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 1983:1. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Harisalo, Risto (1984): *Innovaatioiden diffuusio kunnallishallinnossa*. Acta Universitatis Tamperensis ser. A vol. 163. Tampere: Tampereen yliopisto.

Harisalo, Risto (1990): Kunnallishallinnon arvot, johtaminen ja tulevaisuuden haasteet. Teoksessa Rauno Asikainen, & Jouko H. Nissinen (toim.): *Luova tulosjohtaminen julkishallinnossa*. Helsinki: Yritystaito, s. 19–40.

Harisalo, Risto & Nissinen, Jouko H. (1990): Valtionhallinnon tehtävät, johtaminen ja tulevaisuuden haasteet. Teoksessa Rauno Asikainen, & Jouko H. Nissinen (toim.): *Luova tulosjohtaminen julkishallinnossa*. Helsinki: Yritystaito, s. 10–18.

Hautamäki Lauri (2001): Suomalaisen ”suuren” aluepolitiikan vaiheet. Teoksessa Hannu Katajamäki (toim.) *Mies ja alue: juhla kirja professori Kauko Mikkosen 60-vuotispäivän kunniaksi*. Vaasa: Vaasan yliopisto, s. 32–47.

Haveri, Arto (2002): Kuntien uusi johtaminen – suuntaviivoja tulevaisuuteen. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja 2/2002*, s. 222–226.

Heinonen, Visa (1999): Suomalaisten elinolot 1950-luvun alkaessa. Teoksessa *Täysää vuosia. Vuoden 1950 muotokuva*. Helsinki: Art House.

Hoikka, Paavo & Oulasvirta, Lasse & Viinikka, Antti (1984): *Kuinka kunta toimii*. Helsinki: Suomen kaupunkiliitto.

Hoikka, Paavo (1985a): *Kuntien elinkeinopolitiikka ja yhteiskunnan kehitys*. Tampereen yliopiston tutkimuksia, sarja B 40. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hoikka Paavo (1985b): *Kotikunta kukoistamaan. Tutkimus yrittäjien ja kunnallisten päättäjien suhteista kunnan elinkeinopolitiikassa*. Helsinki: Suomen yrittäjien keskusliitto.

Hoikka, P. & Kallio, O. & Ryytänen A. (1996): *Kuntien Unioniin. Tutkimus Lahden kaupunkiseudun kuntien yhteistoiminnan kehittämismahdollisuuksista*. Tampereen yliopisto, Kunnallistieteiden laitos. Suunnittelusarja 49/1996. Tampere: Tampereen yliopisto.

Honka-Hallila, Helena (2000): *Riihimäki – hyvien yhteyksien kaupunki: Riihimäki 1960–2000*. Hämeenlinna: Karisto.

Huttunen, Jussi (2004): Persianlahden sota, amalgaami ja silikonirinnat. Kemikaalimyrkytys vai psykosomaattinen oire? *Duodecim 120/2004*, s. 496–498.

Hyyrinen, Hannu (2012): *Putken päästä tuplaneuvokseksi – Yrittäjä ja mielipidevaikuttaja Teuvo Laamanen*. Pieksämäki: Teuvo Laamanen.

Hyyryläinen, Torsti (1992): *Omaehtoisuuspyrkimys alueellisessa kehittämisessä*. Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos, A: 14. Tampere: Tampereen yliopisto.

Iisakkala, Jari (1993): Seutuistuminen – kestävä kehitystäkö? Teoksessa Jari Iisakkala (toim.) *Näkökulmia seutuistumiseen*. Tampereen yliopiston aluetieteen laitoksen julkaisuja A 15. Tampere: Tampereen yliopisto, s. 97–109.

Itkonen, Pertti (1989): *Rautatie ja kaupunki: tutkielma Pieksämäen, Savon radan ja sen sivuratojen rautatieläisten elämästä ajanjaksolla 1910–1960*. Pieksämäki: Lehtisepät.

Katajamäki, Hannu (1988): *Alueellisen työnjaon muotoutuminen*. Turku: Turun yliopisto.

Kauppinen, Riitta (1991): *Syyhyttä saunaan*. Helsinki: Basalego.

Kettunen, Pertti (1998): *Elinkeinopolitiikan taito*. Kunnallisalan kehittämissäätöön Polemia-sarjan julkaisu nro 39. Helsinki: Kunnallisalan kehittämissäätö.

Kiander, Jaakko (2001): *Laman opetukset: Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Kietäväinen, Timo (1994): Kunta työllisyyden edistäjänä. Teoksessa Timo Kietäväinen & Jaakko Meller (toim.) *Kunta työllisyyden edistäjänä*. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Kiljunen, Kimmo (1979): *80-luvun aluepolitiikan perusteet*. Helsinki: Työväen taloudellinen tutkimuslaitos.

Kinnunen, Erkki (2006): Savon poliittinen ilmasto. Teoksessa Eino Murtorinne & Jorma Ahvenainen & Martti Häikiö & Paavo Seppänen & Antero Heikkinen & Eino Lyytinen & Hannu Soikkanen & Antero Nederström (toim.) *Savon historia VI – Heimomaakunnasta maakuntien Eurooppaan 1945–2000*. Savon säätiö. Jyväskylä: Gummerus.

Koli, Paavo (1962): Kuntajohtajuus on erikoisala. *Maalaiskunta, Maalaiskuntien liiton lehti* 20/1962, s. 902.

Kulla, Heikki (2012): Euroopan neuvosto pönkittää kunnallista itsehallintoa – joskin liian ylimalkaisesti. Teoksessa *Kuntarakennekirja – Oikeusoppineet puhuvat*, toim. Ari Mölsä. Kunnallisan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 84. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätiö.

Kuusi, Pekka (1957): Köyhyys pesii maataloudessa. *Suomen Kuvalehti* 23/1957.

Kusnetsov, Jaana & Jousimies-Somer, Hannele & Nevalainen, Aino & Martikainen, P. J. (1994): Isolation of Legionella from water samples using various culture methods. *Journal of Applied Bacteriology* 76/1994, s. 155–162.

Kuusi, Pekka (1961): *60-luvun sosiaalipolitiikka*. Porvoo: WSOY.

Kääriäinen, Risto (toim.) (1985): *Pieksämäen työväenyhdistys 1905–1985*. Pieksämäki: Pieksämäen työväenyhdistys.

Laiho Ulla-Maija (2000): Miten muualla – tarkastelussa kansalaisten osallistuminen eri maissa. Teoksessa Ulla-Maija Laiho (toim.) *Katse kansalaiseen - osallisuudesta ja osallisuushankkeiden tuloksista*. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

Lappalainen, Pekka (1961): *Pieksämäen seudun historia II*. Pieksämäki: Pieksämäen seudun historiatoimikunta.

Meinander, Henrik (2010): *Suomen historia: linjat, rakenteet, käännekohdat*. Helsinki: WSOY.

Muotio, Marko, Niemi-Iilahti Anita ja Wuori, Olli (1999): *Onnistunutta elinkeinopolitiikkaa etsimässä*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Möttönen, Sakari (1997): *Tulosjohtaminen ja valta poliittisten päätöksentekijöiden ja viranhaltijoiden välisessä suhteessa: kunnallisen tulosjohtamisen poliittisten päätöksentekijöiden ja viranhaltijoiden välistä tehtäväjako koskevat tavoitteet, niiden merkitys osapuolten väliseen valtasuhteeseen sekä tavoitteiden toteutuminen ja toteuttamismahdollisuudet valtasuhteen näkökulmasta*. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Nissinen, Jouko H. (1990): Tulosjohtamisen menestystarina 1980-luvulla ja sen kehitysaallot uudella vuosikymmenellä. Teoksessa Rauno Asikainen, & Jouko H. Nissinen (toim.): *Luova tulosjohtaminen julkishallinnossa*. Helsinki: Yritystaito, s. 41–51.

Nupponen, Pekka (1986): *Kuntien elinkeinopolitiikka ja yhteiskunnan kehitys. Yhdentoista esimerkkikunnan tarkastelua*. Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos, Tutkimuksia Sarja B 40. Tampere: Tampereen yliopisto.

Pekola-Sjöblom, Marianne & Helander, Voitto & Sjöblom, Stefan (2006): *Kuntalainen – kansalainen: tutkimus kuntalaisten asenteista ja osallistumisesta 1996–2004*. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Peltonen, Lasse (2004): Paikallisen hallintatavan polkuriippuvuus – Tampereen aseveliakselin tie rintamalta regiimiksi. *Yhdyskuntasuunnittelu* 42/2004, s. 3–4, 30–50.

Peltonen, Tuomo (2007): *Johtaminen ja organisointi: teemoja, näkökulmia ja haasteita*. Helsinki: KY-palvelu.

Pieksämäen Yrittäjät (2014): *Järjestön Internet-sivut*. Saatavissa: [<http://www.yrittajat.fi/etela-savonyrittajat/pieksamaki>] haettu 20.11.2014.

Polvi, Heimo (2007): *Kuntajohtaja – poliittisten koirien kusitolppa*. Tampere: Pilot-kustannus.

Puntanen, Pia & Talka, Anu & Kekkonen, Sanna & Mäkinen, Virpi (2001): *Savonrannan historia*. Savonranta: Savonrannan kunta.

Putus, Tuula (2008): Miksi terveysvaikutusten arviointia tarvitaan? Ympäristöterveyden näkökulma. Tuulia Rotko & Marita Sihto (toim.) *Terveysvaikutusten arvioinnin kehittäminen -seminaari 21.–22.3.2007. Seminaariraportti*. Helsinki: Stakes.

Pystynen, Erkki (1971): *Päätöksenteko kunnallispolitiikassa*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Rajasärkkä, Hannes (1985): Pöytäkirjat kertovat. Teoksessa Risto Kääriäinen (toim.) *Pieksämäen työväenyhdistys 1905–1985*. Pieksämäki: Pieksämäen työväenyhdistys.

Rautio, Juhani (1989): Elinkeinoasiamiehet arvoonsa: Kunnan elinkeinotoiminnan siirto yhtiölle hyvin kyseenalaista. *Yrittäjäsanommat: suomalaisen yrittäjän äänenkannattaja 11/1989*.

Roos, J.P. (1999): Kun Suomi putosi puusta: Suomi 1970-luvulla. Teoksessa Kari Uusitalo (toim.) *Suomen Kansallisfilmografia 8 (1971–1980)*. Helsinki: Edita, s. 17–25.

Ruohonen, Pentti (1977): *Pieksämäkeläistä liike-elämää ennen ja nyt. 50-vuotias Pieksämäen liikemiesyhdistys ry*. Pieksämäki: Pieksämäen liikemiesyhdistys.

Ruohonen, Pentti (1980): *Kiitotie 15/33: Pieksämäen (Naarajärven) lentokenttä 40-vuotias*. Pieksämäki: Naarajärvi-säätiö.

Ruohonen, Pentti (1988): *Valtuutettua valtaa. Pieksämäen maalaiskunnan kunnallisvaltuustojen 75-vuotishistoriikki*. Pieksämäen maalaiskunta: Pieksämäen maalaiskunta.

Ruohonen, Pentti (1989): *Säästeliäästi: pakinoita*. Mikkeli: Etelä-Savon säästöpankki.

Ruohonen, Pentti (1996): *Ajankuvia*. Pieksämäki: Lehtisepät.

Sallinen, Sini (2007): Kunnan itselleen ottamat tehtävät ja niiden oikeudelliset reunaehdot. *Lectio praecursoria. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 2/2007, s. 227–230*.

Seppänen, Paavo (1963): Muuttuva yhteiskuntamme. Teoksessa Suomen Kaupunkiliitto, Maalaiskuntien liitto ja Finlands Svenska Landskommuners Förbund, *Kunnallispolitiikkaa 1960-luvulla*. Helsinki: Suomen kaupunkiliitto & Maalaiskuntien liitto, s. 12–22.

Siukosaari, Anssi & Metsämäki, Tapio (toim.) (1996): *Ei yksin rahasta...: kertomus Kehitys- aluerahasto Oy:n ja Kera Oy:n ihmisistä, työstä, tavoitteista ja tuloksista 25 ensimmäisen toimintavuoden aikana 1971–1996*. Kuopio: Kera.

Sippola, Matti (2011): *Kehitysalueista aluekehitykseen: Suomen virallisen aluepolitiikan 30 ensimmäistä vuotta 1966–1995*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Skön, Pentti (1988): *Vallan kahdet kasvot*. Pieksämäki: Pentti Skön.

Soikkanen, Hannu (1966): *Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta: maalaiskuntien itsehallinnon historia*. Helsinki: Maalaiskuntien liitto.

Sotarauta, Markku & Linnamaa, Reija (1997): *Kaupunkiseudun elinkeinopolitiikka ja prosessien laatu. Tampere, Turku, Oulu, Seinäjoki ja Parkano benchmarking-vertailussa*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Sotarauta, Markku & Linnamaa, Reija & Viljamaa, Kimmo (1999): *Kumppanit peilinä. Elinkeino poliittisen seutuyhteistyön profilit Tampereen, Turun ja Imatran seuduilla sekä Oulunseudulla ja Seinänaapureissa*. Tampereen yliopiston Aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos, Alueellisen johtamisen tutkimusyksikkö, SENTE-julkaisuja 1/1999. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ståhlberg, Krister (1975): *Teori och praxis i kommunal planering*. Turku: Åbo Akademi.

Teräs, Kari (2000): Muistelmateokset, omaelämäkerrat ja suullinen historia. Teoksessa Pauli Kettunen, Auli Kultanen ja Timo Soikkanen (toim.) Jäljillä. *Kirjoituksia historian ongelmista. Juhlakirja Jorma Kalelalle hänen 60-vuotispäivänään 12.11. 2000*. Turku: Kirja-Aurora.

Teräs, Kari (2011): Epäilystä vuoropuheluun – muistelmateokset historiantutkimuksen aineistona. Teoksessa Pauliina Latvala, Sami Lakomäki ja Kirsi Laurén (toim.) *Tekstien rajoilla. Kirjoitetut tekstit tutkimusaineistoina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1314, Tiede. Helsinki: SKS.

Tilastokeskus (2005): *Rakennemuutos vie kohti erityisosaamista*.

Saatavissa: [http://www.stat.fi/tup/tietoaike/tilaajat/ta_03_05_rakennemuutos.html] haettu 16.4.2014.

Tuomioja, Erkki (2002): Pekka Kuusi ja 60-luvun sosiaalipolitiikka Suomen suunnannäyttäjänä. *JANUS - sosiaalipolitiikan ja sosiaalityöntutkimuksen aikakauslehti* 4/2002.

Turunen, Hannu & Maljojoki, Pentti & Neuvonen, Lasse (1990): *Kunnallinen elinkeinopoliittikka työtoimintana: elinkeinopoliittisen työn kohde- ja teorianhistoriasta Suomen kehitys-alueaaseutukunnissa 1950-luvulta 1980-luvun lopulle*. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:3. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Vihola, Teppo (2006a): Savon väestönkehitys ja elinkeinorakenne. Teoksessa Erkki Kinnunen, Eino Lyytinen, Hannu Soikkanen & Teppo Vihola (toim.) *Savon historia VI. Heimomaakunnasta maakuntien Eurooppaan 1945–2000*. Savon Säätiö. Jyväskylä: Gummerus, s. 493–580.

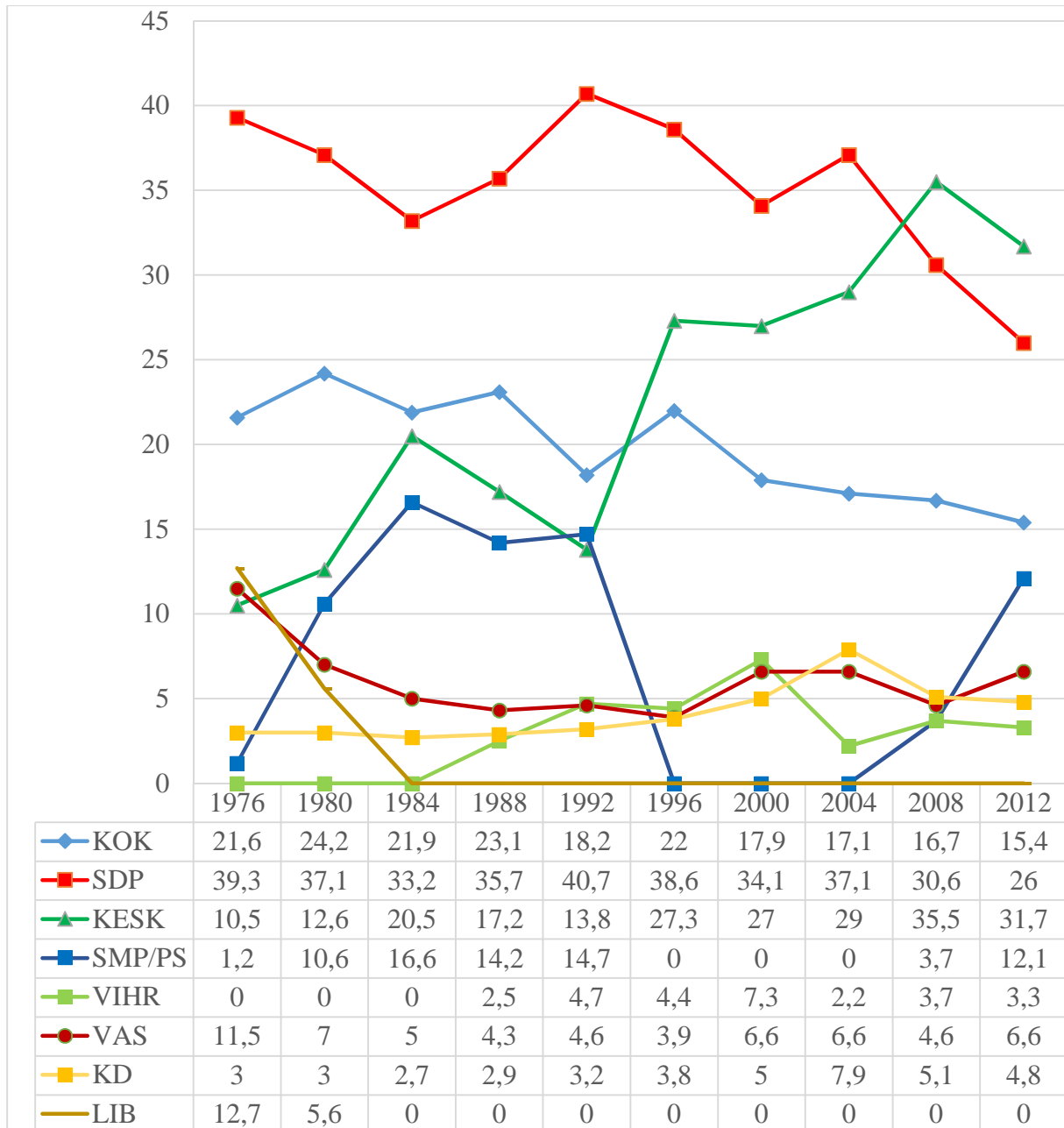
Vihola, Teppo (2006b): Teollisuuden liikkeellelähtö. Teoksessa Erkki Kinnunen, Eino Lyytinen, Hannu Soikkanen & Teppo Vihola (toim.) *Savon historia VI. Heimomaakunnasta maakuntien Eurooppaan 1945–2000*. Savon Säätiö. Jyväskylä: Gummerus, s. 671–732.

Vihola, Teppo (2006c): Itä-Suomen liikennekulttuurin murros sotien jälkeen. Teoksessa Erkki Kinnunen, Eino Lyytinen, Hannu Soikkanen & Teppo Vihola (toim.) *Savon historia VI. Heimomaakunnasta maakuntien Eurooppaan 1945–2000*. Savon Säätiö. Jyväskylä: Gummerus, s. 733–784.

Wiberg, Matti (2014): *Julkea sektori. Näin byrokratia vaalii omia etujaan*. Helsinki: Taloustieto Oy.

LIITTEET

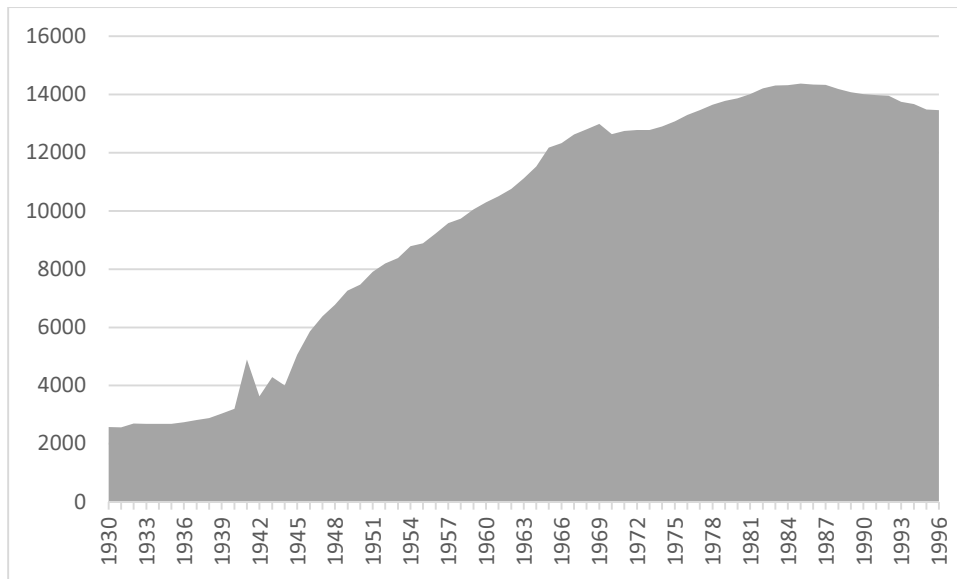
Liite 1. Puolueiden suhteellinen (%) kannatus Pieksämäellä vuosina 1976–2012

Pieksämäellä toteutettiin vuonna 2007 kuntaliitos, jonka seurauksena Pieksämäen kaupunki, maalaiskunta, Jäppilä ja Virtasalmi yhdistettiin yhdeksi kunnaksi. Kuntaliitos muutti kaupungin poliittisia voimasuhteita siten, että keskustasta tuli suurin puolue.

Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Kunnallisvaalit [verkkójulkaisu]. ISSN=2323-1092. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 29.1.2014]. Saantitapa: <http://www.tilastokeskus.fi/til/kvaa/index.html>

Liite 2. Pieksämäen kauppalan ja kaupungin väkiluvun kehitys 1930–1996

Lähde: Lappalainen 1961, 725; Pieksämäen kaupungin kunnalliskertomukset vuosilta 1974, 1985 ja 1996.